קצור התלמוד

מסכת

בבא קמא

מן

תלמוד בבלי

מסודרת ומפורשה

ע"י

חיים טשרנוביץ,

סדר נזיקין

הוצאת המחבר, לייפציג תרפ"ג

D04523599.
Duke University Libraries

English Hebrew High School.

קצור התלמוד

מסכת

ב ב א ק מ א

מן

תלמוד בבלי

מסודרה ומפורשה

ע"י

חיים טשרנוביץ.

סדר נזיקין

הוצאת המחבר, ליפציג תרפ"ג

COPYRIGHT 1923, BY DR. CH. TSCHERNOWITZ

דפוס וו. דרוגולין, לייפציג

חלק זה של קצור התלמוד שיכלול סדר נזיקין, נועד ביחוד לבתי ספר. גם בסידור זה לא נטיתי מן השיטה הכללית של קצור התלמוד, השואפת למצוא את המדה הנכונה והמכוונת לכדי ידיעת התלמוד בצמצומו האפשרי, על פי הכלל לרכוש בצמצום הכחות האפשרי ביותר את התועלת הגדולה ביותר. מטעם זה שמרתי גם בסידורו של החלק הזה את השיטה הכללית שתפסתי בקצור התלמוד, שאינו מצומצם בחוג ספר למוד בבית ספר לבד, אלא יש לו גם מטרה למודית וסדרנית בפני עצמה, כפי שבארתי זה בהקדמתי למסכת ברכות. אלא כפי שמקצוע של דיני ממונות היה חביב ביותר בישיבות ובבתי מדרשות מעולם, כמו שאמרו הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, ועוד היום מחבבים את המקצוע הזה אפילו בבתי ספר מתוקנים, קצת מפני ההרגל וקצת מפני שהענינים שהמסכתות של סדר נזיקין דנות בהם, הלקוחים מן המציאות ואינם מפשטיים כל כך כמסכתות של הסדרים האחרים, הם יותר מתקבלים על לב התלמידים, העירוני הרבה מן המורים והסופרים המובהקים, שיש בבתי ספר יותר דרישה על סדר נזיקין. לפיכך הפסקתי לע"ע את הוצאת סדר מועד שהתחלתי בו ודחיתיו מפני צורך השעה בבתי ספר; והלומדים יכולים אח"כ לאחד בידם את המסכתות עפ"י הסדרים כרצונם ולעסוק במסכת שבלבם חפץ, שהרי אמרו אין סדר למשנה. בסידור הסוגיות לא נטיתי מן הסדר הקבוע לקצור התלמוד, כי מחזיק אני בשיטתי שאין התלמוד יכול להיות נקנה אלא למי שעושה מלמודו תכלית ואמצעי כאחת; והעוסקים בספרי למוד המחוברים מסוגיות בודדות וקטועות והמשמשים אמצעי לתכלית ידיעת התלמוד — מדה שאינה מדה, שעל פי רוב אינם מגיעים על ידי כך לא לאמצעי ולא לתכליתו. כלל הוא, הרוצה להחכים בתלמוד יעסוק בו גופו, כי גדול הלומד מסכת אחת על בוריה, כדי לקנות על ידה ידיעת בית רב בתלמוד, מהעושה תורתו קרעים קרעים ממסכתות הרבה. אולם המורה הרוצה ללכת מן הקל אל הכבד, יכול לעולם לבחור מן המסכת הזאת את הקל הקל תחילה, הכל לפי גיל התלמיד ומדת הכשרתו בסגנון הגמרא.

ביסוד הפירוש נמשכתי ביחוד אחרי רש"י שהוא תמצית כל פירושי הגאונים שקדמוהו, אבל נטיתי ממנו בהרבה, כדרך שנהגתי בשאר המסכתות

של קצור התלמוד והלכתי אחרי פירושי הראשונים והאחרונים וגם חדשתי הרבה פירושים, כפי מה שנראה לי בפשוטן של הסוגיות והשתדלתי עד כמה שאפשר להסביר את הביאור ולהקילו כדי להכשירו לכל תלמיד.

לתועלת המורים ולהרוצים לעמוד על ההשקפה המדעית של דיני נזיקין והתפתחותם המשפטית, סדרתי מבוא שהוא תמצית מספרי „שעורים בתלמוד" שהוצאתי ממנו את הפרקים ההכרחיים ביותר להבנת מסכת זו וסידור עניניה. כמו כן חזרתי והדפסתי בסופה את הרשימה הטרמינולוגית התלמודית שכבר נדפסה בכרך הראשון.

סודן תמוז תרפג.

חיים טשרנוביץ

פרק ראשון. נזיקין.

משנה א. גדרי הנזקין ותכונותיהם.

א. אבות נזיקין. — ב. תולדותיהן כיוצא בהן או לאו. — ג. אבות ותולדות? — ד. מאי מבעה? — ה. הצד השוה שבהן. — ו. חב המזיק. — ז. פלגא נזקא קנס או ממון?

א. ארבעה אבות נזיקין: השור והבור והמבעה וההבער. לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור, ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בה רוח חיים, ולא זה וזה

אבות נזיקין — יסודי הנזיקין, כלומר עקרים שמהם מסתעפים ענפים, אב אב ותולדותיו, והוא שם מפשט; ואין הכוונה למזיקים המוחשיים שבמציאות, אלא למיני הנזקין ומדותיהם. נזיקין יש נוזרים תמונה זו מן יחיד על משקל פָּעִיל, כמו נזיר, חסיד, אבל היחיד בתמונה כזו נָזִיק לא נמצא בשום מקום. ולכן יש סוברים שלשון רבים נזיקין היא תמונה עתיקה של נֵזֶק, כמו פסילים מן פסל. **השור** — בהמה מזקת הנמצאת ברשותו של אדם שהוא חייב על שמירתה והוא אב לכל מיני נזקין הנגרמים על ידי שור המזיק. **הבור** — הוא בנין אב לכל תקלה שהניח אדם ברשות הרבים והוזקו בה. **והמבעה** — שן בהמות שדרכן לילך ולאכול בשדה אחר להנאתן לא לשם היזק והוא בנין אב לכל נזק כיוצא בו. ובגמרא מפרש מאי מבעה. **וההבער** — דליקה שנגרמה על ידי חסרון זהירות. ארבעה מיני נזיקין הללו נאמרו בפרשה (שמות כא, כח—לז; כב, ד—ו). וכולן כוללין חיוב הבעלים על שמירת דברים מזיקים הנמצאים ברשותן, ולמדה המשנה, שהתורה פרטה הדברים הללו דוקא, לא ללמד על עצמם, אלא ללמד על תולדותיהם כיוצא בהם, כלומר שהנזקין הללו הם בנין אב לכל מיני נזק הנגרמים על ידי חסרון שמירה מצד הבעלים. **לא הרי השור** — המשנה מבארת את התכונות השונות של הנזקין הללו שפרטה התורה, כדי להורות שאי אפשר ללמד מאחד על השני, לפי שכל אחד בא ללמד על סוג מיוחד של נזקין: לאֹ הרי השור, כלומר אין תכונת הנזק הנגרם על ידי שור — סתם שור הוא שור המזיק, כגון שור נגחן — דומה לתכונת הנזק של מבעה, היינו בהמה הרועה בשדה אחר, שזה כוונתו להזיק וזו אין כוונתה להזיק. (מה שלא סדרה המשנה את תכונותיהם כדרך שנסדרו: שור בור כו', לפי ששור ומבעה תכונה אחת יש לשניהן, שהיא חסרון שמירת בעלים על בהמתו ואפשר לטעות בהן ולחשבן לאב אחד, לפיכך אלקתן המשנה תחילה). **ולא זה וזה** — שור ומבעה. **שיש בהן רוח חיים** — כלומר שיש בהם רצון להזיק ולפיכך היזקן מצוי. **ולא זה וזה** — אלו שלשתן. **שדרכן לילך**

שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק; הצד השוה שבהן, שדרכן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

ב. גמרא. מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות — תולדותיהן כיוצא בהן או לאו כיוצא בהן? [ב:] אמר רב פפא יש מהן כיוצא בהן ויש מהן לאו כיוצא בהן.

ג. תנו רבנן שלשה אבות נאמרו בשור: הקרן והשן והרגל. קרן מנלן? דתנו רבנן כי יגח (שמות כא, כח) — אין נגיחה אלא בקרן, שנאמר: ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תנגח את ארם (מלכים א' כב, יא); ואומר: בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח (דברים לג, יז). מאי ואומר? וכי תימא: דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן — תא שמע בכור שורו הדר לו.

תולדה דקרן מאי היא? נגיפה, נשיכה, רביצה ובעיטה. מאי שנא נגיחה דקרי לה אב? — דכתיב כי יגח; נגיפה נמי כתיב כי יגף (שמות כא,

---

ולהזיק — ולפיכך אדם חייב על שמירתן ביותר. **שאין דרכו לילך ולהזיק** — אלא הניזק מתקרב אל המזיק מאליו ויכול הייתי לומר שהוא פטור, שהיה לו לניזק להתבונן בדרכו ולהזהר. **הצד השוה** — התכונה השוה שיש בכולן. **שדרכן להזיק** — כל אחד מאלו דרכו להזיק באופן שהוא. **ושמירתן עליך** — לפי שהם ברשותו הוא חייב בשמירתן. ומהם אתה למד על כיוצא בהן; כל דבר שדרכו להזיק הנמצא ברשותו של אדם ששמירתו עליו, חייב בנזקו. — **חב** — חייב. **במיטב הארץ** — מעידית נכסיו, שנאמר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם (שמות כב, ד). ואף על פי שזה נאמר במבעה למדו חכמים היקש לכל הנזקין, שכל מזיק משלם במיטב.

מדקתני — משהמשנה שונה. **דאיכא תולדות** — שאב משמעו יסוד ושורש, כלומר סוג שממנו יוצאים מינים הרבה. **כיוצא בהן** — התולדות שוות להאבות בין בתכונותיהן ובין לענין חיובי תשלומיהן.

נאמרו בשור — שור גופא מתחלק לשלשה אבות. ותנא זה אינו סובר ארבעה אבות נזיקין. **הקרן** — לנגוח. **השן** — לאכול. **הרגל** — לדרוס בשדה תבואה דרך הלוכה ולשבור את הכלים שתחת רגליה. **מנלן** — מאין לנו שלזה כוונה תורה בשור? **באלה תנגח** — מכאן שלשון נגיחה נופל על קרן. **ואומר** — ועוד נאמר. **מאי ואומר** — למה לו להביא עוד פסוק לראיה? **מדברי קבלה** — נביאים וכתובים. **לא ילפינן** — אין למדין, שסגנון תורה לחוד וסגנון נביאים וכתובים לחוד. **תא שמע** — בוא ושמע מפסוק שבתורה גופה. **נגיפה** — דחיפה בגופה בכוונה להזיק. **נשיכה** — בשנים. **רביצה** — שהלכה ורבצה על הכלים שראתה בדרך, כדי לשברם. **בעיטה** — שבעטה ברגליה והזיקה אדם או כלים. **כתיב כי יגף** — ומשכתוב נגיפה ביחוד בודאי היא סוג של נזקין בפני עצמו, כלומר אב ולא תולדה.

להּ)! האי נגיפה נגיחה היא, דתניא פתח הכתוב בנגיפה וסיים בנגיחה לומר לך: זו היא נגיפה זו היא נגיחה. מאי שנא גבי אדם דכתיב כי יגח ומאי שנא גבי בהמה דכתיב כי יגוף? אדם, דאית ליה מזלא, כתיב כי יגח; בהמה, דלית לה מזלא, כתיב כי יגוף. נשיכה תולדה דשן היא! לא, שן יש הנאה להזיקה, הא אין הנאה להזיקה. רביצה ובעיטה תולדה דרגל היא! לא, רגל הזיקה מצוי, הני אין הזיקן מצוי. אלא תולדותיהן לאו כיוצא בהן דאמר רב פפא אהייא? אילימא אהני? מאי שנא קרן, דכוונתו להזיק, וממונך ושמירתו עליך, הני נמי כוונתן להזיק וממונך ושמירתן עליך! אלא תולדה דקרן כקרן, וכי קאמר רב פפא — אשן ורגל. שן ורגל היכא כתיבי? דתניא ושלח (שם כב, ד) — זה הרגל, וכן הוא אומר: משלחי רגל השור והחמור (ישעיה לב, כ); ובער (שם) — זו השן, וכן הוא אומר: כאשר יבער [ג.] הגלל עד תומו (מלכים א׳ ד).

תולדה דשן מאי היא? נתחככה בכותל להנאתה וטינפה פירות להנאתה. מאי שנא שן? — דיש הנאה להזיקה, וממונך, ושמירתה עליך; הני נמי יש

נגיחה היא — בקרן ולא דחיפת הגוף. **פתח בנגיפה** — וכי יגוף שור איש. **וסיים בנגיחה** — בה בפרשה: או נודע כי שור נגח הוא. **זו היא נגיפה** — נגיפה ונגיחה אחת היא, כלומר שתיהן בקרן, שסתם נגיחת שור בקרן הוא. **גבי אדם** — בנגיפת שור באדם כתיב לשון נגיחה: כי יגח שור את איש וגו׳, ובנגיפת שור בשור כתיב לשון נגיפה: כי יגוף שור איש את שור רעהו וגו׳. **דאית ליה מזלא** — שיש לו מזל למעלה והוא חשוב ביצירה, נאמר בו לשון מעולה כי יגח ולא כי יגוף, שנגיפה היא לשון גרועה, לשון מגפה, ולא נאמרה אלא בבהמה. **תולדה דשן היא** — שהרי נשיכה בשן היא! **הא** — נשיכה. **אין הנאה להיזקה** — ואף על פי שהנשיכה באה על ידי השן, אבל על פי תכונת היזקה אין היא דומה לשן, אלא לקרן שכוונתה להזיק. **תולדה דרגל היא** — שעל ידי כפיפת הרגלים היא רובצת ואין הנאה להיזקה כרגל. **רגל הזיקה מצוי** — שכל שעה היא מהלכת ואם יש כלום תחת רגליה היא דורסת. **הני אין הזיקן מצוי** — אלא אם כן בהמה מוקת היא. **אהייא** — על איזו מהן. **אילימא** — אם לומר. **אהני** — על אלו, כלומר על התולדות הללו של קרן, הרי הן כיוצא בהן. **מאי שנא קרן** — מהו תכונתה של קרן. **הני נמי** — התולדות הללו של קרן: נגיפה, נשיכה וכו׳ יש להן גם כן אותן התכונות עצמן. **וכי קאמר** — תולדותיהן לאו כיוצא בהן. **ושלח זה הרגל** — שהרי מליצה יתרה היא זו, ואם לא היה הכתוב מכוון אלא לשן בלבד, די היה לו לומר ובער בשדה אחר, למה נאמר „ושלח את בעירו“, אלא ללמד הוא בא על היזק הרגל של הבהמה. **וכן הוא אומר** — וכן אומר המקרא במקום אחר „משלחי רגל“ ומכאן שלשון שלוח נופל על רגל. **יבער הגלל** — כלומר ומכאן ראיה שבער הוא לשון כליה שהוא נופל על שן, שדרך השן לכלות ולבער את כל התבואה מן השדה עד תומה. **נתחככה בכותל** — והפילתו והוא דומה לשן שיש הנאה להיזקה. **וטינפה פירות** — שהטילה גללים לצרכה שהיא נהנית מזה. **מאי שנא** — מה נשתנה שן, כלומר מה טיבה ודרכה של שן. **הני נמי** — התולדות הללו גם כן כיוצא באבות הן! ולמה אמר רב פפא

הנאה להזיק, וממונך, ושמירתן עליך! אלא תולדה דשן כשן, וכי קאמר רב פפא — אתולדה דרגל. תולדה דרגל מאי היא? הזיקה בנופה דרך הלוכה, בשערה דרך הלוכה, בשליף שעליה, בפרומביא שבפיה, בזוג שבצוארה. מאי שנא רגל? — דהזיקה מצוי, וממונך, ושמירתה עליך; הני נמי הזיקן מצוי, וממונך, ושמירתן עליך! אלא תולדה דרגל כרגל, וכי קאמר רב פפא — אתולדה דבור.

תולדה דבור מאי ניהו? אילימא אב עשרה ותולדה תשעה? לא תשעה כתיבי ולא עשרה כתיבי! הא לא קשיא: והמת יהיה לו (שמות כא, לד) — אמר רחמנא, וקים להו לרבנן: עשרה עבדי מיתה, תשעה — נזיקין עבדי, מיתה לא עבדי. סוף סוף, זה אב למיתה וזה אב לנזקין! אלא אאבנו, סכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו. היכי דמי? אי דאפקרינהו? בין לרב ובין לשמואל היינו בור! [נ:] ואי דלא אפקרינהו? אי לשמואל, דאמר: כולם מבורו למדנו, היינו בור; ואי לרב, דאמר: כולם משורו למדנו, היינו שור! מאי שנא בור? — שכן תחלת עשייתו לנזק, וממונך, ושמירתו עליך;

תולדותיהן של שן ורגל לאו כיוצא בהן? **בשערה** — שנרבקו כלים בשערה דרך הילוכה ונגררתן ושברתן. **שליף** — אמתחת או שק שעל הבהמה ששם המאכל נתון. **פרומביה** — מתג ורסן. וכל היזק דרך הילוך שלא בכוונה הוא תולדה דרגל שהיזקו מצוי ואין כוונתו להזיק. **אב עשרה** — בור עמוק עשרה טפחים הוא אב, שבכך דרכו להמית. **לא תשעה כתיבי** — הרי בתורה לא כתוב לא בור תשעה ולא בור עשרה אלא בור סתם, והחכמים הם הם שהעמידו שיעור של בור למיתה על עשרה טפחים ושל נזקין על תשעה, וכל אבות נזקין הרי הם הללו שפרטה התורה מפורש. **אמר רחמנא** — אמרה תורה, ומשמע שהתורה מדברת בבור שיכול לגרום מיתה. **וקים להו** — וברי להם לחכמים שרק בור עמוק עשרה יכול לגרום מיתה וא"כ הרי הוא כאלו בור עשרה כתוב בתורה מפורש. **זה אב למיתה** — מכיון שחכמים למרו שמה שנאמר והמת יהיה לו היינו בבור עשרה, שדוקא בבור כזה הוא שמתייב על המיתה, אבל בבור תשעה אינו חייב על המיתה אלא על נזקין, ובכן הרי גם נזקין מדויק בתורה כמיתה; ואם על סמך הדיוק הזה אנו אומרים שעשרה הוא אב למיתה, הרי מזה גופא אנו למדים שתשעה אב לנזקין. **שהניחן ברשות הרבים** — ונתקלו בהם בני אדם והוזקו. **דאפקרינהו** — שנתנן ברשות הרבים והניחן להפקר. **בין לרב בין לשמואל** — רב ושמואל חולקין בסוגיה בגמרא (ב"ק כ"ח:) לענין תקלה שהניח אדם ברשות הרבים ולא הפקירה אם יש לה דין בור או דין שור מפני שהוא ממונו. אבל כשהפקיר תקלתו שניהם מודים שזוהי בור, שסתם בור שדיבר בו הכתוב הוא כשהבור אינו ברשותו אלא ברשות הרבים, באופן שהבור עצמו הפקר הוא וכל חיובו אינו אלא מפני שכרהו או שפתחו, ולפיכך כל תקלה שהפקירה דינה כבור. **כולם מבורו למדנו** — כל תקלה אנו למדים חיובה מבור ואפילו כשלא הפקירה. **משורו למדנו** — תקלה שלא הפקירה אנו למדים משור: מה שור שהוא ממונו אם הזיק חייב, אף כל ממונו אם הזיק חייב. **היינו שור** — אבנו סכינו ומשאו יש להן דין שור ובשור הרי אמרינן לעיל תולדה דשור כשור; ולא עוד אלא אפילו לשמואל שסובר שזה תולדה דבור, אי אפשר לישב דברי רב פפא על תולדותיו של בור. **מאי שנא בור** — מהו עיקר חיובו ותכונתו של בור. **תחלת עשייתו לנזק** — שהרי

הני נמי תחלת עשיתן לנזק, וממונך, ושמירתן עליך! אלא תולדה דבור כבור, וכי קאמר רב פפא — אתולדה דמבעה.

תולדה דמבעה מאי ניהו? אי לשמואל, דאמר מבעה זה השן, הא אוקימנא תולדה דשן כשן! אי לרב, דאמר מבעה זה אדם, מאי אבות ומאי תולדות אית ביה! וכי תימא: אב — ניעור, תולדה — ישן? והתנן: אדם מועד לעולם, בין ער בין ישן! אלא אכיחו וניעו. היכי דמי? אי בהדי דאזלי קמזקי? כחו הוא! אי בתר דנייחי? בין לרב בין לשמואל היינו בור! אלא תולדה דמבעה כמבעה, וכי קאמר רב פפא — אתולדה דאש.

תולדה דאש מאי ניהו? אילימא אאבנו, סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו? היכי דמי? אי בהדי דאזלו קא מזקי? היינו אש! מאי שנא אש? — דכח אחר מעורב בה, וממונך ושמירתה עליך, הני נמי כח אחר מעורב בהן, וממונך, ושמירתן עליך! אלא תולדה דאש כאש, וכי קאמר רב פפא — אתולדה דרגל. רגל, הא אוקימנא תולדה דרגל כרגל! בחצי נזק צרורות, דהלכתא גמירי לה.

ד. **המבעה וההבער:** מאי מבעה? רב אמר מבעה זה אדם, ושמואל אמר מבעה זה השן. רב אמר מבעה זה אדם, דכתיב: אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו (ישעיה כא, יב), ושמואל אמר מבעה זה השן, דכתיב: איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו (עובדיה ו). מאי משמע?

בור ברשות הרבים נעשה מלכתחילה לשם היזק ולא לשם תשמיש. **הני נמי** — אבנו סכינו ומשאו גם כן לא הניחן זה ברשות הרבים אלא בכוונה להזיק. ונמצא התולדות הללו גם כן כיוצא בו באב. **מאי ניהו** — מה הוא. מה זה. ניהו יסודו איהו עם תוספת נון לצלצול המבטא. **אי לשמואל** — להלן בסוגיה. — **הא אוקימנא** — הרי ישבנו. **אב ניעור** — אדם ניעור היינו אב. **אכיחו** — ליחה הנפלטת על ידי שיעול חזק. **ניעו** — רוק רך היוצא ע"י נענוע בגרון. **אי בהדי דאזלי** — אם הזיקו דרך יציאתן מגופו, כגון שנפלו על הבגדים וטנפום או לתוך משקין ונמאסו. **כחו הוה** — הרי הם באים מכחו וכאדם גופו דמו. **אי בתר דנייחי** — לאחר שהרוק נח על הארץ הוחלק אדם בו והוזק. **היינו בור** — שהרי זה ודאי תקלה שהפקירה היא. **ברוח מצויה** — ברוח הרגילה, שהיה לו להעלות על דעתו שיפלו ויזיקו והרי זה כאש, שאש גם כן כל רוח מצויה מוליכה, אבל רוח שאינה מצויה אונס הוא ופטור. **דכח אחר** — כח הרוח מעורב בה. **ושמירתה עליך** — שהיה לו להעלות על הדעת שהרוח יוליך את האש. **בחצי נזק צרורות** — שהיתה מהלכת והתיזה צרורות ברגליה והזיקו, והרי זהו תולדה דרגל, שמכת רגל הנזק בא; ובאה עליה הקבלה שאינה משלמת נזק שלם כדין רגל אלא חצי נזק כקרן. ועל זה אמר רב פפא תולדותיהן לאו כיוצא בהן.

מבעה זה אדם — אדם המזיק הוא גופו נחשב לאב נזקין. ולנזקי גופו מכוונת המשנה לשיטתו, מה שאין כן שאר שלשת האבות שהם נזקי ממונו של אדם. **זה השן** — כפי שנתפרש במשנה. **אם תבעיון בעיו** — אם תחפשו ותבקשו־בקשו. ולשון בעא בעלמא הוא דורש,

כדמתרגם רב יוסף: איכדין איתבליש עשו אתגליין מטמרוהי. ורב מאי טעמא לא אמר כשמואל? אמר לך: מי קתני נבעה? ושמואל מאי טעמא לא אמר כרב? אמר לך: מי קתני בועה? מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי, רב מאי טעמא לא אמר כשמואל? תנא שור וכל מילי דשור. ושמואל נמי, הא תנא ליה שור! אמר רב יהודה תנא שור לקרנו ומבעה לשינו. [ד:] מתקיף לה רב מרי: ואימא מבעה זה המים, כדכתיב: כקדות אש המסים מים תבעה אש (ישעיה כד, א)! מי כתיב „מים נבעו"? — תבעה אש כתיב. מתקיף לה רב זביד: ואימא מבעה זה האש, דכי כתיב תבעה, באש הוא דכתיב! אי הכי, מאי „המבעה וההבער"? וכי תימא פרושי קמפרש? — אי הכי, ארבעה — שלשה הוו! וכי תימא: תנא שור דאית ביה תרתי? אי הכי, „לא זה וזה שיש בהן רוח חיים" — אש, מה רוח חיים אית בה? ותו, מאי „כהרי האש"?

ה. [ז.] הצד השוה שבהן: לאתויי מאי? אמר אביי: לאתויי אבנו,

שמשמש במקרא אצל אדם.[1]) אתגליין — תרגומו של נבעו והיינו שן שהיא כאלו מגלה את המטמוניות, שמקודם היתה השדה מכוסה תבואה ולאחר שאכלה נתגלתה ושייך על זה שפיר לשון מבעה. מי קתני נבעה — כלום הוא שונה נבעה בלשון נפעל שמשמעו נתגלתה, אלא מבעה הוא שונה ולפיכך אין לשון נבעו מצפוניו שבמקרא מוכיח על משמעות של מבעה שבמשנה. מי קתני בועה — בקל שמשמעו אדם עצמו הוא המזיק, אלא מבעה בהפעיל, שמשמעו גרם נזקין שבא על ידי בהמתו של אדם. מכדי — מכיון שהרי. לא כמר דייקי — מן הפסוקים אי אפשר לדייק לא כרב ולא כשמואל, שהרי לכל אחד מהן יש פירכא. מאי טעמא — מאיזה טעם לומר כל אחד סברתו? וכל מילי דשור — שור שנאמר במשנה כולל כל מיני נזקים שנאמרו בשור, היינו קרן, שן ורגל ובכן אינו מן הדין להוציא שן לאב בפני עצמו. שור לקרנו — סתם שור משמעו שור נגחן, שכוונתו להזיק והוא קרן. ומבעה לשינו — שאי אפשר להוציאו ממשמעות שור, ששן אין כוונתו להזיק ויש הנאה להיזקו ובעל כרחו אתה אומר שזהו מבעה. זה המים — כשהזיק אדם על ידי מימיו, כגון ששפכן לרשות הרבים והוזקו בהן וכדומה. מים תבעה אש — הרי אנו מוצאים לשון מבעה במים. מים נבעו — לשון רבים שהיתה משמעותו של נבעו על המים. תבעה אש כתיב — שמשמע שהאש מבעבעת את המים ובכן לשון מבעה באש הוא שנאמר. באש הוא דכתיב — אם כדיוק שלך — שמא באמת מבעה זה האש. פרושי קמפרש — המבעה זה ההבער. דאית ביה תרתי — שיש בו בשור שני אבות, היינו קרן שכוונתו להזיק ושן ורגל שהן אחד שיש הנאת להיזקן, נמצא עם בור ארבעה. לא זה וזה — הראשון שבמשנה, שכוונתו לשור ומבעה, ואם מבעה היינו אש, כלום יש בו רוח חיים?

לאתויי מאי — מה בא הצר השות לרבות? שסתם צד השוה בא בכל מקום ללמד על איזה ענין חדש, שאינו נכלל באחד מצדדי הלמוד של לא ראי זה כראי זה, אלא שהוא יוצא

---

[1]) ויש נורסים. המבעיר. אבל כפי הנראה ממחלוקת רב ושמואל עצמה ומברייתות עתיקות, הנרסא מבעה שבמשנה היא עתיקה והוא ביטוי הכולל את השן ואת הרגל. (עי' שד"ל בפירושו לישעיה א' ח). ופירושו של רב מבעה זה אדם אף על פי שהוא תמוה לכאורה יש לו אעפי"כ סמוכין מן המשניות שבאו לפרש משנה ראשונה זו במסכת להלן בפרק המניח המדברות באדם המזיק, כפי שבארתי זה בארוכה בספרי שעורים בתלמוד על ב"ק.

סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו. היכי דמי? אי בהדי דקא אזלי קא מַזְּקִי — היינו אש; מאי שנא אש? — דכח אחר מעורב בה, וממונך, ושמירתה עליך, הני נמי כח אחר מעורב בהן, וממונך, ושמירתן עליך! ואלא בתר דנייחי? אי דאפקרינהו — בין לרב בין לשמואל היינו בור; מאי שנא בור? — שכן תחילת עשייתו לנזק, וממונך, ושמירתו עליך, הני נמי תחילת עשייתן לנזק, וממונך, ושמירתן עליך! אלא דלא אפקרינהו? אי לשמואל, דאמר כולם מבורו למדנו, היינו בור; אי לרב דאמר כולן משורו למדנו, היינו שור! לעולם דאפקרינהו, ולא דמו לבור: מה לבור, שכן אין כח אחר מעורב בו, תאמר בהני, שכח אחר מעורב בהן! אש תוכיח. מה לאש, שכן דרכה לילך ולהזיק! בור יוכיח. וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה כו'.

רבא אמר לאתויי בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה. היכי דמי? אי דאפקרינהו, בין לרב בין לשמואל היינו בור; מאי שנא בור? — שכן תחילת עשייתו לנזק, ושמירתו עליך, הני נמי תחילת עשייתן לנזק, ושמירתן עליך! אלא דלא אפקרינהו? אי לשמואל, דאמר כולם מבורו למדנו, היינו בור; אי לרב, דאמר כולם משורו למדנו, היינו שור! לעולם דאפקרינהו, ולא דמו לבור: מה לבור, שכן מעשיו גרמו לו, תאמר בהני, שאין מעשיו גרמו לו? שור יוכיח. מה לשור, שכן דרכו לילך ולהזיק! בור יוכיח. וחזר הדין: לא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן כו'.

ו. [ו:] וכשהזיק חב המזיק: „חב המזיק" — „חייב המזיק" מיבעי ליה! אמר רב יהודה אמר רב האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא.

מכלל המדות של כל הצדדים ביחד. אף כאן במשנה משמעו: מה הצד השוה שדרכו להזיק כו' אף כל שדרכו להזיק ושמירתו עליך, אף על פי שאין בו למשל ממדת השור לבד ולא ממדת הבור לבד, אבל מכיון שיש בו מן המדה הכללית שבכולן, שזוהי הגורמת לחייב את הנזק, אף הוא חייב. ושואלת הגמרא, על איזה ענין חדש כזה בא הצד השוה ללמד. **היינו אש** — הרי זהו עצם חיובו של אש ואין צורך ללמד במה הצד. **בתר דנייחי** — לאחר שנפלו ונחו על הארץ הותקלו בהם והוזקו. **אי דאפקרינהו** — נתפרש לעיל. **שכח אחר** — כח הרוח מעורב בהן ואפשר שפטור. **אש תוכיח** — שאף על פי שגם בה כח אחר מעורב, מכל מקום חייב. **שכן דרכה לילך** — אבל אלו לא הזיקו בהליכתן, אלא שנתקלו בהן ויכול לומר שפטור. **בור יוכיח** — שאין דרכו לילך וחייב. **וחזר הדין** — רוצה אתה ללמוד מזה, אתה דוחה אצל זה, רוצה אתה ללמוד מזה, אתה דוחה אצל זה והדין חוזר על שניהם; ונמצא אין אתה יכול ללמדו לא מבור לחוד ולא מאש לחוד, אלא מן הצד השוה שבשניהם. **בור המתגלגל** — כגון שהניח אבן ברשות הרבים, ובעודה במקומה לא הזיקה וגלגלוה רגלי אדם ורגלי בהמה למקום אחר והזיקה שם. **שכן מעשיו** — כרייתו ופתיחתו גרמו את ההיזק, אבל כאן לא מעשיו של זה הזיקו אלא רגלי אדם ובהמה שגלגלוהו ויכול לומר שהוא פטור.

לישנא קלילא — מלה חב יותר קלה במבטא מחייב, שהיא בעלת הברה אחת. ומשנה זו היא משנת ירושלמי וכך היה מבטאם של אנשי ירושלים שהברתם היתה רפויה.

ז. [טו.] איתמר פלגא נזקא — רב פפא אמר ממונא, רב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא. רב פפא אמר ממונא — קסבר: סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימין, ובדין הוא דבעי לשלומי כוליה, ורחמנא הוא דחס עליה, דאכתי לא איעד תוריה. רב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא — קסבר: סתם שוורים בחזקת שימור קיימין ובדין הוא דלא לשלם כלל, ורחמנא הוא דקנסיה, כי היכי דלנטרינה לתוריה. תא שמע: מה בין תם למועד? שהתם משלם חצי נזק מגופו, ומועד משלם נזק שלם מן העלייה. ואם איתא — ליתני נמי: שהתם אינו משלם על פי עצמו ומועד משלם על פי עצמו! תנא ושייר. מאי שייר, דהאי שייר? שייר חצי כופר. אי משום חצי כופר, לאו שיורא הוא! הא מני רבי יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר. תא שמע [טו:] המית שורי את פלוני או שורו של פלוני, הרי זה משלם על פי עצמו. מאי לאו — בתם! לא, במועד. אבל תם מאי, הכי נמי דאין משלם על פי עצמו? אי הכי, אדתני סיפא: המית שורי את עבדו של פלוני, אין משלם על פי עצמו, לפלוג וליתני בדידיה: במה דברים אמורים — במועד, אבל בתם אינו משלם על פי עצמו! כולה במועד קמיירי. תא שמע זה הכלל: כל המשלם יותר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו; מאי

ממונא — חיוב ממון מן הדין יש על זה לשלם. **קנסא** — מן הדין אינו חייב, אלא קנס הטילו עליו חכמים. ונפקא מינה שאם הודה קודם שבאו עדים פטור, שמודה בקנס פטור. **לאו בחזקת שימור** — אינם עומדים בחזקת שימור מטבעם, אלא מועדים להזיק ולפיכך צריכים שמירה תדיר וזה שלא שמרם חייב. **ובדין הוא** — ואם תאמר אם כן למה משלם תם חצי נזק? באמת בדין הוא שאפילו על נגיחה ראשונה יהיה חייב נזק שלם, אלא שהתורה חסה עליו מפני שעדין לא הועד שורו. **אכתי** — עדין. **בחזקת שימור** — הם עומדים בחזקת בני תרבות ולא מזיקים ולפיכך אין בעליהם צריכים להעמיד שומר עליהם, ולא הזהירה תורה לשמור אלא את המועד שנאמר בו ולא ישמרנו בעליו, אבל תם שמור ועומד מטבעו, ואם יצא והזיק, מן הדין הוא שלא היה לשלם כלל, שהרי אונס הוא. **דלנטריה לתוריה** — כדי שישמור את שורו מכאן ולהבא. **ואם איתא** — ואם יש כדברי מאן דאמר פלגא נזקא קנסא. **על פי עצמו** — לא על פי עדים, אלא על פי הודאת עצמו, שמודה בקנס פטור. **תנא ושייר** — שנה חילוק אחד שבין תם למועד לדוגמא והניח עוד חילוקים. **מאי שייר** — מה שייר עוד? שאין דרך התנא לשייר אלא כשיש הרבה דברים. **חצי כופר** — מועד שהמית את האדם משלם כופר ליורשים ותם אינו משלם אפילו חצי כופר. **משלם חצי כופר** — וזה נכלל בדין חצי נזק. **מאי לאו בתם** — ומשלם חצי כופר כשהמית אדם או חצי נזק כשהמית שור על פי הודאת עצמו, שמע מינה ממונא הוא. **אדתני** — עד שהוא שונה. **עבדו** — שהוא קנס, שמשלם לעולם שלשים סלעים בין כשהוא שוה הרבה בין פחות, וכל ממון של קצבה הוא קנס. **לפלוג וליתני בדידיה** — ישנה החילוק בו גופו, כלומר בזה האופן ששנה ברישא. **כולה במועד** — ובא להשמיענו החילוקים שבמועד. **יותר על מה שהזיק** — כגון תשלומי כפל

לאו, הא פחות ממה שהזיק משלם! לא, הא כמה שהזיק משלם. אבל פחות מאי, הכי נמי דלא משלם? אי הכי, אדתני: זה הכלל כל המשלם יותר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו, ליתני: זה הכלל כל מה שאינו משלם כמה שהזיק, דמשמע פחות ומשמע יותר! תיובתא. והלכתא: פלגא נזקא קנסא. תיובתא והלכתא?! אין, טעמא מאי הויא תיובתא, משום דלא קתני כמה שהזיק — לא פסיקא ליה: כיון דאיכא חצי נזק צרורות דהלכתא גמירי לה דממונא הוא, משום הכי לא קתני.

והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא — האי כלבא דאכל אימרי, ושונרא דאכלה תרנגולי, משונה הוא, ולא מגבינן בבבל. והני מילי — ברברבי, אבל בזוטרי — אורחיה הוא. ואי תפס, לא מפקינן מיניה. ואי אמר: קבעו לי זימנא, דאזילנא לארעא דישראל, קבעינן ליה. ואי לא אזיל, משמתינן ליה. ובין כך ובין כך משמתינן ליה עד דמסלק היזקא, מדרבי נתן, דתניא רבי נתן אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? שנאמר לא תשים דמים בביתך (דברים כב, ח).

ותשלומי ארבעה וחמשה וכדומה שהן קנס. **הא פחות** — כגון חצי נזק של תם, משלם גם על פי עצמו. ושמע מינה שפלגא נזקא ממונא. **כמה שהזיק** — נזק שלם של מועד. **ומשמע יותר** — ומששונה „כל המשלם יותר" משמע שבא להוציא פחות ממה שהזיק שהוא ממון ומשלם על פי עצמו. **תיובתא והלכתא** — בתמיה! מכיון שראיה זו נדחתה מכח הקושיה, כיצד פוסקים להלכה כמותה? **לא פסיקא ליה** — אין הדבר ברור ופסוק אצלו, שכל פחות ממה שהזיק אינו משלם על פי עצמו, שאף על פי שסתם חצי נזק קנסא הוא, אבל יש יוצא מן הכלל והוא צרורות שנתפרש לעיל. **דהלכתא גמירי לה** — שלמדו עליה בקבלה שמשלמת חצי נזק. **דממונא הוא** — ובעל כרחה הוא ממון ולא קנס, שהרי קנס אמרו במקום שבדין אינו חייב לשלם כלל כדלעיל וכאן בצרורות, אדרבה, בדין הוא לשלם נזק שלם כרגל, אלא שהקבלה באה עליה שאין היא משלמת אלא חצי נזק, ומכיון שהיא ממון הרי הוא משלם על פי עצמו. **לא קתני** — משום כך אינו שונה כל שאינו משלם כמה שהזיק. ובאמת הדיוק שלמעלה „הא פחות ממה שהזיק משלם" בתוקפו עומד. **אימרי** — כבשים. **משונה הוא** — שאין דרכן בכך, וכל שהוא משונה הוא תולדה דקרן לשלם חצי נזק. **ולא מגבינן בבבל** — ואין גובין אותו בדייני בבל, שאין דנין דיני קנסות בבבל, לפי שאין דיינים סמוכים שניתן להם הכח להטיל קנסות ועונשים אלא בארץ ישראל. **ברברבי** — בגדולים, שאין דרך כלב וחתול להרוג תרנגולים וכבשים גדולים. **ואי תפס** — ניזק דמי חצי נזקו מן המזיק. **לא מפקינן מיניה** — אין מוציאין ממנו בבית דין, אף על פי שלכתחילה אין דנין שם דיני קנסות. **ואי אמר** — הניזק. **דאזילנא** — שאלך לארץ ישראל לתבוע את המזיק לדין לפני בית דין שבארץ. **משמתינן ליה** — מטילין עליו חרם עד שילך עם בעל דינו לבית דין סמוכים. **דמסלק היזקא** — שיסלק את הכלב ואת החתול המזיק, היינו שיהרגם. **מדרבי נתן** — מכח למודו של רבי נתן שהיה דיין ויורד לעומק הדין. **ולא תשים דמים** — זה נאמר לענין מעקה לבית והוא הדין לכל דבר העלול להזיק ולגרום הפסד דמים.

משנה ב. תמין ומועדין.

א. מי הם תמין ומי מועדין. — ב. מני מתניתן? — ג. על איזה כלים דרך הבהמה לרבוץ.

א. חמשה תמין וחמשה מועדין: הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט. השן מועדת לאכול את הראוי לה, הרגל מועדת לשבור בדרך הילוכה, ושור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק, והאדם. הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין; רבי אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין. והנחש מועד לעולם.

ב. גמרא. מדקתני השן מועדת לאכול, מכלל דבחצר הניזק עסקינן,

חמשה תמין — תם לשון תמימות, כלומר שהוא בבחינת שלם עדין, שלא הזיק מעולם ומטבעו והרגלו אינו מזיק, אלא שהזיק עכשיו במקרה, ומועד זהו שעלול להזיק מטבעו או מהרגלו. מועד (בינוני הפעל מן עוד) עיקר משמעו על שם והועד בבעליו שנאמר בשור שנגח שלש פעמים (ואם שור נגח הוא מתמול שלשום והועד בבעליו ולא ישמרנו, שמות כא, כט) שהכוונה שהעידו עליו שהוא רגיל ומוחזק להזיק, ומזה נסתעף משמעו על עצם פעולת ההרגל להזיק אפילו בלא העדאת בעלים. ונקרא מועד כל מי שרגיל ומוחזק להזיק סתם או לאותו דבר שהזיק. **חמשה תמין**, כלומר לחמשה מיני נזקים הללו הנאמרים להלן הבהמה נחשבת תמה, שאינה רגילה לעשותן. **וחמשה מועדין** — ויש לך כנגד זה חמשה מיני נזקים או מזיקים הנחשבים מועדים. **הבהמה אינה מועדת** — אין מדרכה וטבעה של הבהמה לגרום פעולת הנזקין הללו: לינח, ליגוף וכו' וכל אלו הם קרן ותולדותיה ואם הזיקה במקרה הרי היא תמה ודינה לשלם חצי נזק. אלו הן חמשה תמין. **השן מועדת** — כלומר ואלו הן החמשה מועדין: דרך הבהמה מטבעה לאכול דברים הראוים לאכילה ולפיכך היא מועדת מתחלתה לכך ומשלמת נזק שלם ואינה צריכה העדאת בעלים. הרי אחד. **הרגל מועדת** — הרי שנים. **ושור המועד** — כשהעידו בו שלש פעמים שנגח ונגף או נשך ורבץ ובעט הרי הוא נעשה מועד לכך על ידי הרגלו ומשלם נזק שלם והוא עיקר דין מועד שבתורה. הרי שלשה. **ושור המזיק** — דין שור המועד שבתורה שנעשה מועד בשלש פעמים רוקא הוא כשיצא השור לרשות הרבים והזיק, אבל כשהתפרץ שור המזיק לרשות הניזק והזיק, הוא מועד אפילו בפעם הראשונה לשלם נזק שלם, שמכיון שהשור השתגע ביותר צריך שמירה מעולה ביותר והרי הוא כמועד מתחילתו. הרי ארבעה מועדין. **והאדם** — שהוא מחויב לשמור את עצמו שלא יזיק והרי הוא מותרה ועומד תדיר כמזיק טבעי. אלו הן חמשת המועדין. **הזאב והארי** — ויש לך עוד מועדין אחרים כיוצא באלו והן החיות הטורפות שהן מזיקות מטבען. **והברדלס** — חיה ממין הנמר, פנ"טר בלעז. **בני תרבות** — שגידלן אדם בביתו והרגילן עם בני אדם ובהמות ביתיות. **מועד לעולם** — אפילו כשהוא בן תרבות. **דבחצר הניזק** — שהרי אין חיובה של שן אלא ברשות היחיד וברשות הרבים פטורה.

וקתני: הבהמה אינה מועדת — לשלם כוליה, אבל חצי נזק משלמת, מני? רבנן היא, דאמרי: משונה קרן בחצר הניזק, חצי נזק הוא דמשלם. אימא סיפא: „שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם" אתאן לרבי טרפון דאמר: משונה קרן בחצר הניזק, נזק שלם הוא דמשלם; רישא רבנן וסיפא רבי טרפון! [טז.] אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני: חמשה תמין הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד; ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן. ויש מועדים אחרים כיוצא באלו: הזאב והארי והדוב והברדלס והנמר והנחש. תניא נמי הכי: חמשה תמין הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד; ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן. ויש מועדין אחרים כיוצא באלו: הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש. איכא דרמי לה מירמא: תנן חמשה תמים וחמשה מועדים. ותו ליכא? והאיכא הזאב הארי והדוב והנמר והברדלס והנחש! ומשני, אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני: חמשה תמים הם, ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד; ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן. ויש מועדין אחרים כיוצא באלו: הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש.

ג. **ולא לרבוץ**: אמר רבי אלעזר לא שנו אלא פכין גדולים, אבל פכין קטנים אורחיה הוא. לימא מסייע ליה: הבהמה מועדת להלך

הבהמה אינה מועדת — לא לינת ולא לינוף כו', משמע שבאותו דין גופו, היינו ברשות היחיד אין קרן מועדת לשלם נזק שלם אלא חצי נזק. **משונה קרן** — להלן במשנה מחלוקת רבי טרפון ורבנן שור המזיק ברשות הניזק: רבי טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים חצי נזק. **אתאן** — רבים נקבה מן אתא, כלומר תצאנה ההלכות הללו על פי ר' טרפון. **וסיפא רבי טרפון** — בתמיה, שכלל הוא שרבי סתם משנתו על פי תנא אחר. **חסורי מחסרא** — לשון המשנה אינו מדויק והיא מסורסת. **והכי קתני** — כך כוונתה. **חמשה תמין הן** — על חמשה דברים הללו השנוים להלן במשנה, היינו נגיחה נגיפה וכו' אין הבהמה מועדת מתחלתה. **ואם הועדו** — זהו הפירוש של חמשה מועדין, כלומר ואם העידו בהם ג' פעמים הם נעשים מועדים. **ושן ורגל** — אין זה בכלל מנין החמשה מועדים, אלא דבר בפני עצמו הוא, כלומר ויש עוד מועדין. **וזהו שור המועד** — זה שמועד מתחילתו כשן ורגל הוא סתם שור המועד. **מחלוקת רבי טרפון** — בזה מחלוקת אם הוא מועד מתחילתו או לא. **כיוצא באלו** — שהם מועדים מתחילתם, כגון האדם הזאב והארי כו'. **דרמי לה מירמא** — ששנו אוקימתת רבינא בדרך תירוץ על קושית הגמרא במשנה. **והאיכא הזאב** — ובכן הרי יש יותר מחמשה מועדין. **ואם הועדו** — כלומר שאין המנין חמשה מועדין בא על אלו המנוין להלן במשנה, אלא הכוונה שיש בתם חמשה דברים שנעשה עליהם מועד לאחר ג' פעמים.

לא שנו — במשנה שהבהמה אינה מועדת לרבוץ. **פכין גדולים** — שאין דרכה לרבוץ עליהם. **אורחיה הוא** — דרכה לרבוץ עליהם ולפיכך היא מועדת לכך והיא תולדה דרגל

כדרכה ולשבר ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים. דלמא מן הצד. איכא דאמרי אמר רבי אלעזר לא תימא פכין גדולים הוא דלאו אורחיה, אבל פכין קטנים אורחיה הוא, אלא אפילו פכין קטנים נמי לאו אורחיה הוא. מיתיבי: ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים! אמר רבי אלעזר דלמא מן הצד. איכא דרמי לה מירמא: תנן ולא לרבוץ; והתניא ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים! אמר רבי אלעזר: לא קשיא — כאן בפכין גדולים, כאן בפכין קטנים.

משנה ג. מה בין תם למועד.

א. תשלומי תם ומועד. — ב. מאי עלייה? — ג. תלמוד ומעשה. — ד. תורה וגמילות חסדים.

א. [טז:] מה בין תם למועד? אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העלייה.

ב. **גמרא.** מאי עלייה? אמר רבי אלעזר במעולה שבנכסיו; וכן הוא אומר: וישכב חזקיהו עם אבותיו ויקברהו במעלה קברי בני דוד (דה"ב לב, לג), ואמר רבי אלעזר „במעלה“ — אצל מעולים שבמשפחה, ומאן נינהו? דוד ושלמה. וכבוד עשו לו במותו (שם) — מלמד, שהושיבו ישיבה על

ודינה לשלם נזק שלם ברשות הניזק וברשות הרבים פטורה, שחיוב שן ורגל ברשות היחיד הוא. **ולמעך** — וסתם מיעוך הרי הוא על ידי רביצה ובמתניתן הרי שנינו שאינה מועדת לרבוץ, אלא ודאי שהמשנה מדברת בגדולים ובריתא בקטנים, כלומר בכלים קטנים שדרכה בכך. ומכאן ראיה לרבי אלעזר. **דלמא מן הצד** — מה שנאמר מועדת למעך הכוונה לא על ידי רביצה, אלא מן הצד, כשהיא מהלכת ויש בצידה כלים ממעכתן בינה לכותל, שדרך הבהמה להתחכך בכתלים, כדרך שאמרו הזיקה בנופה דרך הלוכה, שהוא תולדה דרגל. **דרמי לה מירמא** — יש ששנו שמועה זו של רבי אלעזר בדרך קושיא ותירוץ מן הברייתא למשנה, שהקשו מן המשנה לברייתא ועל זה באה אוקימתת רבי אלעזר להבדיל בין פכים גדולים לקטנים.

חצי נזק מגופו — מגוף השור שהזיק, שנאמר ומכרו את השור החי וחצו את כספו; וגם את המת יחצון. ואם אין בגוף השור כדי חצי נזקו הפסיד הניזק. **מן העליה** — מן המוכן אצלו בעין, כלומר מכיסו ואפילו אין הנוגח שוה שיעור הנזק, שבמועד נאמר שלם ישלם שור תחת השור, שמשמע שח'יב לשלם לאו דוקא השור שנגח, אלא כל שור שהוא שוה דמי הניזוק; ולפי שדרכם היה להחזיק את רכושם, שהיה על פי רוב בתבואה, בעליה, כמו שאמרו: נשרפו חיטך בעליה, לפיכך נאמר ע"ז לשון עליה. ובגמרא מפרש באופן אחר.

במעולה שבנכסיו — במיטב נכסיו, שנאמר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. **במעלה** — מה פירושו של במעלה? אצל מעולים, אצל הגדולים ומשובחים ביותר שבמשפחה. **וכבוד** — בחזקיהו נאמר. **ישיבה** — תלמידים לעסוק שם בתורה. ולפי שבזמניהם נהגו כבוד בראשי

קברו. פליגי בה רב נתן ורבנן: חד אמר שלשה [יז.], וחד אמר שבעה, ואמרי לה שלשים.

ג. תנו רבנן „וכבוד עשו לו במותו" — זה חזקיהו מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף, דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה: והלא לפני אחאב עשו כן! אלא שהניחו ספר תורה על מטתו ואמרו: קיים זה מה שכתוב בזה. והאידנא נמי עבדינן הכי! אפוקי מפקינן, אנוחי לא מנחינן. ואיבעית אימא: אנוחי נמי מנחינן, „קיים" לא אמרינן.

אמר רבה בר בר חנה הוה אזילנא בהדיה דרבי יוחנן למשאל שמעתא כי הוה עייל לבית הכסא; והוה בעינא מיניה מלתא, לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנח תפילין ומברך, והדר אמר לן: אפילו „קיים" אמרינן „לימד" לא אמרינן. והאמר מר: גדול תלמוד תורה, שהתלמוד מביא לידי מעשה! לא קשיא: הא למגמר, הא לאגמורי.

ד. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מאי דכתיב: אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור (ישעיה לב, ב) — כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים; שנאמר „אשריכם זורעי", ואין זריעה אלא צדקה, שנאמר: זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד (הושע י, יב); ואין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה א); וזוכה לנחלת שני שבטים; זוכה לנחלת יוסף, דכתיב: בכור שורו הדר לו

ישיבות להושיב ישיבה על קברם דרשו זה גם על חזקיהו, לפי שהירבה תורה בישראל, כמו שאמרו עליו, שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו בימיו איש ואשה תינוק ותינוקת, שלא היו בקיאין בטומאה וטהרה (סנהדרין צד). **שלשה** — ימים הושיבו שם ישיבה, ששלשה לבכי. **שבעה** — ששבעה להספד. **שלשים** — ששלשים לאבלות. **זה חזקיהו** — פסוק זה נאמר מפורש בחזקיה אלא סגנון הברייתא כך הוא, כלומר מה שנאמר בחזקיה וכבוד עשו לו — זהו שיצאו לפניו כו'. **שלשים וששה** — דרש בגמטריא מנין ל"ו. **חלוצי כתף** — שקרעו בגדיהם כדרך האבלים עד שנראו כתפיהם. **והלא לפני אחאב** — הלא כבוד כזה עשו לכל מלך אפילו להרשע שביניהם! **והאידנא** — והרי עכשיו גם כן עושין כך לאדם גדול? **אפוקי מפקינן** — מוציאין אמנם לפני ארונו ספר תורה, אבל אין מניחין אותו עליו, ועל ארונו של חזקיה הניחו. **הוה אזילנא** — הייתי הולך פעם אחת עם רבי יוחנן כשהיה יוצא לבית הכסא, שהיה אצלם רחוק מחוץ לעיר, כדי לשאול אותו שמועה זו: איזה כבוד מיוחד עשו לחזקיה שאינם עושים לשום אדם אחר? **עד דמשי ידיה** — עד שרחץ ידיו. **ומנח תפילין** — שכשנכנס לבית הכסא חלץ תפיליו. **והדר** — ואחר כך. **קיים אמרינן** — לאדם גדול אומרים לשון קיים, אבל לימד אין אומרין לשום איש, ולחזקיה אמרו לימד ולימד עדיף מקיים. **מביא לידי מעשה** — אלמא מעשה עדיף! **למגמר** — ללמוד לעצמו, מעשה עדיף. **לאגמורי** — ללמד לאחרים עדיף ממעשה, הלכך לא אמרו לימד אלא לחזקיה.

מאי דכתיב — איזה המשך יש בין תחילת הפסוק לסופו? **לנחלת יוסף** — שנמשל לשור.

(דברים לג, יז), וזוכה לנחלת יששכר, דכתיב: יששכר חמור גרם (בראשית מט, יד). אית דאמרי: אויביו נופלין לפניו כיוסף, דכתיב: בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ (שם). וזוכה לבינה כיששכר, דכתיב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (דהי"א יב, לג).

משנה ד. איזהו תם ואיזהו מועד.

א. מחלוקת ר"י ור"א מתי תם חוזר לתמותו. — ב. מה טעמם של בעלי המחלוקת. — ג. המשסה כלבו של חברו בחברו.

א. [כג:] איזהו תם ואיזהו מועד? מועד — כל שהעידו בו שלשה ימים, ותם — משיחזור בו שלשה ימים, דברי רבי יהודה; רבי מאיר אומר מועד — שהעידו בו שלש פעמים, ותם — כל שהתינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח.

ב. גמרא. מאי טעמא דרבי יהודה? אמר אביי: תמול (שמות כא, כט) — חד, מתמול — תרי, שלשום — תלתא, ולא ישמרנו בעליו — אתאן לנגיחה רביעית. רבא אמר: תמול מתמול — חד, שלשום — תרי, ולא ישמרנו — האידנא, חייב. ורבי מאיר מאי טעמיה? דתניא אמר רבי מאיר [כד.] ריחק נגיחותיו, חייב — קירב נגיחותיו, לא כל שכן.

תנו רבנן איזהו מועד? כל שהעידו בו שלשה ימים, ותם — שהתינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח, דברי רבי יוסי; רבי שמעון אומר מועד — כל שהעידו בו שלש פעמים. ולא אמרו שלשה ימים אלא לחזרה בלבד. אמר רב נחמן

איזהו תם — לא על שור שלא נגח מעולם המשנה שואלת, אלא על שור שנגח פעם אחת וחזר — מתי הוא חוזר לתמותו. **כל שהעידו בו** — שנגח. **משיחזור בו** — שרואה שלשה ימים שוורים ואינו נוגח חוזר לתמותו. **שלש פעמים** — ואפילו ביום אחד. **ממשמשין בו** — מושכין אותו ומשחקין בו.

תמול חד — נאמר או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום. ואפשר לפרש את משמעות הלשון מתמול שלשום או על הידיעה או על הנגיחה, כלומר או מתמול שלשום כבר נודע שנגח או שנודע כעת, שמתמול שלשום נגח; אם אנו אומרים שמתמול כבר נודע שנגח, הרי בהכרח כבר נגח מקודם פעם אחת וגם תמול ושלשום, נמצא הכתוב של ולא ישמרנו בעליו מדבר בפעם הרביעית, ואם הכתוב מדבר על הנגיחה, בעל כרחך אתה אומר שהנגיחה היתה תמול ושלשום, ובנגיחה שלישית נודע. אביי מדייק באופן הראשון ולפיכך הוא מדייק תמול חד ורבא מדייק באופן השני ולפיכך מדייק תמול מתמול, שזה נגיחה אחת משמע לו. **אתאן** — המלים הללו יוצאות לנגיחה ד'. **ריחק נגיחותיו** — בשלשה ימים. **קירב נגיחותיו** — שלש פעמים ביום אחד, לא כל שכן שנעשה מועד לנגיחה. **אלא לחזרה** — שאם חזר לאחר העדאתו

אמר רב אדא בר אהבה הלכה כרבי יהודה במועד, שהרי רבי יוסי מודה לו, והלכה כרבי מאיר בתם, שהרי רבי יוסי מודה לו. אמר לו רבא לרב נחמן: ולימא מר הלכה כרבי מאיר במועד, שהרי רבי שמעון מודה לו, והלכה כרבי יהודה בתם, שהרי רבי שמעון מודה לו! אמר ליה: אנא כרבי יוסי סבירא לי, דרבי יוסי נימוקו עמו.

ג. [כד:] איבעיא להו: המשסה כלבו של חבירו בחבירו מהו? משסה ודאי פטור, בעל כלב מאי? מי אמרינן: מצי אמר ליה „אנא מאי עבידנא ליה?", או דלמא אמרינן ליה: כיון דידעת בכלבך דמשסי ליה ומשתסי, לא איבעי לך לאשהוייה. אמר רבי זירא תא שמע: ותם — שהתינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח; הא נוגח, חייב. אמר אביי: מי קתני, „נגח חייב"? דילמא — הא נגח, לא הוי תם, ובההיא נגיחה לא מחייב. תא שמע: שיסה בו כלב, שיסה בו נחש, פטור; מאי לאו — פטור משסה וחייב בעל כלב. לא, אימא: פטור אף משסה. אמר רבא אם תמצי לומר המשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב, שיסהו הוא בעצמו, פטור. מאי טעמא? כל המשנה ובא אחר ושינה בו, פטור. אמר ליה רב פפא לרבא: איתמר נמי משמיה דריש לקיש כוותיך, דאמר ריש לקיש שתי פרות ברשות הרבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת, ובעטה מהלכת ברבוצה, פטורה; רבוצה במהלכת — חייבת. אמר ליה: אנא בההיא חיובי מחייבנא, דאמרינן ליה: כי אית לך רשותא — לסגויי עלי, לבעוטי בי, לית לך רשותא.

שלשה ימים, שראה שוורים ולא נגח, חוזר לתמותו. **כרבי יהודה** — במשנתנו. **נימוקו עמו** — טעמו וסברתו עמו, כלומר שכל הלכותיו יש להן טעם הגיוני.

כלבו של חבירו — ראובן המשסה כלבו של שמעון בלוי. **ודאי פטור** — דקיימא לן גרמא בנזקין פטור והמשסה אינו אלא גורם להיזק ולא בעל הנזק גופו. **מצי אמר ליה** — בעל כלב יכול לומר לניזק. **הא נוגח** — על ידי המשמוש של התינוקות, חייב ואף על פי ששסוי הוא. **דלמא הא נגח** — שמא הכוונה בלשון „אינו נוגח" שעל ידי משמוש התינוקות אינו נעשה תם, אבל על נגיחה זו אינו חייב. **אף משסה** — ובעל כלב גם כן פטור. **שיסהו הוא בעצמו** — שנשך הכלב את המשסה עצמו, בעל הכלב פטור. **כל המשנה** — מי ששינה מדרך הנהגת העולם ונפגע והוזק ע"י המהלכים כדרכם, כל המזיקו פטור. **פטורה** — שלא היה לה לרבוץ ברשות הרבים וכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור. **בההיא** — בכגון זו כשבעטה מהלכת ברבוצה, אף אני מחייב ואינו דומה לכל המשנה ובא אחר ושינה בו. **דאמרינן ליה** — לבעל המהלכת. **אית לך** — לבהמתך. **לסגויי עלי** — ללכת ולעבור עלי.

משנה ה. שור המזיק ברשות הניזק.

א. קרן ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון וחכמים. **ב.** דין קל וחומר ודיו לבא מן הדין.

א. [כד:] שור המזיק ברשות הניזק כיצד? נגח, נגף, נשך, רבץ, בעט — ברשות הרבים, משלם חצי נזק, ברשות הניזק — רבי טרפון אומר נזק שלם, וחכמים אומרים חצי נזק. אמר להם רבי טרפון: ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל, ברשות הרבים, שהוא פטור, החמיר עליהן ברשות הניזק לשלם נזק שלם, מקום שהחמיר על הקרן ברשות הרבים לשלם חצי נזק, אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם! אמרו לו: דיו לבא מן הדין להיות כנדון: מה ברשות הרבים חצי נזק, אף ברשות הניזק חצי נזק. אמר להם: אני [כה.] לא אדון קרן מקרן, אני אדון קרן משן ורגל: ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל, ברשות הרבים, החמיר בקרן, מקום שהחמיר על השן ועל הרגל, ברשות הניזק, אינו דין שנחמיר בקרן! אמרו לו: דיו לבא מן הדין להיות כנדון: מה ברשות הרבים חצי נזק, אף ברשות הניזק חצי נזק.

ב. גמרא. ורבי טרפון לית ליה „דיו"? והא „דיו" דאורייתא הוא! דתניא מדין קל וחומר כיצד? ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה

שור המזיק — שנחשב בין חמשה תמין וחמשה מועדין לעיל במשנה. **חצי נזק** — כדין קרן תמה שכולן תולדה דקרן הן. **שהוא פטור** — שכל חיובן של שן ורגל אינו אלא ברשות היחיד, שנאמר: ובער בשדה אחר (שמות כב, ד). **מקום שהחמיר** — כלומר קרן שהיא חמורה, שהיא חייבת ברשות הרבים, אף על פי שיש שם לבהמה רשות להלוך. **אינו דין** — מכל שכן שתהא חייבת ברשות הניזק, שאין לה רשות להלוך שם. **דיו לבא מן הדין** — דיה לה לקרן ברשות הניזק, שאתה בא ללמדה מדין קרן ברשות הרבים. **להיות כנדון** — כרשות הרבים עצמה. שהרי הדבר הלמוד מחבירו אי איפשר לו להיות חמור מן הדבר הנדון עצמו. **לא אדון קרן** — הרי אין אני לומד קרן מקרן אלא מקום ממקום, היינו רשות היחיד מרשות הרבים: ומה רשות הרבים שהקילו בה על השן ועל הרגל, כלומר שדרך הבהמה להיות מהלכת כדרכה ברשות הרבים ולשבר תחת רגליה ולאכול את הראוי לה ופטורה, החמירו בה על הקרן שהיא חייבת שם על הנגיחה; רשות היחיד שאין בה רשות לשן ורגל, על אחת כמה וכמה שאין בה רשות לקרן. **דיו לבא מן הדין** — אף על פי כן אי איפשר שיהא דבר הלמד חמור מן הנדון, שהרי סוף סוף אתה בא ללמוד קרן ברשות היחיד מקרן ברשות הרבים.

דין דאורייתא היא — הרי הלימוד של „דיו לבא מן הדין להיות כנדון" הוא אחת מן

הלא תכלם שבעת ימים (במדבר יב, יד) — קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון. כי לית ליה „דיו", היכא דמפריך קל וחומר, היכא דלא מפריך קל וחומר, אית ליה „דיו": התם שבעה דשכינה לא כתיבי, אתא קל וחומר אייתי ארבסר, אתא „דיו" אפיק שבעה ואוקי שבעה; אבל הכא חצי נזק כתיב, ואתא קל וחומר ואייתי חצי נזק אחרינא, ונעשה נזק שלם, אי דרשת „דיו" אפריך ליה קל וחומר! ורבנן? שבעה דשכינה כתיבי „תסגר שבעת ימים". ורבי טרפון? ההוא „תסגר" דדרשינן „דיו" הוא. ורבנן? כתיב קרא אחרינא „ותסגר מרים". ורבי טרפון? ההוא — דאפילו בעלמא דרשינן „דיו"; ולא תאמר: הכא — משום כבודו של משה, אבל בעלמא לא, קא משמע לן.

הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, וכל מה שאנו למדים בכללי המדות כאלו כתוב מפורש בתורה, שהרי דיוק זה יוצא ממשמעות הכתוב ומהגיונו. **קל וחומר לשכינה** — שהקדוש ברוך הוא נוזף בה והכלימה שתהא חייבת הסגר שתי פעמים, היינו י"ד יום, שאין הסגר פחות משבעה ימים ודרשו ק"ו זה מדיוק הכתוב שהוא מקרא קצר, הלא השכינה נזפה בה, ולמה הזכיר הכתוב אביה? אלא הכוונה: ומה אם אביה היה נוזף בה הלא תכלם שבעת ימים, ק"ו לשכינה, שהבושה היא כפלים, אלא דיה לה בנזיפת אביה ותסגר שבעת ימים. **דמפריך קל וחומר** — שכח למודו של הק"ו נפרך ונתבטל כולו על ידי מדת הדיו וכדמפרש. **לא כתיבי** — הרי בפסוק לא נזכר כלל שנזיפת השכינה תהא לפחות כנזיפת אביה שבעת ימים, אלא שהוא יוצא מכלל הק"ו של ארבעה עשר. **אתא דיו** — בא לימוד הדיו והוציא שבעה מן הי"ד יום של לימוד הק"ו והעמיד את ההסגר על שבעה, נמצא כחו של הק"ו לא נתבטל לגמרי, שהרי עדין נשארו שבעה מכח למודו. **חצי נזק כתיב** — שהרי בקרן תמה לא חילק הכתוב בין רשות הרבים לרשות היחיד ואף ברשות היחיד משמע מן הכתוב שמשלמת חצי נזק. **ואתא קל וחומר** — בא הק"ו של ר' טרפון לרבות ברשות הניזק עוד חצי נזק. **אי דרשת דיו** — אם תאמר דיו לבא מן הדין להיות כנדון, שגם ברשות הניזק אינה משלמת אלא חצי נזק, נמצא הק"ו לא ריבה כלום, שהרי בלא לימוד הק"ו גם כן משלמת חצי נזק מן הכתוב, נמצא ע"י למוד הדיו נעשה הק"ו מופרך ונתבטל. **שבעה דשכינה כתיבי** — אף המספר היסודי של שבעה דשכינה מפורש בתורה, שהרי כתיב תסגר שבעת ימים על פי מצות השכינה, ובכן הרי גם כאן נפרך הק"ו ואף על פי כן דרשינן דיו. **ההוא תסגר** — תסגר זה הרי זהו עצם הדיו שבא אחר הק"ו, אבל הק"ו גופו בא לרבות כל הי"ד יום. **קרא אחרינא** — פסוק אחר כתיב שם הבא ללמד על עצמו שנזיפת השכינה שבעת ימים ואין מוקדם ומאוחר בתורה. **דאפילו בעלמא** — שאפילו בכל מקום. **משום כבודו של משה** — הפחית הציווי ממדת הק"ו שהוא י"ד יום והעמיד את ההסגר על שבעה. **קא משמע לן** — מיתור הכתוב אתה למד שבכל מקום אנו אומרים דיו, שהרי מקרא יתר הוא.

משנה ו. אדם המזיק.

א. אדם מועד לעולם. — **ב.** נזק וארבעה דברים. — **ג.** זרק כלי ובא אחר ושברו.

א. [כו.] אדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן, סימא את עין חבירו ושיבר את הכלים, משלם נזק שלם.

ב. גמרא. קתני „סימא את עין חבירו" דומיא ד„שיבר את הכלים" — מה התם נזק אין, ארבעה דברים לא, אף סימא את עין חבירו נזק אין, ארבעה דברים לא. [כו.] מנא הני מילי? אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא: פצע תחת פצע (שמות כא, כה) — לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון. האי מיבעי ליה ליתן צער במקום נזק! אם כן, לכתוב קרא: פצע בפצע; מאי „תחת פצע"? שמע מינה תרתי.

ג. אמר רבה זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל, פטור. מאי טעמא? מנא תבירא תבר. ואמר רבה זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים או כסתות, בא אחר וסלקן או קדם וסלקן, פטור. מאי טעמא? בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גיריה.

אדם מועד לעולם — מותרה ועומד שלא יזיק וחייב אפילו בשוגג. **סימא את עין חבירו** — כלומר בין לענין נזקי אדם בין לענין נזקי כלים הוא מועד לעולם.

מה התם — כששיבר את הכלים. **נזק אין** — נזק כן, נזק דוקא הוא שמשלם. **ארבעה דברים** — צער ריפוי שבת ובושת אינו משלם שאינם שייכים אלא כשהזיק אדם באדם. **את עין חבירו** — בשוגג. **ארבעה דברים לא** — שאין חייבים בארבעה דברים אלא או מזיד או קרוב למזיד כמו שנאמר: וכי יריבון אנשים וגו' רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כא, יח), שזה דין ארבעה דברים. ומשמע שהכתוב מדבר בהכאה הבאה על ידי ריב, אבל שוגג בעלמא לא. **מנא הני מילי** — שנזק חייב אפילו שוגג. **פצע תחת פצע** — ומקרא זה כתוב אצל נגיפת אשה הרה, שבשוגג הכתוב מדבר, שהרי נאמר וכי ינצו אנשים וגו', שמשמע שהאסון בא בשוגג או באונס. **צער במקום נזק** — לעיל נאמר עין תחת עין, שמשמע שהוא משלם דמי עינו שהוא נזק, למה נאמר פצע תחת פצע? לחייב גם על הצער, אפילו במקום שהוא משלם דמי נזקו. **פצע בפצע** — כמו שנאמר להלן עין בעין שן בשן וגו' (דברים יט, כא). **תרתי** — ליתן צער במקום נזק ולחייב על האונס כרצון.

זרק כלי — מי שהוא. **ושברו** — קודם שהגיע הכלי לארץ. **מנא תבירא** — כלי שבור שבר זה, כלומר שסופו להיות שבור מאליו. **וסלקן** — סילק את הכרים קודם שהכלי הגיע לארץ. **קדם וסלקן** — קודם שזרק זה והזורק לא ידע וחשב שהכרים והכסתות מונחים שם. **פטור** — הזורק. **בעידנא דשדייה** — בשעה שזרקו כבר נפסק החץ שלו, כלומר כשזרקו הלא לא זרקו על מנת לשוברו ולאחר כך כבר פסקה האחריות שלו.

משנה ו. המניח תקלה ברשות הרבים.

א. המניח את הכד. — **ב.** פתח בכד וסיים בחבית. — **ג.** אם דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים. — **ד.** אם עושה אדם דין לעצמו.

א. [כז.] **המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור; ואם הוזק בה, בעל החבית חייב בנזקו.**

ב. גמרא. פתח בכד וסיים בחבית! אמר רב פפא היינו כד היינו חבית. למאי נפקא מינה? למקח וממכר. היכי דמי? אילימא באתרא דכדא לא קרו לה חביתא וחביתא לא קרו לה כדא, הא לא קרו לה! לא צריכא, דרובא קרו לה לכדא כדא ולחביתא חביתא ואיכא נמי דקרו לחביתא כדא ולכדא חביתא; מהו דתימא, זיל בתר רובא — [כז:] קא משמע לן, דאין הולכין בממון אחר הרוב.

ג. ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור: אמאי פטור? איבעי ליה לעיוני ומיזל! אמרי דבי רב משמיה דרב בממלא רשות הרבים כולה חביות. שמואל אמר באפילה שנו. רבי יוחנן אמר בקרן זוית. אמר רב פפא לא

את הכד — כלי חרס קטן המשמש לשאיבת מים ולשמירת יין ודבש וכדומה. **ברשות הרבים** — כגון רחוב או שוק שאינו קנין היחיד אלא של הרבים ויש לכל אדם רשות להלוך שם. **ונתקל בה** — ונכשל בכד. **פטור** — בגמרא מפרש למה פטור. **ואם הוזק בה** — הנתקל. **בעל החבית** — בעל הכד ובגמרא מפרש.

פתח בכד — התחיל לדבר בכד, המניח את הכד. **וסיים בחבית** — וגמר בעל החבית חייב. וסתם חבית גדולה מכד. **היינו כד** — כד וחבית אחת היא בלשון המשנה. **למאי נפקא מינה** — לאיזה ענין משתמשת המשנה פעם בלשון כד ופעם בלשון חבית, כדי להשמיענו שהיינו הך? שהרי בודאי יש נפקא מינה בדבר, שאם לא כן למה שינתה המשנה לשונה? **למקח וממכר** — שאם קנה חבית, ביד המוכר לתת לו כד, לפי שאין בני אדם מבדילים בין לשון כד וחבית. **היכי דמי** — באיזה אופן אמרינן שכד וחבית היינו הך לענין מקח וממכר? **באתרא** — במקום. **הא לא קרו לה** — הרי אין בני המקום קוראים לחבית כד, ואם התנה עם המוכר לתת לו חבית, כוונתו היתה לגדולה, וכיצד יכול הוא לתת לו קטנה? הרי זו מקח טעות! **לכדא כדא** — כלומר לקטנה קוראים כד ולגדולה חבית. **ואיכא נמי דקרו** — ויש אנשים שקוראים גם כן לגדולה כד ולהיפך לקטנה חבית. **מהו דתימא** — יכול אתה לומר. **דאין הולכין בממון** — בסכסוכי ממון שבין אדם לחבירו אין הולכין אחר רוב דעות בני אדם ולעולם הנתבע יכול לומר אני מן המיעוט ולזו היתה כוונתי.

איבעי ליה — היה לו למהלך להתבונן בדרכו, שהרי גם למניח יש רשות להעמיד כליו ברשות הרבים! **רשות הרבים כולה** — ולא הניח מקום לעוברים ושבים ולדבר זה בודאי אין לו רשות. **באפילה שנו** — מה ששנו חכמים במשנה שהנתקל פטור אין זה אלא כשהיה באפילה, שלא היה יכול לראות, אבל באורה לעולם הנתקל חייב, שהיה עליו להתבונן בדרכו. **בקרן זוית** — שהניח את הכד בצד המבוי אצל הקרן וכשנכנסים ממבוי למבוי מצדי הבתים

דיקא מתניתין אלא או כשמואל או כרבי יוחנן, דאי כרב, מאי איריא נתקל? אפילו שבר נמי! אמר רב זביד משמיה דרבא הוא הדין דאפילו שבר, והאי דקתני נתקל — איידי דבעי למתני סיפא „ואם הוזק בה, בעל החבית חייב בנזקו", דדוקא נתקל, אבל שבר, לא — מאי טעמא? הוא דאזיק אנפשיה — קתני רישא נתקל. אמר ליה רב אבא לרב אשי הכי אמרי במערבא משמיה דרבי אילעא: לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים. הוה עובדא בנהרדעא וחייב שמואל, בפומבדיתא — וחייב רבא. בשלמא שמואל כשמעתיה, אלא רבא — לימא כשמואל סבירא ליה? אמר רב פפא קרנא דעצרא הוי, דכיון דברשות קעבדי, איבעי ליה לעיוני ומיזל.

ד. שלח ליה רב חסדא לרב נחמן: הרי אמרו לרכובה שלש ולבעיטה חמש ולסנוקרת שלש עשרה; לפנדא דמרא ולקופינא דמרא מאי? שלח ליה:

אין רואין את הכד העומד שם. לא דיקא מתניתין — משנתנו לא תהא מדויקה, כלומר לא תהא מוסברת בדיוק. או כשמואל — שהמניח לא פשע, הלכך דוקא נתקל פטור, אבל שבר ברצון חייב. מאי איריא — למה מדברת המשנה דוקא בנתקל, שמשמע שאינו פטור אלא כשהכד נשבר באונס על ידי התקלה שזה נתקל בו. אריא מן הורה, למד. מאי איריא — למה מלמדת. אפילו שבר — בכוונה גם כן פטור, שהרי אין לו לזה שהניח רשות לגדור את הדרך בפני העוברים והשבים ברשות הרבים על ידי חביותיו. איידי — על ידי, מפני. דדוקא נתקל — והוזק בחרסיו הוא שבעל החבית חייב בנזקו, אבל שבר בכוונה ואחר כך הוזק בחרסיו, פטור בעל החבית. הוא דאזיק אנפשיה — הוא גופו הזיק את עצמו ואין אחר חייב בנזקו. קתני רישא — שונה בריש המשנה גם כן לשון נתקל. במערבא — בארץ ישראל, שהיא היתה ממערבה של בבל. לפי שאין דרכן — לעולם הוא פטור אפילו כשלא היה באפילה או בקרן זוית, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים דרך הלוכם ואין לחייבו על שלא התבונן ושבר, אלא אדרבה זה שהניח חייב, שאין דרכם של בני אדם להניח את כליהם ברשות הרבים. הוה עובדא — היה מעשה באחד שהניח את כדו ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בו ושברו. וחייב שמואל — שהיה דיין בנהרדעא וחייב את הנתקל לשלם. כשמעתיה — כשיטתו שמסביר את המשנה באפילה הוא שפטור, אבל באורה חייב. סבירא ליה — בתמיה! הרי אמרו במערבא שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים. קרנא דעצרא — קרן זוית הסמוכה לבית הבד. דברשות קעבדי — שמנהגם היה כשהיה בית הבד מלא בני אדם, היו הבאים מניחים כליהם ברשות הרבים וממתינים עד שיצאו אלו ומפני כן היה לו למהלך להתבונן בדרכו.

לרב נחמן — שהיה דיין ובקי היה במנהגי הדיינים. לרכובה שלש — הבועט בחבירו בארכובתו משלם לו דמי בושתו וצערו שלש סלעים. לבעיטה — ברגל. לסנוקרת — הכאה באגרוף תחת לחייו. שלש עשרה — סלעים שבושתו מרובה וגם צערו גדול. וכל זה קצבה שקצבו הדיינים לכל המכה את חבירו. לפנדא דמרא — בית יד של הגרזן. לקופינא דמרא — החלק של הגרזן שבית היד נתון בתוכו. מאי — כמה מתייבין אותו לשלם? קנסא

חסדא, חסדא, קנסא קא מגבית בבבל?! אימא לי גופא דעובדא היכי הוה. שלח ליה: דההוא גרגותא דבי תרי, דכל יומא הוה דלי חד מנייהו. אתא חד קא דלי ביומא דלא דיליה. אמר ליה: יומא דידי הוא! לא אשגח ביה. שקל פנדא דמרא, מחייה. אמר ליה: מאה פנדי בפנדא למחייה. אפילו למאן דאמר: לא עביד איניש דינא לנפשיה, במקום פסידא עביד איניש דינא לנפשיה; דאתמר רב יהודה אמר לא עביד איניש דינא לנפשיה; רב נחמן אמר עביד איניש דינא לנפשיה. היכא דאיכא פסידא כולי עלמא לא פליגי, דעביד איניש דינא לנפשיה; כי פליגי — היכא דליכא פסידא: רב יהודה אמר לא עביד איניש דינא לנפשיה, דכיון דליכא פסידא, ליזיל קמיה דיינא; רב נחמן אמר עביד איניש דינא לנפשיה, דכיון דבדין עביד, לא טרח. מתיב רב כהנא: בן בג בג אומר אל תיכנס לחצר חבירך ליטול את שלך שלא ברשות, שמא תראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו: שלי אני נוטל! אמר ליה: [כח.] בן בג בג יחידאה הוא, ופליגי רבנן עליה. רבינא אמר מאי שבור את שיניו — בדין. אי הכי, „ואמור לו" — „ואומרים לו" מיבעי ליה! „שלי אני נוטל" — „שלו הוא נוטל" מיבעי ליה! קשיא.

תא שמע הממלא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן, בעל החצר משבר ויוצא,

---

קא מגבית — אתה דן דין קנס בבבל, בתמיה! והרי כלל הוא שאין דנין דיני קנסות אלא בארץ ישראל שיש שם דיינים סמוכין, ובבבל אין כחם של הדיינים יפה. וכל דבר שאין בו חסרון כיס, כגון בושת, דין קנס יש לו. גופא דעובדא — עצם המעשה כיצד היה. שמא אין כאן קנס אלא דין היזק שדנים גם בבבל. גרגותא — בור של מים מכונסים להשקות שדות. דבי תרי — ששנים היו שותפים בו. הוה דלי — היה משקה. כך התנו ביניהם שזה משתמש בו יום וזה יום. מחייה — הכהו. אמר ליה — רב נחמן לרב חסדא, אם כך היה המעשה. מאה פנדי — היה לו להכותו מאה הכאות בבית יד של הגרזן שהרי זה גוזל את מימיו. לא עביד — לא יעשה אדם דין לעצמו ואפילו דין אמת, שלפעמים בעל הדין חושב בטעות שהדין עמו ועושה מעשה אלמות שלא כדין, לפיכך אפילו כשחבירו גוזלו לא יעשה דין לעצמו אלא ילך אצל הדיין. במקום פסידא — במקום שיש הפסד, כגון כאן שעד שילך לבית דין ידלה זה מן הבור ולא ידע כמה, או שמא יכלו המים מן הבור ואין לו לזה במה לפרוע היזקו ובכגון זה הכל מודים שאדם עושה דין לעצמו. לא טרח — אינו מחויב להטריח את עצמו טרחה יתירה וללכת לבית דין. אל תיכנס — בגנבה ובסתר. שבור את שיניו — כלומר קח באלמות, וקשה לרב יהודה! ופליגי רבנן — החכמים חולקין עליו והלכה כחכמים. בדין — דרך משל הוא, כלומר תבעהו לדין. אי הכי — אם הכוונה לבית דין היה לו לבן בג בג לומר „ואומרים לו", שהיה משמעו, שהדיינים אומרים לו לנתבע וכן „שלו הוא נוטל" ומלשון ואמור לו שלי אני נוטל משמע שהתובע גופו עושה דין לעצמו. קשיא — לשון הברייתא קשה להסברת רבי ינאי. משבר ויוצא — יש לו רשות לשבר את הכלים ולפנות

משבר ונכנס! אמר רב נחמן בר יצחק משבר ויוצא — לבית דין,] משבר ונכנס — להביא זכיותיו.

תא שמע המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור. טעמא — דנתקל בה; הא שברה, חייב! אמר רב זביד משמיה דרבא הוא הדין אפילו שברה, והאי דקתני „נתקל", איידי דקבעי למיתני סיפא „אם הוזק בה, בעל חבית חייב בנזקו", דדוקא נתקל, אבל שבר, לא, דהוא אזיק נפשיה, קתני רישא „נתקל".

תא שמע הרי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו, נטלה ונתן להם מן הצד, מה שנתן נתן, ושלו לא הגיעו. ואי אמרת: עביד איניש דינא לנפשיה, לנקוט פזרא וליתיב! אמר רב זביד משמיה דרבא גזירה, שמא יתן להם דרך עקלתון. רב משרשיא אמר בנותן להם דרך עקלתון. רב אשי אמר כל מן הצד דרך עקלתון הוא: קרובה לזה ורחוקה לזה. אי הכי, אמאי „מה שנתן נתן"? לימא להו: שקולו דידכו והבו לי דידי! משום דרב יהודה, דאמר רב יהודה מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו.

משנה ז. הגורם דבר תקלה ברשות הרבים.

א. המוציא דבר תקלה לרשות הרבים. — ב. המזיק אדם או כליו. — ג. המצניע קוצים באיזה אופן חייב.

[ל.] השופך מים ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו. המצניע את הקוץ ואת הזכוכית, והגודר את גדרו בקוצים, וגדר שנפל לרשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו.

לו דרך, שאדם עושה דין לעצמו כשהלה קפח זכותו. להביא זכיותיו — כגון אם היה זה טוענו שהחצר שלו וצריך בעל החצר להביא שטר מכירה שקנאה וכדומה. הא שברה חייב — ומכאן שאין אדם עושה דין לעצמו. הוא הדין — נתפרש לעיל. ושלו לא הגיעו — מה שנטל לא הגיע לידו, כלומר אבד זה וזה. לנקוט פזרא וליתיב — יקח מקל וישב על הדרך הראשונה ולא יתן לאיש לעבור בתוך שדהו, שהרי מה שנתן נתן ואם כן חליפין עשה ובדין הוא עושה. דרך עקלתון — שאינו מן הדין. קרובה לזה — למי שיושב סמוך לאותו צד. ורחוקה לזה — למי שהוא סמוך לצד האחר, שעליו להקיף כל סביבות השדה וכשהיתה הדרך עוברת באמצע לא היו מקיפין כל כך ולפיכך אין הרבים מסכימים לחליפין שעשה זה. אי הכי — אם כן מכיון שאין כאן חליפין, למה מה שנתן נתן, יאמר להם טלו את שלכם בחזרה ותנו לי את שלי. אסור לקלקלו — מכיון שרבים החזיקו בו, כבר זכו בו ונעשה רשות הרבים.
המצניע — בתוך חור שבכותל.

ב. **גמרא.** אמר רב לא שנו אלא דנטנפו כליו במים, אבל הוא עצמו — פטור: קרקע עולם הזיקתו. אמר ליה רב הונא לרב: לא יהא אלא כרפשו! מי סברת, דלא תמו מיא? בדתמו מיא!

ג. **המצניע את הקוץ:** אמר רבי יוחנן לא שנו אלא מפריח, אבל מצמצם, פטור. מאי טעמא? אמר רב אחא בריה דרב איקא לפי שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים. תנו רבנן המצניע קוצותיו וזכוכיותיו לתוך כותלו של חבירו, ובא בעל כותל וסתר את כותלו ונפלו לרשות הרבים והזיקו, חייב המצניע. אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בכותל רעוע, אבל בכותל בריא — המצניע פטור, וחייב בעל הכותל. תנו רבנן חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקים להם שלשה טפחים, כדי שלא יעכבו את המחרישה. רב ששת שדי להו בנורא. רבא שדי להו בדגלת. אמר רב יהודה האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. רבא אמר: מילי דאבות. ואמרי לה: מילי דברכות.

משנה ח. הוצאת זבלים לרשות הרבים.

א. המוציא תבנו וקשו לזבלים. — ב. אם המשנה מדברת בשעת הוצאת זבלים או לא.

א. המוציא את תבנו וקשו לרשות הרבים לזבלים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו, וכל הקודם בהם זכה. ההופך את הגלל ברשות

לא שנו — שהשופך מים חייב בנזקו. **דנטנפו כליו** — שנתלכלו בגדיו של הניזק במים ונתקלקלו, שההיזק בא על ידי התקלה עצמה. **הוא עצמו** — הניזק עצמו שהוחלק במים ונפל והוזק. **קרקע עולם** — הלא לא במימיו של זה הוזק, שנתחייבו על הדבר שהניח, אלא בקרקע עולם, שאינה שייכת למזיק. **כרפשו** — כזבלו שהניח ברשות הרבים והרי אנו מחייבין אותו על כך, אף על פי שסתמא הפקיר את הזבל ואינו שלו, אלא שמחייבין אותו על התקלה שנרם. **דלא תמו מיא** — כשלא כלו המים, אלא נתכנסו ונעשו רפש. **בדתמו מיא** — שכלו המים ונבלעו בקרקע, נמצא שאין כאן כלל תקלתו של זה ממש, אלא גרמא, וגרמא בנזקין פטור.

מפריח — שהוציא את הקוצים מחוץ לכותל הרבה, והפריח אותם באויר רשות הרבים. **מצמצם** — שצמצם את הקוצים בחור הכותל עד שאינם יוצאים לחוץ אלא מעט. **ונפלו** — הקוצים והזכוכיות מן הכותל. **בכותל רעוע** — שהיה לו למצניע להעלות על דעתו שכותל זה עומד להסתר. **וחייב בעל הכותל** — שהיה לו להצניעם כשסתר כותלו. **המחרישה** — שאינה מתעמקת יותר מג' טפחים. **בנורא** — באש. **בדגלת** — בנהר חדקל. **מילי דנזיקין** — כל מה שהזהירו חכמים בדיני נזיקין שלא יזיק את חבירו. **מילי דאבות** — דברי מוסר ששנו חכמים במסכת אבות. **מילי דברכות** — שיהיה זהיר בכל הברכות שתקנו חכמים לברך.

לזבלים — שירקבו התבן והקש עד שנעשים זבל לזבל שדות וכרמים. **זכה** — שיש

הרבים והחק בהן אחר, חייב בנזקו. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל המקלקלין ברשות הרבים והזיקו חייבין לשלם, וכל הקודם בהן זכה.

ב. גמרא. לימא מתניתין דלא כרבי יהודה: דתניא רבי יהודה אומר בשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרשות הרבים וצוברו כל שלשים יום, כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ. אפילו תימא רבי יהודה — מודה רבי יהודה, שאם הזיק משלם מה שהזיק. והתנן רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור, מפני שהוא ברשות. מאי לאו ברשות בית דין! לא, ברשות מצוה, דתניא רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור, מפני שהוא רשות מצוה.

תא שמע כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הזיקו, חייבין לשלם; ורבי יהודה פוטר. אמר רב נחמן בר יצחק מתניתין שלא בשעת הוצאת זבלים, ורבי יהודה היא. רב אשי אמר [ל:] „תבנו וקשו" תנן, משום דמשרקי.

משנה ט. נתקל.

א. שנים שנתקלו זה בזה בדרכם. — ב. נתקל פושע.

א. [לא.] שני קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון, הראשון חייב בנזקו של שני. זה בא בחביתו וזה בא בקורתו, נשברה כדו של זה בקורתו של זה, פטור,

---

בהם דין הפקר, שזה מקלקל ברשות הרבים. **ההופך את הגלל** — ממקום למקום כבר התחייב בנזקן ואף על פי שאינן שלו. **כל המקלקלין** — ואפילו עושין ברשות.

כל שלשים יום — שהוא סתם זמן הנחתם עד שנעשים זבל. **נישוף** — נרמס ונשחק. **הנחיל יהושע** — כלומר שהוא צורך הישוב המדיני והיחיד מחויב לוותר על צרכיו לטובת צרכי הכלל. והמשנה בודאי מדברת בסתם בשעת הוצאת זבלים, שאז דרך בני אדם להוציא. **בנר חנוכה פטור** — לקמן שנו גמל שהיה טעון פשתן ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני, חייב. רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. **ברשות בית דין** — הניח זה נרו מבחוץ ומכאן שבכל מקום שעושה ברשות בית דין, פטור. **ברשות מצוה** — שהיא גדולה מרשות בית דין, שהרי התורה חייבה אותו לקיים את המצוה ומפני כך הוא פטור, אבל רשות בעלמא אינה פוטרתו מלשלם נזקו. **מותרין לקלקל** — כגון פותקין ביבותיהם וגורפין מערותיהם. **ורבי יהודה היא** — אפילו רבי יהודה מודה בזה שחייב. **תבנו וקשו תנן** — המשנה מדברת בתבן וקש, שלא נעשו עדין זבל ורגלי בני אדם מחליקין בהם, ורבי יהודה מדבר בזבל שאינו נוח להחליק כל כך.

קדרין — עושי ומוכרי קדרות ודרכם ללכת בשורה זה אחר זה בזהירות. **בנזקו של שני** — בנזקי קדרותיו שנשברו. **וזה בא** — כנגדו ופגעו זה בזה. **פטור** — שהרי שניהם הלכו

כד

שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך. היה בעל הקורה ראשון ובעל חבית אחרון, נשברה חבית בקורה, פטור בעל הקורה. [לב:] ואם עמד בעל קורה, חייב; ואם אמר לבעל חבית עמוד, פטור. היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון, נשברה חבית בקורה, חייב; ואם עמד בעל חבית, פטור; ואם אמר לבעל קורה עמוד, חייב. וכן זה בא בנרו וזה בפשתנו.

ב. גמרא. אמר רבי יוחנן לא תימא מתניתין רבי מאיר היא, דאמר נתקל פושע הוא וחייב, אלא אפילו לרבנן, דאמרי אנוס הוא ופטור, הכא חייב, שהיה לו לעמוד ולא עמד. רב נחמן בר יצחק אמר אפילו תימא לא היה לו לעמוד — היה לו להזהיר ולא הזהיר. ורבי יוחנן אמר כיון דלא היה לו לעמוד, לא היה לו להזהיר, דטריד.

תנן היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון, נשברה חבית בקורה, פטור; ואם עמד בעל קורה, חייב. מאי לאו שעמד לכתף, דאורחיה הוא, וקתני „חייב", דהוה ליה להזהיר! לא, כשעמד לפוש. אבל עמד לכתף מאי, פטור? אדתני סיפא: „ואם אמר לו לבעל חבית עמוד, פטור", לפלוג וליתני בדידיה: במה דברים אמורים — כשעמד לפוש, אבל עמד לכתף, פטור! הא קא משמע לן, דאף על גב דעמד לפוש, כי קאמר לו לבעל חבית עמוד, פטור.

תא שמע הקדרין והזגגין שהיו מהלכין זה אחר זה, נתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון והשלישי בשני, ראשון חייב בנזקי שני ושני חייב בנזקי שלישי; ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם; ואם הזהירו זה

כדרכם. **פטור בעל הקורה** — שזה שמהלך אחרון עליו להיות זהיר. **חייב** — שפשע וסתם רחובות שלהם צרים היו ואין מקום לשני סבלים ללכת זה בצד זה אלא אחד אחר השני. **וזה בפשתנו** — והודלק הפשתן בנר.

מתניתין — שמחייבת את הראשון בנזקי שני. **נתקל פושע** — כל הנתקל בדרכו פושע הוא, שאין אדם נתקל, אלא אם כן לא התבונן כראוי כדרך של בני אדם מתונים. **אנוס הוא** — שלפעמים אף הזהיר בדרכו ביותר עלול הוא להיות נתקל מחמת אונס. **לעמוד** — תיכף לנפילתו וזה שלא עמד פושע הוא. **לא היה לו לעמוד** — שמא לא היתה לו שהות לעמוד או שהוזק בנפילתו, ואי איפשר לחייבו על כך שלא עמד תיכף. **דטריד** — שנתבלבל מחמת נפילתו ואי איפשר לו לתת לב לזה שהולך אחריו. **לכתף** — לתקן הקורה על כתיפו כדרך נושאי משאות. **לפוש** — לנוח, שאין דרך המהלכין לנוח ברשות הרבים ומשונה הוא ולכך חייב. **אדתני** — משהוא שונה. **ליפלוג וליתני בדידיה** — יעשה חילוק באופן זה נופו שהוא שונה, שהוא יותר רבותא. **הא קא משמע לן** — כלומר אופן זה הוא. רבותא יותר. **והזגגין** — עושי ומוכרי כלי זכוכית. **מחמת ראשון** — לקמן מפרש.

את זה, פטורין. מאי לאו, שלא היה להן לעמוד! לא, שהיה להן לעמוד. אבל לא היה להם לעמוד מאי, פטור? אי הכי, אדתני סיפא: „אם הזהירו זה את זה פטורין", לפלוג וליתני בדידה: במה דברים אמורים — שהיה להן לעמוד, אבל לא היה להן לעמוד, פטורין! הא קא משמע לן, דאף על גב דהיה להן לעמוד, כי הזהירו זה את זה, פטורין.

[לא:] אמר מר אם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם. מחמת ראשון היכי נפלו? רב פפא אמר דפסקה לאורחא כשלדא. רב זביד אמר כחוטרא דסמיותא.

משנה י. שנים שהזיקו זה את זה.

א. שנים שהזיקו זה את זה ברדכם. — ב. אם הרץ חייב. — ג. רץ בערב שבת.

א. [לב.] שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים, אחד רץ ואחד מהלך, או שהיו שניהם רצין, והזיקו זה את זה, שניהם פטורין.

ב. גמרא. מתניתין דלא כאיסי בן יהודה, דתניא איסי בן יהודה אומר רץ חייב, מפני שהוא משונה. ומודה איסי בערב שבת בין השמשות, שהוא פטור, מפני שרץ ברשות. אמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבי יוחנן: הלכה כסתם משנה ותנן: אחד רץ ואחד מהלך או שהיו שניהם רצין והזיקו זה את זה, פטורין! מתניתין בערב שבת בין השמשות. ממאי? מדקתני: או שהיו שניהם רצין פטורין; הא תו למה לי? השתא אחד רץ ואחד מהלך פטור — שניהם רצין מבעיא? אלא הכי קאמר: אחד רץ ואחד מהלך פטור; במה דברים אמורים? בערב שבת בין

שלא היה להן לעמוד — ואף על פי כן חייבין ושמע מינה כרב נחמן בר יצחק. היכי נפלו — כיצד אפשר שכולם נתקלו בראשון? כשלדא — כשלד של נבלה המושלכת בפיסוק ידים ורגלים לרוחב הדרך. כחוטרא דסמיותא — כמקל של סומין שמגשש בו הסומא הנה והנה ברדכו ומושיטו באלכסון; ודרך הנופלים שגופם נשמט ומתדלדל באלכסון ועל ידי כך נתקלים בו כל ההולכים אחריו.

והזיקו זה את זה — כלומר הוזקו זה בזה שלא במתכוין. פטורין — שכל אחד גרם לעצמו חבלה זו.

מתניתין — משנתנו שאחד רץ ואחד מהלך שניהם פטורין. שרץ ברשות — להלן מפרש. כסתם משנה — משנה שנשנית בסתם, כלומר שלא נאמרה בשם תנא ידוע, כגון משנתנו. השתא — ומה אחד רץ פטור, שהרץ הוא ששינה והמהלך לא. מבעיא — מי בעי, מי צריך

השמשות, אבל בחול — אחד רץ ואחד מהלך, חייב; שניהם רצין — אפילו בחול, פטורין.

ג. אמר מר: ומודה איסי בערב שבת בין השמשות שהוא פטור, מפני שרץ ברשות. מאי ברשות איכא? כדרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: [לב:] בואו ונצא לקראת כלה מלכתא. ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא. רבי ינאי הוה מתעטף וקאי ואמר: בואי כלה, בואי כלה.

משנה יא. המזיק מרשות לרשות.

א. המזיק מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך. — **ב.** למה כל הדוגמאות שבמשנה.

א. המבקע ברשות היחיד והזיק ברשות הרבים, ברשות הרבים והזיק ברשות היחיד, ברשות היחיד והזיק ברשות היחיד אחר, חייב.

ב. **גמרא.** וצריכא: דאי תנא „המבקע ברשות היחיד והזיק ברשות הרבים" משום דשכיחי רבים, אבל מרשות הרבים לרשות היחיד, דלא שכיחי רבים, אימא לא; ואי תנא „מרשות הרבים לרשות היחיד" — משום דמעיקרא שלא ברשות עביד, אבל מרשות היחיד לרשות הרבים, דברשות עביד, אימא לא; ואי תנא הנך תרתי — הא, משום דשכיחי רבים, והא, משום דשלא ברשות, אבל מרשות היחיד לרשות היחיד אחר, דלא שכיחי רבים ומעיקרא ברשות, אימא לא — צריכא.

לשנות שפטור, הרי מכל שכן שהוא פטור. **בואו ונצא** — היה זריז לרוץ ולצאת לשדה לקבל שבת, שבתי הכנסיות שלהם היו מחוץ לעיר. וגם זה שרץ לקבל שבת הוא רץ ברשות מצוה ואינו יכול להתבונן כל כך בדרכו. **מתעטף** — לא היה יוצא לקראת שבת כר' חנינא, אלא היה מתעטף בטליתו והיה עומד ומחכה לקראתה.

המבקע — עצים. **והזיק ברשות היחיד** — של אחרים. **ברשות היחיד** — שלו.

וצריכא — יש צורך בכל האופנים הללו. **דשכיחי רבים** — שם והיה לו להעלות על דעתו שמא יזיק. **דלא שכיחי רבים** — במקום הנזק. **דמעיקרא** — שלכתחילה עשה זה שלא ברשות, שהבקיע שם עציו.

משנה יב. הנכנס לחצר חברו שלא ברשות.

א. המכניס דבר לחצר חברו שלא ברשות או ברשות. — **ב.** אם בסתם מקבל עליו בעל הבית לשמור. — **ג.** הוחלקה או אכלה. — **ד.** איזו שמירה קבל עליו בעל הבית?

א. [מז.] הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ושברתן בהמתו של בעל הבית, פטור; ואם הוזקה בהן, בעל הקדרות חייב. ואם הכניס ברשות, בעל החצר חייב. הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית, פטור; ואם הוזקה בהן, בעל הפירות חייב. ואם הכניס ברשות, בעל החצר חייב. רבי אומר בכולן אינו חייב, עד שיקבל עליו לשמור.

ב. גמרא. טעמא דשלא ברשות, הא ברשות, לא מיחייב בעל קדירות בנזקי בהמתו דבעל חצר, ולא אמרינן, קבולי קביל בעל קדרות נטירותא דבהמתו דבעל חצר; מני? רבי היא, דאמר כל בסתמא לא קביל עליה נטירותא. אימא סיפא: אם הכניס ברשות, בעל חצר חייב. אתאן לרבנן, דאמרי: בסתמא נמי קבולי קביל עליה נטירותא! ותו, רבי אומר בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור; רישא וסיפא רבי ומציעתא רבנן! אמר רבי זירא תברא: מי ששנה זו, לא שנה זו. רבא אמר כולה רבנן היא — וברשות שמירת קדירות קבל עליו בעל החצר ואפילו נשברו ברוח.

בעל החצר חייב — בנזק הקדרות ואף על פי שלא קבל עליו שמירתן מפורש. **הכניס פירותיו** — לא זו אף זו, שלא תאמר דוקא על קדירות חייב כשהכניס ברשות, לפי שנוחות להשבר וצריכות שמירה יתרה, ולפיכך כשנתן לו רשות להכניסן מסתמא קיבל עליו שמירתן, אבל פירות לא, באה המשנה להשמיענו שהוא הדין בפירות.

טעמא דשלא ברשות — הטעם שאם הוזקה בהן, בעל הקדרות חייב, משום שהכניס שלא ברשות. **מני רבי היא** — לדעת המקשן יוצא, שרבנן הסוברים שברשות מקבל עליו בעל החצר בסתם שמירתן של הקדירות, סוברים שגם בעל הקדירות מקבל עליו בסתם כנגד זה נזקי בעל החצר, שעל מנת כן נתן לו רשות להכניס. ואם כן המשנה, המחייבת את בעל הקדירות דוקא שלא ברשות, תהיה כרבי, לא כרבנן. **בעל חצר חייב** — והוא הדין שבעל קדירות קבל עליו שמירתו של בעל חצר וחייב בנזקו. **ותו** — ואם תמצא לומר, מתחלה הביא דעת ת"ק אליבא דרבי ואחר כך סתם והכריע כרבנן, והלכה כמשנה אחרונה, שהרבה משניות יש כיוצא בזה, כגון מחלוקת ואח"כ סתם, אבל הרי בסופה של המשנה באו שוב דברי רבי, וא"כ רישא וסיפא רבי ומציעתא רבנן והמשנה היא לעולם אליבא דחד תנא. **תברא** — שבור את המשנה, כלומר באמת נשנית המשנה על פי תנאים שונים ומסדר המשנה לא הכריע בהם. **כולה רבנן היא** — גם הרישא רבנן היא ולא רבי, ולא תדייק, שכשם שבעל החצר מקבל עליו נזקי בעל הקדירות, כך מקבל עליו בעל הקדירות נזקי בעל החצר, אלא בעל החצר

ג. **הכנים פירותיו לחצר בעל הבית:** אמר רב לא שנו אלא שהוחלקה בהן, אבל אכלה, פטור. מאי טעמא? הוה לה שלא תאכל. אמר רב ששת אמינא, כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא. דתניא הנותן סם המות לפני בהמת חבירו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. סם המות הוא, דלא עבידא דאכלה, אבל פירות, דעבידא דאכלה, בדיני אדם נמי מיחייב. ואמאי? הוה לה שלא תאכל! אמרי: הוא הדין אפילו פירות נמי פטור מדיני אדם, והא קמשמע לן: דאפילו סם המות נמי, דלא עבידא דאכלה, חייב בדיני שמים. ואי בעית אימא: סם המות נמי באפרזתא, דהיינו פירי. מיתיבי האשה שנכנסה לטחון חטים אצל בעל הבית שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית, פטור; אם הוזקה, חייבת. ואמאי? נימא, הוה לה שלא תאכל! אמרי: ומי עדיפא ממתניתין? דאוקימנא שהוחלקה בהן. ודקארי לה, מה קארי לה? אמר לך: בשלמא מתניתין — קתני „אם הוזקה בהן" שהוחלקה בהן הוא, אבל הכא, קתני „אם הוזקה" ולא קתני „בהן", אכילה הוא דקתני. ואידך? אמר לך — לא שנא.

ד. איבעיא להו היכי דקביל עליה נטירותא — מהו? דנפשיה הוא דקביל עליה או דילמא אפילו נטירותא דעלמא קביל עליה? תא שמע דתני רב יהודה בר סימון בנזקין דבי קרנא: הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ובא שור ממקום אחר ואכלן, פטור; ואם הכניס ברשות, חייב.

דוקא, שנתן לבעל הקדירות רשות להכניסן לחצירו, הוא שקבל עליו שמירתן, אבל בעל הקדירות לא קבל עליו נזקיו של בעל החצר.

לא שנו — לא אמרו במשנה אם הוזקה בהן, בעל הפירות חייב. **שהוחלקה בהן** — שנמעדו רגליה בפירות ונפלה. **אכלה** — אכילה גסה ומתה מתמת זו. **כי ניים ושכיב** — כשהיה שוכב ומנמנם אמר הלכה זו. כלומר לא דייק בזה. **פטור מדיני אדם** — אי אפשר לחייבו בדין, לפי שיכול לומר הרי לא האכלתיה בידים, והיתה לה שלא תאכל. **בדיני שמים** — מן הצד המוסרי, שהרי על כל פנים הוא גרם לה מיתתה. **דלא עבידא** — שאינה עשויה, כלומר שאין מדרכה והרגלה לאכול עשבים מרים. **באפרזתא** — מין עשב שדרכה של הבהמה לאכלו והוא מזיק לה. **ומי עדיפא** — כלום היא יותר טובה, כלומר כלום הברייתא מפורשת יותר מן המשנה? הרי אף במשנה נאמר סתם „ואם הוזקה" ואף על פי כן משמעותה שהוחלקה בהן, אף הברייתא אפשר לפרש משמעותה כך. **ודקארי לה** — מי שמדבר ושואל זה, מתחילה מהו סובר, כלומר הלא התשובה בצדה היא ומה קא סלקא דעתך דמקשן? **אם הוזקה בהן** — לשון „בהן" משמע שהוזקה על ידי שנתקלה בהן, אבל סתם הוזקה אפשר לפרש גם במשמעות אכילה גסה. **ואידך** — והאחר שהקשה מברייתא זו, מה הוא סובר? **לא שנא** — לדידיה אין חילוק בין אם הוזקה בהן, לבין הוזקה סתם.

דנפשיה — של עצמו, כלומר של בהמותיו הנמצאות בחצרו, שלא יגחנו שורו ולא ישכנו כלבו. **נטירותא דעלמא** — אף שמירה מן המזיקים שיבואו מן החוץ גם כן קבל עליו.

מאן פטור ומאן חייב? לאו, פטור בעל חצר וחייב בעל חצר! אמרי: לא, פטור בעל השור וחייב בעל השור. ואי בעל השור, [מח.] מאי ברשות ומאי שלא ברשות איכא? אמרי: ברשות — הויא לה שן ברשות הניזק, ושן ברשות הניזק חייבת; שלא ברשות הויא לה שן ברשות הרבים, ושן ברשות הרבים פטורה.

ההיא איתתא, דעלתה למיפא בההוא ביתא. אתא ברחא דמרי דביתא אכלה ללישא, חביל ומית. חייבה רבא לשלומי דמי ברחא. לימא פליגא אדרב, דאמר רב הויא לה שלא תאכל! אמרי: הכי השתא! התם, שלא ברשות, לא קביל עליה נטירותא; הכא, ברשות, קביל עליה נטירותא. ומאי שנא מהאשה שנכנסה לטחון חטין אצל בעל הבית שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית, פטור; ואם הוזקה חייבת. טעמא שלא ברשות, הא ברשות, פטור! אמרי: לטחון חטים, כיון דלא בעיא צניעותא מידי, לא בעי מסלקי מרוותא דחצר נפשייהו, ועליה דידיה רמיא נטירותא; אבל למיפא, כיון דבעיא היא צניעותא, מרוותא דחצר מסלקי נפשייהו, הלכך עלה דידה רמיא נטירותא.

משנה יג. החופר בור ברשות היחיד או ברשות הרבים.

א. החופר או הפותח בור. — **ב.** איזהו בור האמור בתורה מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא. — **ג.** חפר ופתח ומסר לרבים. — **ד.** מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין. — **ה.** מעשה באדם שהיה מסקל לרשות הרבים.

א. [מט:] **החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים,**

בעל חצר — שהרי הוא שקיבל עליו השמירה. **מאי ברשות** — מה שייך גבי אצלו ברשות או שלא ברשות, מפני מה יהיה הבדל לענין חיובו של בעל השור אם זה הכניס פירותיו ברשות או שלא ברשות? **שן ברשות הניזק** — מכיון שזה הכניס ברשות, נעשה החצר כאלו שלו ויש לו דין חצר הניזק, שעיקר חיובו של שן בחצר הניזק הוא, כמו ששנינו למעלה. **ברשות הרבים** — לאו דוקא, אלא כלומר אין לזה דין של רשות הניזק. **ההיא איתתא** — אשה אחת. **ברחא** — תייש. **חביל** — הוזק מאכילה נסה. **הכא ברשות** — כאן שנכנסה ברשות, קבלה עליה אף היא שמירת בהמותיו של בעל הבית וכסברת המקשן לעיל ברישא של משנתנו לדברי רבנן. **אמרי** — יכולני לתרץ לך, שבאמת לא משום שכל מי שנכנס ברשות מקבל עליו אף הוא שמירתו של בעל החצר, שהרי סברה זו נדחתה לעיל מרבא גופו, אלא כאן מטעם אחר היא מקבלת עליה שמירת החצר. **לא בעי מסלקי** — שם אין בני החצר צריכים לסלק את עצמם מן החצר, ומכיון שבעל החצר נשאר שם, הוא מקבל עליו השמירה. **דבעיא היא צניעותא** — שהיא צריכה צניעות, שמגלה זרועותיה וכל בני החצר מסתלקים, לפיכך השמירה מוטלת עליה.

ברשות היחיד — ברשות שלו כגון בחצרו. **ופתחו לרשות הרבים** — שפתח את

ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד, ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד אחר, חייב. החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור, חייב.

ב. **גמרא.** תנו רבנן החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים, חייב. וזהו בור האמור בתורה, דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, זהו בור האמור בתורה. אמר רבה בבור ברשות הרבים, כולי עלמא לא פליגי דמיחייב. מאי טעמא? אמר קרא כי יפתח וכי יכרה (שמות כא, לג) — אם על פתיחה חייב, על כרייה לא כל שכן! אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו; לא נחלקו אלא [נ.] בבור ברשותו: רבי עקיבא סבר בבור ברשותו נמי חייב, דכתיב בעל הבור (שם כא, לד) — בבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא, ורבי ישמעאל

פי הבור לחוץ, כגון שרשות הרבים היתה גבוהה מרשות היחיד וחפר במדרון, נמצא המהלכים ברשות הרבים יכולים לפול ולהתגלגל לבור שבחצר דרך פיו. **ברשות הרבים** — שעשה החפירה ברשות הרבים תחת הקרקע ופיו פתוח לרשות היחיד ויכולין לפול לבור דרך החצר. **לרשות היחיד אחר** — לרשותו של אדם אחר ונמצא גורם תקלה לאותו בעל החצר. **החופר בור** — שהכריה והפתיחה היתה ברשות הרבים, מכל שכן שהוא חייב, שעיקר חיוב הבור ברשות הרבים הוא; ומה שאמרה תורה בעל הבור, אין הכוונה בור שיש לו בעלים, היינו בור ברשותו, אלא בעל התקלה. **שור או חמור** — לאו דוקא, והוא הדין לכל בעלי חיים, כמו שנאמר להלן במשנה, אלא תפס לשון הכתוב „ונפל שמה שור או חמור".

ופתחו לרשות הרבים — כיון שהתקלה ברשות הרבים היא, הרי הוא כאלו חפר ברשות הרבים, שהולכים אחר הפתיחה. **וזהו בור** — כלומר בבור שכזה מדברת התורה, שבמקרא נאמר וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו. ממשמע שנאמר ולא יכסנו, אתה למד, שעל הכריה גופה אינו חייב. הא כיצד? אי איפשר שהכתוב מדבר ברשות הרבים, למה אינו חייב על הכריה, כלום יש לאדם רשות לחפור בור ברשות הרבים? אי איפשר שהכתוב מדבר ברשות היחיד, למה יהא חייב על הפתיחה, הלא ברשות היחיד יש לו לאדם רשות לחפור בורות. הא אין אתה מוצא שהוא חייב על הפתיחה ואינו חייב על הכריה, אלא כשחפר ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים, וזהו בור האמור בתורה. **הפקיר רשותו** — לרבי עקיבא אפשר להיות חיוב בור באופן שחפר ברשות היחיד שלו, שהיתה לו בה רשות לחפור בורות, אלא שאחר כך הפקיר רשותו ולא בורו, נמצא בורו ברשות הרבים והשמירה מוטלת עליו. **כולי עלמא** — בין רבי ישמעאל בין רבי עקיבא. **אם על פתיחה** — שהבור היה כבר כרוי על ידי אחרים, אלא שהיה מכוסה ובא הוא ופתחו. **על כריה** — שהוא עצמו חפרו. **לא כל שכן** — שהוא חייב. **שעל עסקי פתיחה** — שהחיוב בא לו בשביל עסק הכריה והפתיחה עצמה, כלומר שאין הבור ברשותו שיהא חייב עליו מפני שהוא ממונו, הא אין הכתוב מדבר אלא בבור ברשות הרבים. **בבור ברשותו** — והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו. **בעל הבור** — כמו „בעל השור", שמשמע שהוא בעליו של הבור, כלומר שלא הפקירו ואעפ"כ חייב. **בעל**

סבר — בעל התקלה. אלא מהו „זהו בור האמור בתורה" דקאמר רבי עקיבא? — זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין. ורב יוסף אמר בבור ברשות היחיד, כולי עלמא לא פליגי דמחייב. מאי טעמא? „בעל הבור" אמר רחמנא — בבור דאית ליה בעלים עסקינן; כי פליגי, בבור ברשות הרבים: רבי ישמעאל סבר בור ברשות הרבים נמי חייב, דכתיב כי יפתח וכי יכרה, אם על פתיחה חייב, על כרייה לא כל שכן! אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו. ורבי עקיבא הנהו מיצרך צריכי: דאי כתב רחמנא כי יפתח, הוה אמינא: פותח הוא דסגי ליה בכסוי, כורה — לא סגי ליה בכסוי, עד דטאים ליה; ואי כתב רחמנא כי יכרה, הוה אמינא: כרייה הוא דבעי כסוי, משום דעבד מעשה, אבל פותח, דלא עביד מעשה, אימא כסוי נמי לא בעי, קא משמע לן. ואלא מאי „זהו בור האמור בתורה" דקאמר רבי ישמעאל? זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לניזקין.

תנו רבנן חפר ופתח ומסר לרבים, פטור; חפר ופתח ולא מסר לרבים, חייב. וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות, שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים; וכששמעו חכמים בדבר, אמרו: קיים זה הלכה זו. הלכה זו ותו לא? אלא אימא: אף הלכה זו.

התקלה — בעל הבור הכוונה בעל התקלה ולא במובן קנין בעלים ולעולם ברשות הרבים הכתוב מדבר, אבל בור ברשותו אעפ"י שהפקיר רשותו פטור, מכיון שמעשה החפירה בהיתר היה. **אלא מהו זהו בור** — שלשון „זהו בור" משמע שבא למעט איזה דבר, זהו ולא אחר; בשלמא לר' ישמעאל „זהו" בא למעט בור ברשותו להוציא מדברי ר"ע, אלא לר"ע שמחייב גם בור ברשותו, מאי „זהו". **שפתח בו הכתוב** — שאצל התשלומין נאמר בעל הבור ישלם, שבעל כרחך זהו בור ברשותו, ואם שלענין הנזקין פתח הכתוב בבור ברה"ר כמו שדרשו, כי יפתח וכי יכרה שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כריה באה לו, אבל כשבא הכתוב לדבר בתשלומין פתח בלשון „בעל הבור". בעל כרחך אתה אומר שגם בור ברשותו חייב, שהרי עיקר דין תשלומין בו נאמר. **ורב יוסף אמר** — ורב יוסף מפרש כך מחלוקת ר' ישמעאל ור' עקיבא. **הנהו מיצרך צריכי** — לעולם אין בור ברשות הרבים אלא ברשות היחיד וכגון שהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו. ואם קשה לך, למה בא הכתוב לומר כי יפתח וכי יכרה? אף אני אשיב לך שיש בזה צורך. **הוא דסגי ליה** — הוא שדי לו בכיסוי כמו שהיה. **כורה לא סגי ליה** — אבל כשחפר הבור מלכתחילה לא די שיכסנו מלמעלה בכיסוי לבד. **עד דטאים ליה** — אלא עד שיסתום את הבור וימלאנו עפר כשהיה, כדי שלא יארע בו עוד שום תקלה לעולם. **דלא עביד מעשה** — שהוא לא עשה מעשה הבור בידים, שהרי הבור כרוי היה, אלא שסילק הכיסוי שעליו, ואפשר לומר שהחיוב עדין על בעל הבור. **קא משמע לן** — לפיכך משמיענו הכתוב שזה וזה חייב. **לנזקין** — שבור ברשות הרבים פתח בו הכתוב תחילה לענין נזקין, שהרי פסוק ראשון ברשות הרבים מדבר, כמו שמדייק לעיל, שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כריה באה לו, ובו נאמר ונפל שמה שור או חמור, שהיינו נזקין.

ומסר לרבים — שמסר את הבור לצרכי רבים, לתשמיש בני העיר. **פטור** — אם הוזקו בו, שאין אחריות הבור מעתה עליו, אלא על בני העיר.

תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין, שנפלה לבור גדול. באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא. שעה ראשונה, אמר להם: שלום, שניה — אמר להם: שלום, שלישית — אמר להם: עלתה. אמרו לה: מי העלך? אמרה להם: זכר של רחלים נזדמן לי, וזקן אחד מנהיגו. אמרו לו: נביא אתה? אמר להם: לא נביא אנכי, ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי: דבר, שאותו צדיק מצטער בו, יכשל בו זרעו? אמר רב אחא אף על פי כן מת בנו בצמא, שנאמר וסביביו נשערה מאד (תהלים נ, ג) — מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה. רבי חנינא אמר מהכא: אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו (שם פט, ח).

[נ:] תנו רבנן לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים. מעשה באדם אחד, שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים. מצאו חסיד אחד, אמר לו: ריקה! מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך? לגלג עליו. לימים נצרך אותו אדם ומכר את שדהו, והיה מהלך באותה רשות הרבים ונכשל באותן אבנים. אמר: יפה אמר לי אותו חסיד, „מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך?"

משנה יד. אחד החופר בור שיח ומערה.

א. על איזה בור חייב. ב. חיוב הבור משום הבל או משום חבט.

א. החופר בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, חייב. אחד החופר בור, שיח ומערה, חריצין ונעיצין, חייב. אם כן, למה נאמר בור? מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים, אף

שעה ראשונה — שעדין היתה יכולה לחיות שם, שהמים לא היו עמוקים בבור. שלום — כלומר היא חיה עדין. עלתה — בודאי כבר עלתה. זכר של רחלים — אילו של יצחק. וזקן אחד — אברהם. ואותו זקן העלה אותה. מצטער בו — לחפור בורות לצרכי הרבים. יכשל בו זרעו — בתמיה. מת בנו — של נחוניא. עם סביביו — עם הצדיקים הקרובים אליו. כחוט השערה — דרש נשערה לשון חוט השערה. ונורא על כל סביביו — מטיל אימת משפטיו עליהם. לא יסקל — לא יפנה אבנים. מרשות שאינה שלך — שמא אתה עתיד למוכרה. לרשות שלך — לרשות הרבים, שהיא של כל אדם לעולם. לגלג עליו — אותו אדם, שלא הבין את כוונת דברי החסיד. לימים — לאחר זמן. באותן אבנים — שהוא עצמו היה מסקל.

בור — עגול הוא. שיח — ארוך וצר. מערה — מרובעת ומכוסה בקרוי ונכנסין לתוכה דרך חלל העשוי לכך. חריצין — רחבין ומרובעין כמערה, אלא שאינן מקורין. נעיצין — רחבין מלמעלה והולכים ונעשים צרים למטה. עשרה טפחים — סתם בור אינו פחות מעשרה טפחים.

כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים. היו פחותין מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור; ואם הוזק בו, חייב.

ב. גמרא. אמר רב בור שחייבה עליו תורה, להבלו ולא לחבטו. אלמא קסבר: חבטה קרקע עולם הזיקתו. ושמואל אמר להבלו, וכל שכן לחבטו. ואם תאמר: לחבטו ולא להבלו — התורה העידה על הבור ואפילו מלא ספוגין של צמר! מאי בינייהו? איכא בינייהו דעבד גובה ברשות הרבים: לרב — אגובה לא מחייב, לשמואל — אגובה נמי מחייב. מאי טעמא דרב? דאמר קרא ונפל (שמות כא, לג) — עד שיפול דרך נפילה. ולשמואל — „ונפל" כל דהו משמע.

תנן אם כן, למה נאמר בור? מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים. בשלמא לשמואל „אף כל" לאתויי גובה, אלא לרב „אף כל" לאתויי מאי? לאתויי חריצין ונעיצין. חריצין ונעיצין בהדיא קתני להו! תני והדר מפרש. והנהו כולי דקתני למה לי? צריכא: דאי תנא בור, הוה אמינא: בור עשרה הוא דאית ביה הבלא, משום דקטן וכריכא, אבל שיח דאריך, אימא בעשרה לית ביה הבלא; ואי תנא שיח, הוה אמינא: שיח עשרה הוא דאית ביה הבלא, משום דקטין, אבל מערה דמרבעה, אימא בעשרה לית בה הבלא; ואי תנא מערה, הוה אמינא:

להבלו — שעיקר גרם המיתה בא על ידי ההבל שבבור, כלומר על ידי שינוי האויר הפתאומי שנגרם לרגלי הנפילה מן הגובה לתחתית הבור. **ולא לחבטו** — אם מת השור מחמת החבטה, כגון שנשברו אבריו ומת לאחר כך, פטור, שזה לא נעשה מכח בעל הבור ממש, אלא מקרקע עולם שאינו שלו. **להבלו** — אפילו כשהמיתה נגרמה מחמת הבל לבד, כגון שלא נשברו ונתרסקו אבריו חייב, ואף על פי שההבל בא ממילא על ידי אויר העולם ולא על ידי בעל הבור. **וכל שכן לחבטו** — כשמת מחמת חבטה מכל שכן שהוא חייב, שהוא גופו גרם המיתה. **מלא ספוגין** — שאין כאן חבטה ואעפ"כ חייב. הרי שהתורה חייבה על זה ועל זה, בין כשמת מחמת הבל ובין כשמת מחמת חבטה. **מאי בינייהו** — הרי כל בור בעל כרחך יש בו חוץ מחבטה גם הבל, שבזה גם רב מודה, ואם כן מה לי אם החיוב הוא משום חבטה, מה לי משום הבל. **דעבד גובה** — שעשה תל גבוה עשרה ועלה השור לשם ונפל, וכאן אין הבל אלא חבטה לבד. **דרך נפילה** — בעומק משמע. **כל דהו** — בכל אופן שהוא. **לאתויי** — לרבות. **בהדיא** — בפירוש נשנה זה קודם במשנה. **תני והדר מפרש** — מקודם שנה שחריצין ונעיצין דינן כבור ואחר כך מפרש; אם כן למה נאמר בור כו' אף כל, כלומר ולפיכך גם חריצין ונעיצין חייב כבור. **והנהו כולי** — בור שיח ומערה וכו'. **דקטן וכריכא** — קצר ועגול. **משום דקטין** — שהוא צר. **דמרבעה** — שהיא מרובעת ויש בה אויר הרבה.

מערה בעשרה הוא דאית בה הבלא, משום דמטללא, אבל חריצין, דלא מטללי, אימא בעשרה לית בהו הבלא; ואי תנא חריצין, הוה אמינא: חריצין עשרה הוא דאית בהו הבלא, משום דלא רויחי מלעיל טפי מתתאי, אבל נעיצין, דרויחי מלעיל טפי מתתאי, אימא בעשרה לית בהו הבלא, קא משמע לן.

תנן היו פחותין מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור; ואם הוזק בו, חייב. נפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. מאי טעמא? לאו משום דלית ביה חבטא! לא, משום דלית ביה הבלא. אי הכי, אם הוזק בו, חייב, הא לית ביה הבלא? אמרי: אין הבלא למיתה, ויש הבלא לנזקין.

משנה טו. אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור.

א. כל בהמה בכלל שור או חמור. — ב. מנלן שכל בהמה בכלל.

א. [נד:] אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור, ולהפרשת הר סיני, ולתשלומי כפל, ולהשבת אבידה, לפריקה, לחסימה, לכלאים ולשבת, וכן חיה ועוף כיוצא בהן. אם כן למה נאמר שור או חמור? אלא שדבר הכתוב בהווה.

ב. גמרא. לנפילת הבור: כסף ישיב לבעליו (שמות כא, לד) — כל דאית ליה בעלים. להפרשת הר סיני: אם בהמה אם איש לא יחיה (שם יט, יג) — וחיה בכלל בהמה היא. „אם" לרבות את העופות. לתשלומי כפל:

דמטללא — שהיא מכוסה. **אבל חריצין** — שאינן מכוסין וגם רחבים. **דלא רויחי** — שאין בהם ריוח מלמעלה יותר מלמטה ומשנופלים לשם, האויר מעלה הבל ומתניק. **דלית ביה חבטה** — שאינו עמוק כל כך כדי שיהיה נחבט בו, ואף על פי שיש בו הבל וקשה לשניהם, שסוברים שהבל עיקר. **דלית ביה הבלא** — שגם הבל אין בו וכש"כ חבטה. **לנזקין** — שהוזק מחמת הבל וחלה.

לנפילת הבור — שנאמר ונפל שמה שור או חמור והכוונה כל בהמה. **ולהפרשת הר סיני** — למצות הגבלה, שנאמר והגבלת את העם סביב וגו' אם בהמה אם איש לא יחיה. **ולתשלומי כפל** — שנאמר משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם. **ולהשבת אבדה** — שנאמר כי תפגע שור אויבך או חמרו תעה. **לפריקה** — כי תראה חמור שנאך וגו' עזב תעזב עמו. **לחסימה** — לא תחסום שור בדישו. **לכלאים** — בהמתך לא תרביע כלאים וכן לא תחרש בשור וחמור יחדו. **ולשבת** — ושורך וחמרך וכל בהמתך. **וכן חיה ועוף** — בכל מקום שנאמר שור או חמור או בהמה סתם, הוא הדין לחיה ועוף. **בהווה** — בדבר הרגיל להיות.

כל דאית ליה בעלים — מכיון שנאמר בעל הבור ישלם, למה לו לומר כסף ישיב לבעליו? הרי ודאי שלבעליו ישלם, אלא לרבות בא כל שיש לו בעלים. **וחיה בכלל בהמה** —

כדאמרינן על כל דבר פשע (שם כב, ח) — על כל דבר פשיעה. להשבת אבדה: לכל אבדת אחיך (דברים כב, ג). לפריקה: יליף „חמור" „חמור" משבת. לחסימה — יליף „שור" „שור" משבת. לכלאים, אי כלאים דחרישה — יליף „שור" „שור" משבת; אי כלאים דהרבעה — יליף „בהמתך" „בהמתך" משבת. וגבי שבת מנלן? דתניא רבי יוסי אומר משום רבי ישמעאל בדברות הראשונות נאמר עבדך ואמתך ובהמתך (שמות כ, י) — ובדברות האחרונות נאמר ושורך וחמרך וכל בהמתך (דברים ה, יד) — והלא שור וחמור בכלל כל בהמה היו, ולמה יצאו? לומר לך: מה שור וחמור האמור כאן, חיה ועוף כיוצא בהן, אף כל חיה ועוף כיוצא בהן. אימא „בהמה" דדברות הראשונות — כלל, „שורך וחמורך" דדברות האחרונות — פרט, כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט: שור וחמור אין, מידי אחרינא לא! אמרי: וכל בהמתך דדברות האחרונות חזר וכלל, כלל ופרט וכלל — אי אתה דן אלא כעין הפרט: מה הפרט מפורש בעלי חיים, אף כל בעלי חיים. ואימא, מה הפרט מפורש דבר שנבלתו מטמאה במגע ובמשא, אף כל דבר שנבלתו מטמאה במגע ובמשא, אבל עופות לא? אלא „וכל בהמתך" ריבויא הוא. וכל היכא דכתיב „כל" ריבויא הוא? והא גבי מעשר דכתיב „כל" וקא דרשינן ליה „בכלל ופרט", דתניא ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך (דברים יד, כו) — כלל, בבקר ובצאן וביין ובשכר — פרט, ובכל אשר תשאלך — חזר וכלל, כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט: מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע, אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע. אמרי: „בכל" כללא, „כל" ריבויא. איבעית אימא „כל" נמי כללא הוא, מיהו האי „כל"

שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו ונאמר אחריו איל וצבי ותמור (דברים יד, ה). **כדאמרינן** — להלן בפרק גנבה. **כל דבר פשיעה** — כל דבר המטלטל וגופו ממון חייב על גנבתו. ואפילו דבר שאין בו רוח חיים. **משבת** — כדמפרש להלן שכל חיה ועוף כיוצא בהן. **דהרבעה** — של הרכבת שני מינים. **ולמה יצאו** — למה פרט הכתוב שור וחמור? **חיה ועוף כיוצא בהן** — שהרי שור וחמור משמשים כבר דוגמא לבהמה, בעל כרחך כל בהמתך בא לרבות כל מיני בעלי חיים. **כלל ופרט** — אחת מן הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן היא, שכל כלל שאחריו פרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, שהפרט שבא אחר הכלל לא בא אלא לצמצם ולמעט את הכלל. **כעין הפרט** — אף זו מן הי"ג מדות היא. **אבל עופות לא** — שאין נבלת העוף מטמאה במגע ומשא (זבחים פ"ז מ"ו). **ריבויא הוא** — לא דרשינן לה בכלל ופרט וכלל אלא בתורת ריבוי ומרבה הכל. **פרי מפרי** — תולדה הבאה מדבר אחר על ידי גידול וטיפות של ידי אדם, למעוטי דבר הבא מאליו בטבע, כגון מים ומלח וכמהין ופטריות וכדומה. **וגידולי קרקע** — למעוטי דגים שאינן גידולי קרקע, שאינן נקחין בכסף מעשר. **בכל כללא** — לשון „בכל" משמע יותר מצומצם מלשון כל, ולפיכך דרשינן אותו בכלל ופרט וכלל, שאין אתה דן אלא כעין הפרט, אבל „כל" משמע הכל בלי הגבלה שהוא, ולפיכך דרשינן אותו בריבוי.

דהכא ריבויא הוא: מדהוה ליה למכתב „ובהמתך", כדכתיב בדברות הראשונות, וכתיב „וכל בהמתך", שמע מינה ריבויא!

משנה טז. שני מזיקין שחבלו זה את זה.

א. תמין ומועדין שחבלו זה בזה. — ב. משפט שור בשור ומשפט שור באדם.

א. [לג.] שני שוורים תמין שחבלו זה את זה, משלמין במותר חצי נזק; שניהן מועדין, משלמין במותר נזק שלם. אחד תם ואחד מועד: מועד בתם — משלם במותר נזק שלם; תם במועד — משלם במותר חצי נזק. וכן שני אנשים שחבלו זה בזה, משלמין במותר נזק שלם. אדם במועד ומועד באדם — משלם במותר נזק שלם. אדם בתם ותם באדם; אדם בתם — משלם במותר נזק שלם, תם באדם — משלם במותר חצי נזק. רבי עקיבא אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם.

ב. גמרא. תנו רבנן כמשפט הזה יעשה לו (שמות כא, לא) — כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם: מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם, אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם. רבי עקיבא אומר כמשפט הזה — כתחתון ולא כעליון; יכול משלם מן העליה?

במותר — חושבים את ההיזק זה כנגד זה והמותר מה שעולה היזק האחד על השני משתלם לחצאין, בין כשהפוגע הזיק במותר ובין כשהנפגע. ואין אומרים, שמי שהתחיל בחבלה הוא לעולם החייב והשני פטור, שכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור, אלא שניהם חייבים ושמין את הנזק בשוה. מועד בתם — אם המועד הזיק בתם יותר משהזיקו התם, כגון שהמועד חבל בתם חמשים ותם במועד ארבעים. משלם במותר — במה שמועד חבל בתם יותר משנחבל הוא, משלם נזק שלם, היינו עשרה, שאם היו שמין היזקו של מועד לעצמו ושל תם לעצמו, היה המועד חייב לשלם לתם שלשים, אבל לפי שכל דין הנזק אינו אלא כנגד המותר של החבלה, לפיכך אינו משלם אלא עשרה. שני אנשים — שאדם מועד לעולם. אדם במועד — אדם שחבל בשור מועד. אף תם — מפרש בגמרא.

כמשפט הזה — תחילת פרשה זו נאמרה בתם וכי יגח שור את איש וגו' וסופה במועד: ואם שור נגח הוא מתמול שלשום וגו' ושניהם במיתה הכתוב מדבר; כשחזר ואמר או בן יגח או בת יגח, משמע להם לחכמים, שאם אינו ענין למיתה תנהו ענין לנזקין, שאם למיתה, למה הוציא הכתוב בן או בת מיוחד? וכי למה יהא דין בן או בת חלוק מאיש? אלא ודאי בנזקין מדבר הכתוב. וזה שאמר הכתוב „כמשפט הזה" — כמשפט שור בשור האמור להלן בפרשה, שתם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם, כך משפט שור באדם. כתחתון ולא כעליון —

תלמוד לומר „יעשה לו" — מגופו משלם ואינו משלם מן העליה. ורבנן „זה" למה לי? לפוטרו מארבעה דברים. ורבי עקיבא לפוטרו מארבעה דברים מנא ליה? נפקא ליה מאיש כי יתן מום בעמיתו (ויקרא כד, יט) — איש בעמיתו ולא שור בעמיתו. ורבנן? אי מההיא, הוה אמינא צער לחודיה, אבל ריפוי ושבת, אימא ליתן ליה, קא משמע לן.

משנה יז. כיצד שור תם משלם חצי נזק.

א. באיזה שור תם דברה תורה. — **ב.** כיצד מחלקין בנבילה ופחת נבילה למי.

א. [לד.] **שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבילה יפה כלום, אמר רבי מאיר על זה נאמר: ומכרו את השור החי וחצו את כספו (שמות כא, לה). אמר לו רבי יהודה: וכן הלכה? קיימת „ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ולא קיימת „וגם המת יחצון"! ואיזה? זה שור שוה מאתים, שנגח שור שוה מאתים,**

לר"ע לא משמע, „שכמשפט הזה" יהא מוסב על דין שור בשור, שעדין לא דיבר בו הכתוב, אלא דורש „כמשפט הזה" כמשפט האמור למעלה לענין מיתה. ולפי שלשון „הזה" מיותר, שהיה לו לומר כמשפט יעשה לו, לפיכך הוא מדייק „הזה" כמשפטו של המועד, שהוא תחתון במקרא, שממנו הוא בא ולא כמשפט המקרא העליון, שהוא דין התם. ומזה בא ר"ע ולימד, שתם שחבל באדם משלם לעולם נזק שלם. **מן העליה** — מכיון שאתה לומר ממשפטו של המועד, שמא אתה יכול לומר, שתם שחבל באדם יהא כמועד לכל דבריו, אפילו לשלם מן העליה, שאם הנזק יותר משוויו של עצם השור, משלם בעליו מכיסו. **יעשה לו** — לשור, כלומר אין המשפט אלא כנגד עצמו של השור. **מגופו משלם** — ואם אינו שוה כנגד כל החבלה, יפסיד ניזק, ואינו נוטל אלא השור. **ורבנן** — הסוברים כמשפט שור בשור האמור להלן, הרי אינם מדייקים „זה" ודיו היה לו למקרא לומר כמשפט יעשה לו. **מארבעה דברים** — שהרי אדם שחבל בחבירו, חייב בחמשה דברים, נזק צער ריפוי שבת ובשת, לכך אומר הכתוב כמשפט „הזה" כדין שור, שאינו משלם ארבעה דברים אלא נזק בלבד, ולא כמשפט אדם החובל בחבירו. **איש בעמיתו** — חייב בד' דברים. **צער לחודיה** — שהרי במקרא זה לא נזכר דין ריפוי שבת ובשת, אלא כאשר עשה כן יעשה לו, היינו נתינת המום בלבד, והמום צער לחוד הוא, ומזה בא כאן הכתוב להוציא שור שהוא פטור, אבל ריפוי ושבת שמא כנזק דמי ואף שור חייב בהם. **קא משמע לן** — לפיכך משמיענו „זה" כדי לדייק שהוא פטור מכל הד' הברים.

על זה נאמר — בענין כזה אומר הכתוב וחצו את כספו, שהניזק נוטל חצי נזק. **וכן הלכה** — כלום הדין כך הוא? כלומר וכי בזה מדבר הכתוב? **קיימת ומכרו** — שלפי דבריך אמנם מתפרש ריש הכתוב ביחס לחלוקת השור החי. **ולא קיימת** — שכשאין הנבלה יפה כלום, לאיזה ענין אמרה תורה וגם את המת יחצון? **ואיזה** — באיזה ענין מדבר הכתוב?

והנבילה יפה חמשים זוז, זה נוטל חצי החי וחצי המת, וזה נוטל חצי החי וחצי המת.

ב. **גמרא.** תנו רבנן שור שוה מאתים, שנגח שור שוה מאתים והנבילה יפה חמשים זוז, זה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל חצי החי וחצי המת; וזהו שור האמור בתורה, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר אין זהו שור האמור בתורה, אלא שור שוה מאתים, שנגח לשור שוה מאתים ואין הנבילה יפה כלום, על זה נאמר: „ומכרו את השור החי וחצו את כספו". אלא מה אני מקיים „וגם את המת יחצון"? פחת, שפחתתו מיתה מחצין בחי. מכדי, בין רבי מאיר בין רבי יהודה, האי מאה ועשרים וחמשה שקיל, והאי מאה ועשרים וחמשה שקיל, מאי בינייהו? אמר רבא פחת נבילה איכא בינייהו: רבי מאיר סבר פחת נבילה דניזק הוי, ורבי יהודה סבר פחת נבילה דמזיק הוי פלגא. אמר לו אביי: אם כן, מצינו לרבי יהודה [לד:] תם חמור ממועד! וכי תימא? הכי נמי! כדתנן: רבי יהודה אומר תם חייב ומועד פטור, אימר דשמעת ליה לרבי יהודה — לענין שמירה, דכתיבי קראי, לענין תשלומין —

והנבילה יפה חמשים זוז — נמצא היזקו מאה ותמשים, וכשכל אחד מהם נוטל חצי החי וחצי המת, ששווים קכ"ה, מפסיד כל אחד ע"ה זוז, שהוא חצי נזק.

פחת שפחתתו מיתה — כלומר אין סוף המקרא אלא פירוש לתחילתו, לומר לך: שאין הם מחצין בחי אלא מה שנפחת מדמי השור ע"י המיתה, כלומר חצי נזק. שאלמלי לא נאמר אחריו „וגם את המת יחצון", הייתי יכול לומר, שלעולם נוטל הניזק מחצה של דמי השור החי, ואפילו הוא שוה הרבה יותר מחצי הנזק, לפיכך נאמר וגם את המת יחצון, שהכוונה, שאינו משלם אלא חצי פחת מן המיתה. **מכדי בין ר"מ בין ר"י** — הרי בכל אופן בין לר' מאיר, שהניזק נוטל את הנבילה, ובין לר' יהודה, שמחצין בין שניהם את הנבילה, לענין התשלומין אין הבדל. **האי מאה ועשרים וחמשה שקיל** — אם הנבילה יפה חמשים זוז, נוטל לר"מ הניזק את הנבילה וע"ה מן דמי החי שזהו חצי הפחת שפיחתתו מיתה, שהוא קכ"ה זוז, ולר' יהודה חולקין בין שניהם את תנבילה, שעולה לכל אחד כ"ה, ותצי החי מאה זוז, שהוא ג"כ קכ"ה זוז, נמצא אין חילוק ברמים. **מאי בינייהו** — ובכן מה יש בין ר"מ ור"י, ובמה הם חולקין? **פחת נבילה** — אם פחתו דמיה של הנבילה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין. **פחת נבילה דניזק** — לרבי מאיר, שסובר שהנבילה שייכת לניזק, אין המזיק חייב לשלם אלא חצי מה שפחתה מיתה והפסד הנבילה על הניזק. **דמזיק הוי פלגא** — לרבי יהודה ששניהם שותפין בנבילה, גם על המזיק לסבול חצי הפחת של הנבילה. **תם חמור ממועד** — שהרי גבי מועד כלל הוא, שבעלים מטפלין בנבילה (ב"ק י':), ואם פיחתה, פיחתה לניזק, שנאמר והמת יהיה לו — לניזק. וכאן בתם גם המזיק מפסיד בנבילה! **הכי נמי** — באמת סובר ר' יהודה כך. **תם חייב** — אם שמרו שמירה פחותה ויצא והזיק. **אימר דשמעת** — אמור, מה ששמעת לר"י אינו אלא לענין שמירה. אימר או אמור הוא לשון ציווי והכוונה: יכול אתה לומר או אפשר לומר ולהשיב. **דכתיבי קראי** — שנזירת הכתוב היא, שתם חייב

מי שמעת ליה? והתניא רבי יהודה אומר יכול שור שוה מנה, שנגח שור שוה חמש סלעים, והנבילה יפה סלע, זה נוטל חצי החי וחצי המת, וזה נוטל חצי החי וחצי המת? אמרת: וכי מועד למה יוצא? להחמיר עליו, או להקל עליו, הוי אומר: להחמיר עליו; ומה מועד, אינו משלם אלא מה שהזיק, תם הקל — לא כל שכן! אלא אמר רבי יוחנן שבת נבילה איכא בינייהו: דרבי מאיר סבר דניזק הוי ורבי יהודה סבר — פלגא. והיינו דקא קשיא ליה לרבי יהודה: השתא דאמרת, חס רחמנא עילויה דמזיק בשבחא, יכול שור שוה חמש סלעים, שנגח שור שוה מנה והנבילה יפה חמשים זוז, זה נוטל חצי החי וחצי המת, וזה נוטל חצי החי וחצי המת? אמרת: היכן מצינו מזיק נשכר? שזה נשכר! ואומר: „שלם ישלם“ בעלים משלמין ואין בעלים נוטלין. אמר לו רב אחא בר תחליפא לרבא: אם כן, מצינו לרבי יהודה תם משלם יותר מחצי נזק, והתורה אמרה „ומכרו את השור החי וחצו את כספו“! אית ליה לרבי יהודה פחת שפחתה מיתה מחצין בחי. מנא ליה? מוגם את

בשמירה פחותה ומועד פטור, כפי שלומד זה מן המקרא, שנאמר ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה. **מי שמעת ליה** — כלום שמעת לו לר׳ יהודה שיהא תם חייב לשלם יותר מן המועד? **והתניא** — והרי שנינו מפורש להיפך. **מנה** — כ״ה סלעים. **נוטל חצי החי** — ששוה י״ב סלעים וחצי בשביל תשלומין שלו, שלא שוה אלא ה׳ סלעים. **למה יוצא** — לאיזה ענין בא דין מועד בתורה, להקל על המזיק או להחמיר עליו? בודאי להחמיר. **לא כל שכן** — ובכן הרי לר׳ יהודה תם קל ממועד לענין תשלומין. **שבת נבילה** — פחת נבילה דברי הכל דניזק הוא, ובמה חולקין בשבח נבילה, כשנתיקרה הנבילה משעת מיתה עד שעת מכירה. **דניזק הוי** — שאין השבח שייך אלא לניזק לבד. **פלגא** — ולרבי יהודה, ששניהן שותפין בנבילה, נוטל מזיק חצי השבח. **והיינו דקא קשיא ליה** — וזוהי כוונת דבריו מה שאומר בברייתא לשון תמיה: יכול שור שוה חמש סלעים כו׳. **השתא דאמרת** — עכשיו לפי סברתי שאני אומר שהתורה חסה על המזיק ואינו נוטל בפחת ונוטל בשבח. **חמש סלעים** — עשרים זוז, שהסלע ארבעה זוזים. **חצי החי** — שני סלעים ומחצה. **וחצי המת** — ששה סלעים ורביע, שהוא כ״ה זוז, נמצא המזיק נוטל יותר מדמי שורו כולו. **ואומר** — ועוד נאמר. **שלם ישלם** — גבי מועד נאמר, והוא הדין לתם, שלעולם הבעלים משלמין ואין הבעלים נוטלין, וכאן המזיק נוטל. **אם כן** — אם ר׳ יהודה אינו דורש פחת שפחתתו מיתה מחצין בחי, אלא סובר וגם את המת יחצון כפשוטו, שהמזיק הוא שותף בנבילה. **יותר מחצי נזק** — כגון שור שוה חמשים שנגח לשור שוה ארבעים, והנבילה יפה עשרים, שכל הנזק הוא עשרים זוז, וכשחולקין חצי החי וחצי המת נוטל כל אחד כ״ה בחי ועשרה במת, נמצא מזיק משלם יותר מחצי נזק; שלרבי מאיר לעולם אינו משלם אלא חצי מה שפחתתו מיתה ולר׳ יהודה אמנם שכשחצי החי הוא יותר מנזק שלם, הוא לומר לעיל קל וחומר ממועד, שאינו משלם יותר ממה שהזיק, אבל כאן אמת הוא משלם פחות ממה שהזיק, אבל על כל פנים יותר מחצי נזק. **וחצו את כספו** — משמע חצי נזק דוקא ולא יותר. **אית ליה** — גם ר׳ יהודה סובר כר״מ בענין פחת שפחתה מיתה, שאין

המת יחצון. והא אפקיה רבי יהודה לזה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל חצי החי וחצי המת? אם כן: נכתוב קרא „ואת המת", מאי „וגם?" שמע מינה תרתי.

משנה יח. שור של הקדש ושל נכרי.

א. שור רעהו ושור של הקדש ונכרי. — ב. שור של ישראל שנגח שור של נכרי. — ג. מלכות רומא ותורת ישראל.

א. [לז:] **שור של הדיוט שנגח שור של הקדש, ושל הקדש שנגח לשור של הדיוט, פטור. שנאמר שור רעהו (שמות כא, לה) — ולא שור של הקדש. שור של ישראל שנגח לשור של נכרי, פטור. ושל נכרי שנגח לשור של ישראל, בין תם בין מועד משלם נזק שלם.**

ב. **גמרא.** [לח] אמרי, ממה נפשך: אי רעהו דוקא, דנכרי כי נגח דישראל, נמי ליפטר; ואי רעהו לאו דוקא, אפילו דישראל, כי נגח דנכרי נחייב! אמר רבי אבהו אמר קרא עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים (חבקוק ג, ו) — מה ראה? ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח, כיון שלא קיימו אותן התיר ממונם לישראל. רבי יוחנן אמר מהכא: הופיע מהר פארן (דברים לג, ב) — מפארן

הניזק נוטל יותר מחצי הנזק. **והא אפקיה** — הרי ר' יהודה הוציא מקרא זה לדרוש, שיש לו למזיק בשבח נבילה. **נכתוב קרא ואת המת** — אם לא היה המקרא בא ללמד אלא שהמזיק נוטל בשבח נבילה, היה לו לומר ומכרו את השור החי וחצו את כספו ואת המת יחצון, והיינו למדים שחולקים בזה ובזה. **מאי וגם** — מה בא לרבות „וגם", שלשון גם ריבוי הוא. **תרתי** — שני דברים: שהמזיק נוטל בשבח הנבילה ושאין הניזק נוטל יותר מחצי ההפסד שנגרם על ידי המיתה.

של הדיוט — שלא של הקדש, כלומר של איש פרטי. **של הקדש** — הנכסים השייכים לבית המקדש או שמוקדשים לגבוה. **שור רעהו** — משמע של איש פרטי ולא של נכסי צבור כהללו של הקדש. **של נכרי** — לפי שבדיני הנכרים שבימיהם לא היו מחייבין את הבעלים על הבהמה שהזיקה, אלא הניזק היה תופס את השור, בין תם בין מועד, ולפיכך דנין להם כדיניהם.

אי רעהו דוקא — אם רעהו שנאמר אצל נגיחת שור הכוונה דוקא לישראל. **נמי ליפטר** — שאין הכתוב מדבר מנכרי כלל. **שבע מצות** — עבודה זרה, שפיכות דמים, גזל, אבר מן החי, עריות, דינין וקללת השם. **בני נח** — כלומר כל אומות העולם שהן בני בניו של נח, שהמבול בא בשביל שכל בשר השחית דרכו על הארץ והופקדו בניו על שבע מצות הללו, שהן קיומו של עולם. **והתיר ממונם** — לפי שהן אינם מקפידים על דיני שלי ושלך, לפיכך אף ממונם מותר, מדה כנגד מדה. **מפארן** — מסיני, כלומר בשעה שישראל קבלו את

הופיע ממונם לישראל. תניא נמי הכי: שור של ישראל שנגח שור של נכרי, פטור; שור של נכרי שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד משלם נזק שלם, שנאמר: עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים. ואומר: הופיע מהר פארן. מאי ואומר? וכי תימא, האי „עמד וימודד ארץ" מיבעי ליה לכדרב מתנה ולכדרב יוסף, תא שמע: הופיע מהר פארן, מפארן הופיע ממונם לישראל. מאי דרב מתנה? דאמר רב מתנה: עמד וימודד ארץ ראה וגו' — מה ראה? ראה שבע מצות שנצטוו עליהן בני נח ולא קיימון, עמד והגלה אותם מעל אדמתם. מאי דרב יוסף? דאמר רב יוסף עמד וימודד ארץ ראה וגו' — מה ראה? ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימון, עמד והתירן להם. איתגורי אתגר? אם כן, מצינו חוטא נשכר! אמר מר בריה דרבנא לומר, שאפילו מקיימין אותן אין מקבלין עליהן שכר. ולא! והתניא רבי מאיר אומר: מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא יח, ה) — כהנים לוים וישראלים לא נאמר, אלא אדם, הא למדת: שאפילו נכרי ועוסק בתורה, הרי הוא ככהן גדול! אמרי, אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה, דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה, יותר ממי שאינו מצווה ועושה.

ג. תנו רבנן וכבר שלחה מלכות רומי שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל, אמרו להם: למדונו תורתכם. קראו ושנאו ושלשו. בשעת פטירתן אמרו להם: דקדקנו בכל תורתכם ואמת היא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים: שור של ישראל שנגח שור של נכרי, פטור. של נכרי שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד משלם נזק שלם. ממה נפשך: אי רעהו דוקא, אפילו דנכרי כי נגח דישראל ליפטר, ואי רעהו לאו דוקא, אפילו דישראל כי נגח דנכרי לחייב! ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות.

התורה. **הופיע ממונם** — גילה ממונם של האומות לישראל, לפי שהם אינם מקיימים את התורה. **מאי ואומר** — מה בא פסוק זה עוד לרבות? **והגלה אותם** — ששבע מצות הללו הן ישובו של עולם ובלעדן אין המדינה יכולה להתקיים ולפיכך גלו. **עמד והתירן להם** — התיר להם את הז' מצוות הללו. **איתגורי אתגר** — הרי עוד הרויחו, שאין עליהם עונש ונמצא חוטא נשכר, בתמיה! **איתגורי** — לשון אתפעל מן אגר, שכר. **ולא** — והא לא כך שנינו. **כמי שאינו מצווה** — ולפיכך עמד והתירן.

סרדיוטות — שרי צבא רומאים. **ודבר זה** — המשך דברי הסרדיוטות הוא, כלומר ובדבר הזה נעשה חסד עמכם, שלא להודיעו למלכות, שלא תעניש אתכם.

משנה יט. חיוב כופר.

א. שור שהמית את האדם. — ב. כיצד תם נעשה מועד.

א. [מא.] שור שנגח את האדם ומת, מועד משלם כופר ותם פטור מן הכופר; וזה וזה חייבין מיתה. וכן בבן וכן בבת. נגח עבד או אמה, נותן שלשים סלעים, בין שהוא יפה מאה מנה, ובין שאינו יפה אלא דינר אחד.

ב. גמרא. וכי מאחר דמתם קטלינן ליה, מועד היכי משכחת לה? אמר רבה הכא במאי עסקינן, כגון שאמדוהו לשלשה בני אדם. רב אשי אמר אומדנא לאו כלום הוא. אלא הכא במאי עסקינן, כגון שסיכן לשלשה בני אדם. רב זביד אמר כגון שהרג שלש בהמות. ומועד לבהמה הוי מועד לאדם? אלא אמר רבי שמעון בן לקיש כגון שהרג שלשה בני אדם טרפה. ומועד לטרפה הוי מועד לשלם? אלא אמר רב פפא דקטל וערק לאגמא, דקטל וערק לאגמא. רבינא אמר במכירין את בעל השור ואין מכירין את

ומת — האדם על ידי נגיחה זו. **מועד** — שכבר נגח שלש פעמים ובגמרא מפרש. **משלם** — בעל השור. **כופר** — שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו וגו' (שמות כא, נט) וחכמים קבלו במדרשו של מקרא זה, שאין הכתוב מדבר במיתת בעל השור ממש, אלא שבית דין מטילין עליו כופר פדיון נפשו של הניזק. **וזה וזה** — בין תם ובין מועד. **מיתה** — סקילה, שגם בתם נאמר סקל יסקל השור. **וכן בבן** — והוא הדין כששור הרג תינוק ותינוקת, שהבעלים חייבין כופר והשור יסקל כדין גדולים, שנאמר שם ואם בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו. **עבד ואמה** — כנענים שמלו וטבלו. **נותן** — להאדון. **שלשים סלעים** — והשור בסקילה כמפורש שם בפרשה.

וכי מאחר — מכיון. **דמתם קטלינן ליה** — שמשהמית אדם בפעם ראשונה, שהוא תם, כבר סוקלין אותו. **מועד היכי משכחת** — כיצד יכול השור להיות נעשה מועד? **שאמדוהו** — שרץ אחר שלשה בני אדם לנוגחן, ולפי האומד היה הורגן אלמלי לא ברחו מפניו; נמצא הוא נעשה מועד בפעם אחת לרביעי זה, שנהרג על ידו. **אומדנא** — השערה בעלמא אינה כלום כדי לעשותו מועד, שמא לא היה הורגן. **שסיכן** — שנגח שלשה בני אדם ועשאן מסוכנים למות ולא נסקל השור כל זמן שלא מתו, ועכשיו כשנגח ברביעית מתו כולם, הלכך משלם כופר על האחרון שנעשה מועד לו. **הוי מועד לאדם** — בתמיה! הרי אדם יש בו דעת להזהר ולברות משור המזיק, מה שאין כן בהמה. **טרפה** — מחלה מסוכנת הגורמת למיתה, ומכיון שסופו למות, אין השור נסקל עליו. **לשלם** — לאדם בריא, בתמיה! **דקטל וערק לאגמא** — לאחר שנגח והרג ברח לשדה ולא תפסוהו אלא בפעם רביעית. **במכירין** — שהעדים המעידין עליו לא היו מכירין בנגיחותיו הראשונות את השור,

השור. מאי הוה ליה למיעבד! משום דאמרי ליה: תורא נגחנא אית לך בבקרך, איבעי לך נטורי כולי בקרך.

משנה כ. שור שנגח את הפרה.

א. נגיחת ספק. — ב. ממון המוטל בספק. ג. מנין להמוציא מחבירו עליו הראיה.

א. [מו.] שור שנגח את הפרה, ונמצא עוברה בצדה, ואין ידוע, אם עד שלא נגחה ילדה, אם משנגחה ילדה, משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד. וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה, ואין ידוע, אם עד שלא נגחה ילדה, אם משנגחה ילדה, משתלם חצי נזק מן הפרה ורביע נזק מן הולד.

ב. גמרא. אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי סומכוס, דאמר ממון המוטל בספק חולקין, אבל חכמים אומרים: זה כלל גדול בדין, המוציא

אלא ראוהו שיצא מעדרו של זה ובפעם הרביעית הוכר אותו השור עצמו. **מאי הוה ליה למיעבד** — מה היה בעליו יכול לעשות, אם אין מכירין את השור הרי אינו יודע את מי לשמור ולמה הוא מחייב לשלם כופר? הרי כל עצמו של תיוב המועד אינו אלא משום ולא ישמרנו. **כולי בקרך** — היה לך לשמור כל העדר שלך.

שנגח את הפרה — ומתה מחמת נגיחה זו. **ונמצא עוברה** — ולדה מוטל מת בצדה. **עד שלא נגחה** — שהעובר נולד מת מעצמו קודם הנגיחה. **אם משנגחה** — ומחמת הנגיחה הפילתו הפרה. **חצי נזק** — כדין שור תם. **ורביע נזק** — שעל הולד ספק הוא אם השור הזיקו, וחולקין את הנזק ומשלם מחציתו של חצי נזק. **וכן פרה** — מעוברת. **ולדה בצדה** — חי. **שלא נגחה ילדה** — ונמצא שהולד לא היה בגופה בשעת נגיחתה. **מן הפרה** — אם נמצאת הפרה, שאין תם משלם אלא מגופו. **מן הולד** — אם לא נמצאת הפרה, משלם מחציתו של חצי נזק מן הולד; שאם היה ידוע, שקודם שילדה נגחה, היה משלם כל חצי נזק מן הולד, שעוברה כגופה, ואם לאחר שילדה נגחה, לא היה משלם מן הולד כלום, שמשנולד הוא גוף בפני עצמו, וכאן שספק הוא — חולקין.

זו דברי סומכוס — סתם משנה זו, דברי סומכוס היא בתוספתא ומסדר המשנה ראה דבריו להלכה ושנאם בסתם. **ממון המוטל בספק** — כל טענת ממון שהיא ספק לבית־דין ואין בידנו להכריע הדין עם מי, משלם הנתבע מחצה. **כלל גדול בדין** — בכל סכסוכים וטענות שבין אדם לחבירו בדיני ממונות הולכים אחר כלל זה. **המוציא מחבירו** — הבא להוציא ממון מחבירו בדין, עליו לברר טענותיו בעדים או בראיות אחרות; ואם אין בידו לברר — הדין עם המוחזק. וכאן שהולד הוא מוטל בספק ואי אפשר לברר, פטור לשלם עליו ולהשתלם

מד

מחבירו עליו הראיה. למה ליה למימר „זה כלל גדול בדין"? אצטריך, דאפילו ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא, המוציא מחבירו עליו הראיה. אי נמי, לכי הא דאתמר: המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, רב אמר הרי זה מקח טעות, ושמואל אמר יכול שיאמר לו: לשחיטה מכרתיו לך. אמאי? וניחזי, אי גברא דזבין לרדיא, אי גברא דזבין לנכסתא! לא צריכא, בגברא דזבין להא ולהא. וניחזי, אי דמי רדיא — לרדיא, אי דמי נכסתא — לנכסתא! לא צריכא, דאיקיר בישרא וקאי בדמי רדיא. אמרי [מו:]: ואי ליכא לאשתלומי מיניה, לישקליה לתורא בזוזי, דאמרי אנשי: ממרי רשוותך פארי אפרע! לא צריכא, דאיכא לאשתלומי מיניה; רב אמר הרי זה מקח טעות, זיל בתר רובא ורובא דאינשי לרדיא הוא דזבני, ושמואל אמר יכול שיאמר לו: לשחיטה מכרתיו לך, ולא אזלינן בתר רובא: כי אזלינן בתר רובא — באיסורא, אבל

ממנו. **למה ליה למימר** — למה ליה להוסיף ולומר „זה הכלל", וכי לא די לומר המוציא מחבירו עליו הראיה? **אצטריך** — נצרך לכלל זה כדי להשמיענו רבותא זו. **ברי** — ברור לי שמשנגחה ילדה, כלומר הוא טוען טענה ודאית. **שמא** — לו עצמו אין הדבר ברור, אבל הוא טוען שמא עד שלא נגחה ילדה, ויכול הייתי לומר שהדין עם הטוען ברי, אף על פי שאין בידו ראיות, לפיכך משמיענו כלל גדול זה בדין, שהטענות לבדן אינן מועילות אפילו כשהן חזקות, אלא אם כן יש בידו ראיה. **אי נמי** — או אפשר זו באה להשמיענו. **לכי הא דאתמר** — לענין זה שנשנה. **מקח טעות** — ששור נגחן אינו ראוי לחרישה. **לשחיטה מכרתיו לך** — והמוציא מחבירו עליו הראיה. **אמאי** — למה חולקין בזה. **וניחזי** — ונראה. **אי גברא** — אם הלוקח הוא איש שרגיל לקנות שוורים לחרישה, כגון שהוא עובד אדמה, בודאי גם שור זה לחרישה קנאו ומקח טעות הוא. **דזבין לנכסתא** — שהוא קונה שוורים לשחיטה, שטבח הוא, ובודאי גם זה לשחיטה קנאו. **להא ולהא** — בלוקח סרסור שרגיל לקנות לזה ולזה. **וניחזי** — עדין יש לברר מקחו על פי סכום הכסף ששילם. **אי דמי רדיא** — אם שילם לו מחיר גבוה כפי שרגילים לשלם בשביל שור העומד לחרישה. **לרדיא** — סימן שלחרישה קנאו. **אי דמי נכסתא** — אם שילם לו מחיר נמוך כפי המקח של בהמה העומדת לשחיטה שהוא יותר בזול. **לנכסתא** — מוכח שלשחיטה קנאו. **דאיקיר בשרא** — שנתיקר הבשר. **וקאי בדמי רדיא** — ושור העומד לשחיטה עלה ועומד במקח של שור הראוי לחרישה, ונמצא שאי אפשר לברר על ידי הדמים. **ואי ליכא לאישתלומי** — עדין קשה למה נחלקו בזה רב ושמואל, הרי אם אין למוכר ממה לשלם ולהחזיר הדמים שקבל, יכול הלוקח להחזיק את שורו בדמיו, שהרי אין הוא מפסיד מן הדמים, כיון שאין הבדל במקח. **ממרי רשוותך** — מבעל החוב שלך הגבה בחובך אפילו סובין. **מקח טעות** — וצריך להחזיר הדמים, כי למה לו לזה לטפל במכירת השור, שאין לו צורך בו. **זיל בתר רובא** — בכל ספק הולכים אחר הרוב, שנאמר: אחרי רבים להטות. **ורובא דאינשי** — ורוב האנשים קונים לחרישה ובודאי שאף זה לחרישה קנאו. **באיסורא** — כשיש לנו ספק בדבר איסור כגון כשיש לפנינו חתיכה ואין אנו יודעים, אם היא של איסור או של היתר, אנו הולכים אחר רוב החתיכות, שמהן באה חתיכה זו; אם הרוב של איסור, אף היא אסורה, ואם הרוב של

בממונא לא אזלינן בתר רובא, אלא המוציא מחבירו עליו הראיה. תניא נמי הכי: שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה, ואינו ידוע אם עד שלא נגחה ילדה, אם משנגחה ילדה, משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד, דברי סומכוס, וחכמים אומרים: המוציא מחבירו עליו הראיה.

ג. אמר רב שמואל בר נחמני מניין להמוציא מחבירו עליו הראיה? שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם (שמות כד, יד) — יגיש ראיה אליהם. מתקיף לה רב אשי: הא למה לי קרא, סברא הוא, דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא! אלא קרא לכדרב נחמן אמר רבה בר אבוה, דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: מניין שאין נזקקין אלא לתובע תחלה? שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם — יגיש דבריו אליהם. אמרי נהרדעי: פעמים שנזקקין לנתבע תחלה, והיכי דמי? דקא זילי נכסיה.

משנה כא. שמירת צאן שלא תצא בשדה אחר.

א. כיצד חייב לשמור בהמה דקה. — ב. פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. — ג. תחילתו בפשיעה וסופו באונס. — ד. כיצד שמין הנזק. — ה. אליעזר זעירא.

א. [נה:] הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי, ויצאה והזיקה, פטור; לא נעל בפניה כראוי, ויצאה והזיקה, חייב. נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים, ויצאה והזיקה, פטור. הוציאוה לסטים, הלסטים

היתר — מותרת. בממונא — בסכסוכי ממון שבין אדם לחבירו, אין לנו כח להוציא ממון על פי השערת הרוב, שלעולם יכול הנתבע לומר אני מן המיעוט, מכיון שיש מיעוט הנוהג כמותו, אלא שעל התובע להביא ראיה לחזק תביעתו. ועל דבר זה וכיוצא בו אמרו חכמים זה הכלל. תניא נמי הכי — בברייתא גם כן שנינו כרב יהודה אמר שמואל, שזו כדברי סומכוס.

יגיש ראיה — דרש מי בעל דברים, שמשמע בעל הטענה, כלומר התובע הוא יגש אל השופטים עם ראיותיו. למה לי קרא — למה לו לבקש ראיה לזה מן המקרא? סברא הוא — הרי זה יוצא מן ההגיון הפשוט. דכאיב ליה כאיבא — מי שכואב לו דבר, הולך אצל הרופא. אלא לתובע תחילה — שהבית־דין צריך לשמוע תחילה טענותיו של התובע ואחר כך של הנתבע, ואם זה רוצה להשמיע טענותיו תחילה, אין שומעין לו. בעל דברים — בעל הטענה. והיכי דמי — באיזה אופן יש צורך בדבר? דקא זילי נכסיה — שנכסי הנתבע הולכים ויורדים במחירם, מפני שרואים, שנכסיו מתמוטטים, שיש לו בעלי חוב הרבה, ומפני כן ממהר הוא להנבות לבעל דינו קודם ודוחק שיהיו נזקקין לו לדין.

כראוי — כצורך, כדרך הנועלים בפני הצאן. פטור — שהרי שמרה כדרך השומרים. נפרצה — הדלת בלילה, פטור אפילו כשלא נעל בפניה כראוי, שאין דרך הבהמה לצאת

חייבין. הניחה בחמה או שמסרה לחרש שוטה וקטן, ויצאה והזיקה, חייב. מסרה לרועה, נכנס הרועה תחתיו. נפלה לגינה ונהנית, משלמת מה שנהנית. ירדה כדרכה והזיקה, משלמת מה שהזיקה. כיצד משלמת מה שהזיקה? שמין בית סאה באותה שדה, כמה היתה יפה וכמה היא יפה. רבי שמעון אומר אכלה פירות גמורים, משלמת פירות גמורים: אם סאה סאה, אם סאתים סאתים.

גמרא. תנו רבנן איזהו כראוי ואיזהו שלא כראוי? דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, זהו כראוי, שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, זהו שלא כראוי.

ב. תניא אמר רבי יהושע: ארבעה דברים — העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו, והכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה, והשוכר עדי שקר להעיד, והיודע עדות לחברו ואינו מעיד לו. אמר מר: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו. היכי דמי? אילימא בכותל בריא? בדיני אדם נמי נחייב! אלא [נו.] בכותל רעוע. אמר מר: הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה. היכי דמי? אילימא דמטיא לה ברוח מצויה, בדיני אדם נמי נחייב! אלא דמטיא ברוח שאינה מצויה.

בלילה ולא היה לו להעלות על דעתו שתצא או שלסטים יוציאוה. **הניחה בחמה** — במקום שהשמש בוערת ומצערתה. **חייב** — אפילו נעל בפניה כראוי, שהיא מתפרצת לצאת בכח. והוא הדין כשמסרה לחרש שוטה וקטן לשמור הדלת, שאינם בני דעת ועלולים לפתות. **תחתיו** — תחת הבעלים להתחייב בנזקין. **נפלה לגינה** — כשהיתה רשות הרבים גבוהה מגינת חברו ונפלה לתוכה. **ונהנית** — שאכלה מפירות הגינה. **מה שנהנית** — אף על פי שהזיקה יותר על מה שנהנית. **ירדה כדרכה** — שלא מחמת אונס נפילה. **שמין בית סאה** — אין שמין ערוגה זו שנתקלקלה בפני עצמה בכל שויה, אלא שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה קודם שנאכלה ערוגה זו וכמה היא יפה עכשיו, שלפי זה אינו משלם כל דמיה, שמי שלוקח בית סאה כשהיא בתבואתה, אינו מוריד מן המקח בשביל הפסד ערוגה אחת, כי אם דבר מועט. ובגמרא למדו זה מן המקרא. **פירות גמורין** — שכבר בישלו כל צרכן. **משלמת** — כל ההיזק ואין שמין אגב שדה אלא כשאכלה פירות שלא נגמרו עדין.

ברוח מצויה — ברוח רגילה, לא ברוח סערה שאינה מן הרגיל.

פטור מדיני אדם — אין בית דין יכולים לחייבו על כך, כמו שמפרש הטעם להלן. **בדיני שמים** — מן הצד המוסרי, שהרי בכל אופן גרם היזק לחבירו. **הפורץ גדר** — ויצאה הבהמה וברחה או שהזיקה. **הכופף קמתו** — שכפף קמה שבשדה לצד הדליקה כדי שתבער בה האש. **בכותל בריא** — שבעצמה לא היתה יכולה להתפרץ אלא שהוא פירץ לפניה וגרמה לצאת. **נמי נחייב** — על הבהמה או על היזקה, שהרי עשה מעשה ההיזק בידים. **בכותל רעוע** — שבלאו הכי היתה הבהמה פורצת ויוצאת, אלא שזה הקדים את הדבר. **דמטיא לה** — שהדליקה הגיעה לקמה בשעה שכפפה על ידי רוח מצויה. **נמי נחייב** — שהרי כאלו בידים הבעיר. **ברוח שאינה מצויה** — שלא היה לו להעלות על

ורב אשי אמר טמון אתמר, משום דשויה טמון באש. אמר מר: השוכר עדי שקר. היכי דמי? אילימא לנפשיה, ממונא בעי שלומי ובדיני אדם נמי נחייב! אלא לחבריה. אמר מר: היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו. במאי עסקינן? אילימא בבי תרי? פשיטא, דאורייתא הוא! אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה, א) — אלא בחד.

ג. נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים. אמר רבה והוא שחתרה. אבל לא חתרה מאי? חייב? היכי דמי? אילימא בכותל בריא, כי לא חתרה אמאי חייב? מאי הוה ליה למעבד! אלא בכותל רעוע, כי חתרה אמאי פטור? תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא! הניחא למאן דאמר: תחילתו בפשיעה וסופו באונס, פטור; אלא למאן דאמר: תחילתו בפשיעה וסופו באונס, חייב, מאי איכא למימר? אלא מתניתין בכותל בריא, ואפילו לא חתרה, וכי איתמר דרבה — אסיפא איתמר: הניחה בחמה או שמסרה לחרש שוטה וקטן, ויצאה והזיקה, חייב. אמר רבה ואפילו חתרה: לא מבעיא היכא דלא חתרה, דכולה בפשיעה הוא, אלא אפילו חתרה נמי, מהו דתימא, הויא לה תחילתו בפשיעה וסופו באונס, קא משמע לן, דכולה פשיעה היא. מאי טעמא? דאמר ליה: מידע ידעת, דכיון דשבקתה בחמה, כל מצדקי דאית לה למיעבד עבדא ונפקא.

דעתו, שתבוא האש מצד זה. טמון אתמר — דברי ר׳ יהושע נאמרו בטמון, היינו שכיסה קמת חבירו כשראה את הדליקה אצלה ועל ידי כך גרם להפסיד את הניזק, שטמון באש פטור, כמו שמבואר להלן. ובדיני אדם אי אפשר לחייבו, שיכול לומר, שלא נתכוון לפוטרו. לנפשיה — לעצמו, כלומר לתועלתו, כדי להוציא ממון מחבירו על ידי עדות זו. ממונא בעי שלומי — אותו ממון שהוציא חייב להחזיר. לחבריה — ששכר עדי שקר להוציא ממון מראובן לשמעון, שלא היה לו מזה ריוח. בבי תרי — בשנים, שיש עמו עוד אחד. פשיטא — שהוא חייב בדיני שמים. דאורייתא הוא — הרי זהו מפורש בתורה, ומאי קא משמע לן ר׳ יהודה? ונשא עונו — משמע בידי שמים. אלא בחד — שהוא עד אחד, שאינו יכול לחייבו ממון, שאין עד אחד מחייב ממון אלא שבועה; ואף על פי כן חייב בדיני שמים, שאם היה מעיד היה מחייבו שבועה ושמא לא היה נשבע בשקר והיה משלם.

והוא שחתרה — מה ששנינו במשנה נפרצה, אין הכוונה שנפרצה דרך הדלת או שהפילה הכותל, אלא שחתרה הבהמה תחת הכותל ויצאה דרך החתירה, שאנוס הוא. מאי — מה יהיה הדין? לא חתרה — אלא שהפילתו. תחילתו בפשיעה — שהרי יכולה היתה להפילו. וסופו באונס — שחתרה. למאן דאמר — מחלוקת חכמים היא במקום אחר. מאי איכא למימר — למה פטור. וכי איתמר — באיזה אופן נשנתה מימרא זו של רבה? היכא דלא חתרה — אלא שפרצה הדלת. תחילתו בפשיעה — שהניחה בחמה ויכולה לשבור הדלת. וסופו באונס — שחתרה. — מצדקי — תחבולות.

ד. [נח:] **כיצד משלמת מה שהזיקה.** מנא הני מילי? אמר רב מתנה דאמר קרא: ובער בשדה אחר (שמות כב, ד) — מלמד ששמין על גב שדה אחר. האי „ובער בשדה אחר" מבעי ליה לאפוקי רשות הרבים! אם כן, לכתוב רחמנא „ובער בשדה חבירו" אי נמי „שדה אחר", מאי בשדה אחר? — ששמין על גב שדה אחר. ואימא כוליה להכא הוא דאתא? לאפוקי רשות הרבים מנלן? אם כן, לכתביה רחמנא גבי תשלומין: מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם בשדה אחר — למה לי דכתביה רחמנא גבי „ובער"? שמע מינה תרתי. היכי שיימינן? אמר רבי יוסי בר חנינא סאה בששים סאין. רבי ינאי אמר תרקב בששים תרקבים. חזקיה אמר קלח בששים קלחים. מיתיבי אכלה קב או קביים אין אומרים תשלם דמיהן, אלא רואין אותה כאילו היא ערוגה קטנה ומשערים אותה. מאי לאו בפני עצמה! לא

מנא הני מילי — מנין אנו למדים ששמין בית סאה באותה שדה ולא את היזק כמו שהוא? **על גב שדה אחר** — לא אותה שדה לבד שבערה שמין, אלא בהבלעה בתוך כל השדות. ומשמעות „אחר" על השדה לא על האיש. **לאפוקי רשות הרבים** — להוציא רשות הרבים. כלומר הלא הכתוב לגופו הוא בא לפשוטו, שאינו חייב אלא בשדה חבירו, אבל ברשות הרבים פטור. **מאי בשדה אחר** — בשדה אחר משמע במקצתה ולשון כי יבעיר איש שדה או כרם, משמע כל השדה, אלא מכאן ששמין את השדה אגב שדה אחר. **להכא הוא דאתא** — שמא כל הכתוב לא בא אלא להשמיענו דבר זה בלבד, ששמין על גב שדה אחר. **תרתי** — שתי המשמעות הללו: שאינו חייב אלא ברשות היחיד ושאין שמין אלא על גבי שדה אחר. **היכי שיימינן** — כיצד אנו שמין בית סאה זו באותה שדה, הרי יש שדה גדולה ויש שדה קטנה ובאיזה שיעור שמין? **סאה בששים סאין** — שאם אכלה ערוגה אחת שמין בית סאה מלאה ערוגות כזו בתוך ששים סאה כאלו היתה שדה בת ששים סאה, היינו כמה שוה קרקע של ששים סאה, וחוזרים ומחשבין כמה עולה לבית סאה ולפי ערך זה חושבים כמה נפחת בשביל ערוגה זו. ולמה חושבין כך? לפי שערך דמיה של שדה בית סאה לבד הוא הרבה יותר מערכה כשהיא מובלעת בשדה של ששים סאה, שאין ההבדל בין שדה בת ששים סאה לבת נ"ט סאה גדול כל כך, מה שאין כן כשבא לקנות שדה בית סאה לבד, שמשלם במחירה הרבה. ולפי חשבון זה אין הניזק מפסיד כל כך. **תרקב בששים תרקבים** — תרקב הוא חצי סאה, נמצא ששים תרקבים שלשים סאה, והיינו שאין חושבים פחת הערוגה בשדה של ששים סאה, שדמיה קלים לפי חשבון שדה גדולה כזו, אלא שמין אותה בשדה של ששים חצאי סאה, שפחת של הערונה שנאכלה יותר ניכר בה, ונמצא מחשב יותר. **קלח בששים קלחים** — כלומר אין שמין וחוזרים ושמין, תחלה דמיה של שרה גדולה, ואח"כ לפי ערכה בית סאה, ואח"כ ערכה של ערונה זו שנאכלה, אלא שמין מתחילה דמיה של ערוגה זו שאכלה, בין גדולה בין קטנה, בששים שיעורים כמותה ואפילו אכלה קלח אחד שמין כמה שוה קלח זה בשדה של ששים קלחים כמותו; וזוהי כוונת המשנה שמין בית סאה באותה שדה, כלומר הבית־סאה שאכלה שמין אותה בשדה של ששים כמותה. **בפני עצמה** — וקשה לכולם. **לא בששים** —

בששים. ההוא גברא דקץ קשבא מחבריה. אתא לקמיה דריש גלותא. אמר ליה: לדידי חזי לי, ותלתא תאלתא בקינא הוו קיימו, והוו שוו מאה זוזי. זיל הב ליה תלתין ותלתא ותילתא. אמר: גבי ריש גלותא, דדאין דינא דפרסאי, למה לי. אתא לקמיה דרב נחמן. אמר לו: בששים.

ה. אלעזר זעירא [נט:] הוה סיים מסאני אוכמי, וקאי בשוקי דנהרדעא. אשכחוהו דבי ריש גלותא ואמרו ליה: מאי שנא הני מסאני? אמר להן: דקא מאבילנא אירושלים. אמרו ליה: את חשיבת לאיתאבולי אירושלים? סבור, יוהרא הוא. אתיוהו וחבשוהו. אמר להו: גברא רבה אנא. אמרו ליה: מנא ידעינן? אמר להו: או אתון בעו מינאי מילתא, או אנא איבעי מינייכו מילתא. אמרו ליה: בעי את. אמר להו: האי מאן דקץ כופרא, מאי משלם? אמרו ליה: משלם דמי כופרא. והא הוו תמרי? אמרו ליה: משלם דמי תמרי. אמר להו: והא לא תמרי שקל מיניה? אמרו ליה: אימא לן את. אמר להו: בששים. אמרו ליה: מאן יימר כוותיך? אמר להו: הא שמואל חי ובית דינו קיים. שדרו קמיה דשמואל, אמר להו: שפיר קאמר לכו בששים ושבקוהו.

משנה כב. השולח את הבערה.

א. השולח אש ביד שוטה וקטן. — ב. שלח גחלת או שלהבת. — ג. ליבה או ניבה. ד. ליבה ולבתה הרוח.

א. [נט:] השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן, פטור מדיני

כמו שנתפרש ולכל אחד כשמועתו. **קשבא** — דקל. **ותלתא תאלתא** — ושלשה דקלים היו שיצאו מקן אחד, וזה שקצץ אחד מהם צריך לשלם שליש דמיהם, היינו כל שוויו של הדקל שקצץ. **דינא דפרסאה** — הדין של הפרסים, לא דין תורה, שראשי גולה לא היו בקיאים בדיני תורה.

זעירא — הקטן. **הוה סיים** — היה נועל. **מסאני אוכמי** — מנעלים שחורים כמנהג האבלים. **את חשיבת** — כלום חשוב אתה להתאבל על ירושלים? שרק תלמידי החכמים וגדולי הדור היו נוהגים במנהג זה. **יוהרא הוא** — בעל גאוה הוא, שרוצה להתראות כתלמיד חכם. **גברא רבה** — אדם גדול אני, כלומר תלמיד חכם. **בעו מינאי** — שאלו אותי דבר הלכה. **דקץ כופרא** — שקצץ דקל חבירו, שאין עליו עדין תמרים. **והא הוו תמרי** — הרי לאחר זמן יגדלו תמרים ויהיה הדקל שוה הרבה יותר. **בששים** — כמו שנתפרש לעיל.

השולח את הבערה — שלח אש. **חרש** — אִלם שאינו שומע ואינו מדבר. **שוטה** — מי שאינו בר דעת או שדעתו נטרפה עליו. **וקטן** — שלא הגיע לשנות בגרות. **מדיני אדם** —

אדם וחייב בדיני שמים. שלח ביד פקח, הפקח חייב. אחד הביא את האור ואחד הביא את העצים, המביא את העצים חייב; אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור, המביא את האור חייב. בא אחר וליבה, המלבה חייב. ליבתה הרוח, כולן פטורין.

ב. **גמרא.** אמר ריש לקיש משמיה דחזקיה לא שנו, אלא שמסר לו גחלת וליבה, אבל מסר לו שלהבת, חייב. מאי טעמא? מעשיו קא גרמו לו. ורבי יוחנן אמר אפילו מסר לו שלהבת, פטור. מאי טעמא? צבתא דחרש גרמה לו, ולא מחייב עד שימסור לו גווזא [ס.] סלתא ושרגא, דההוא ודאי מעשיו קא גרמו.

ג. **בא אחר וליבה וכו'.** אמר רב נחמן בר יצחק מאן דתני ליבה לא משתבש, ומאן דתני ניבה לא משתבש: מאן דתני ליבה לא משתבש, דכתיב בלבת אש (שמות ג, ב) — ומאן דתני ניבה לא משתבש, דכתיב בורא ניב שפתים (ישעיה נז, יט).

ד. **ליבתה הרוח כולן פטורין.** תנו רבנן ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלבויו כדי ללבותה, חייב, ואם לאו, פטור. אמאי? ליהוי כזורה ורוח מסייעתו! אמר אביי הכא במאי עסקינן, כגון שליבה מצד אחד ולבתו הרוח מצד אחר. רבא אמר כגון שליבה ברוח מצויה ולבתו הרוח ברוח שאינה

אין ביד בית דין להענישו על כך, לפי שהוא עצמו לא עשה הדליקה בידים. **בדיני שמים** — לפי שאין הללו בני עונשין והוא חייב מן הצד המוסרי על שגרם להזיק. **פקח** — בר דעת שחייב בעונשין ובעצמו אחראי בעד מעשיו. **הפקח חייב** — ולא המשלח, שאין שליח לדבר עבירה. **המביא את העצים חייב** — שהאחרון הוא עיקר הגורם, שבלעדו לא עשה הראשון כלום. **וליבה** — נפת בגחלים העוממות ועשה שלהבת. **כולן פטורין** — בין זה שהביא את האור ובין זה שהביא את העצים וכגון שבלא הרוח לא היתה האש פורצת.

לא שנו — שפטור בדיני אדם. **גחלת** — עוממה. **וליבה** — החרש נפח בה ויצאה האש. **חייב** — המשלח אפילו בדיני אדם. **מעשיו** — ממש, שהרי הוא כאלו הזיק בידים, שכל חרש שוטה וקטן עלולים להצית. **צבתא** — החיבור של החרש גרם, שהרי הוא לא מסר לו את חומר ההדלקה והחרש עצמו חיבר את האש עם החומר שהדליק. **גווזא** — קוצים. **סלתא** — עצים דקים. **שרגא** — נר. **מעשיו קא גרמו** — שהוא נתן לו הכל מן המוכן.

לא משתבש — אין זה שיבוש. **ניב שפתים** — נענוע השפתים, שכשאדם מדבר, הרוח יוצא.

ליבה ולבתה הרוח — שהתחיל ללבות ובאה הרוח לגמור ופרצה האש. **כדי ללבותה** — בלי עזרת הרוח. **ואם לאו** — שאם לא היה הרוח בא, לא היה בכח לבויו ללבות האש. **כזורה** — בשבת, שהוא חייב משום מלאכה, אף על פי שהרוח מסייעתו כשהוא מגביה התבואה ברחת. **מצד אחר** — שלא מעשיו גרמו. **שליבה ברוח מצויה** — כשהתחיל ללבות לא

מצויה. רבי זירא אמר כגון דצמרה צמורי. רב אשי אמר כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו, הני מילי לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור.

משנה כג. המבעיר עצים או אבנים או עפר.

א. על איזו בעירה חייב המבעיר. — ב. למה כתבה תורה קוצים, גדיש קמה ושדה? — ג. בשביל מה פורעניות באה לעולם. — ד. דבר בעיר. — ה. שמעתא ואגדה. — ו. אשו משום חציו או משום ממונו.

א. השולח את הבערה ואכלה עצים או אבנים או עפר, חייב. שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה (שמות כב, ה).

ב. גמרא. אמר רבא למה לי דכתב רחמנא קוצים גדיש קמה ושדה? צריכי: דאי כתב רחמנא קוצים, הוה אמינא: קוצים הוא דחייב רחמנא, משום דשכיח אש גבייהו ושכיח דפשע, אבל גדיש דלא שכיח אש גבייהו ולא שכיח דפשע, אימא לא; ואי כתב רחמנא גדיש, הוה אמינא: גדיש הוא דחייב רחמנא, משום דהפסד מרובה הוא, אבל קוצים, דהפסד מועט הוא, אימא לא. קמה למה לי? מה קמה בגלוי — אף כל בגלוי. ולרבי יהודה, דמחייב אנזקי טמון באש, קמה למה לי? לרבות כל בעלי קומה. ורבנן, לרבות כל בעלי קומה מנא להו? נפקא להו „מאו" הקמה. ורבי יהודה? „או" מיבעי ליה — לחלק. ורבנן, לחלק מנא להו? נפקא להו

היתה הרוח נושבת בחזקה ולא היה מבעיר בכך ובאה רוח שאינה מצויה ולבתו, שלא היה יכול להעלות על דעתו, שתבא רוח חזקה כזו. אבל זורה לענין שבת הרי גם ברוח מצויה דיו לו כדי לעשות איסור המלאכה. **דצמרה צמורי** — שלא נפח ממש אלא נשם כדרך המחמם את ידיו בנשימתו, שאין זה ליבוי כלל. **צמר** — לשון חמימות. **מלאכת מחשבת** — מלאכה הנעשית על ידי מחשבה תחילה וכאן נתקיימה מחשבתו ע"י הרוח.

אבנים — שנתקלקלו מחמת האש. **עפר** — ליכחה נירו. **שנאמר** — כל זה דרשו מן המקרא: קוצים זה עצים; גדיש זה אבנים, שבנין הגדיש מאבנים הוא על פי רוב; השדה — שדה עצמה, היינו עפר, שגידולי שדה אנו למדים מקמה.

למה לי — כלום לא די ברוגמא אחת מהן? **דשכיח אש** — שהרי לשריפה הן עומדין ורגיל לפשוע בהן. **ולא שכיח דפשע** — ואפשר שאנוס היה ופטור. **בגלוי** — שהיא נראה ועומדת לפניו, לאפוקי כשהיה איזה דבר טמון שם שפטור. **כל בעלי קומה** — כגון אילנות וכל הגדל ומחובר לקרקע, שלא תאמר שאינו חייב אלא בדבר התלוש מן הקרקע כעין גדיש. **מאו הקמה** — משמע או קמה וכיוצא בה. **לחלק** — שאם היה נאמר ונאכל גדיש

„מאו השדה". ורבי יהודה? איידי דכתב רחמנא או הקמה, כתב או השדה. שדה למה לי? לאתויי לחכה נירו וסכסכה אבניו. ולכתוב רחמנא שדה, ולא בעי הנך! צריכא: דאי כתב רחמנא שדה, הוה אמינא: מה שבשדה אין, מידי אחרינא לא, קא משמע לן.

ג. אמר רבי שמעון בר נחמני אמר רבי יהונתן אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם, ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים — אימתי אש יוצאה? בזמן שקוצים מצויין לה. ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר ונאכל גדיש — ואכלה גדיש לא נאמר, אלא ונאכל גדיש: שנאכל גדיש כבר.

תאני רב יוסף מאי דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (שמות יב, כ) — כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים, ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר והכרתי ממך צדיק ורשע (יחזקאל כא, ח). בכי רב יוסף: כולי האי, ואקדומי נמי. אמר ליה אביי: טיבותא הוא לגביהו, דכתיב כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נז, א).

אמר רב יהודה אמר רב לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר.

ד. תנו רבנן דֶבר בעיר כנס רגליך, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (שמות שם) ואומר: לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך (ישעיה כו, כ) ואומר: מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה (דברים לב, כה) מאי ואומר? וכי תימא: הני מילי — בליליא, אבל ביממא — לא, תא שמע: לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך. וכי תימא: הני מילי,

---

קמה שדה, היינו אומרים שאינו חייב אלא כשהיו כולם ביחד. **מאו השדה** — שאף אם היה נאמר גדיש קמה או השדה, אפשר לומר שהכוונה גדיש או קמה, שלפעמים באה מלת החבור או מלת החילוק אצל הנשוא האחרון. **לחכה נירו** — שהאש ליחכה את הניר שלו ונתקלקלה. ניר שדה שנחרשה ולא נזרעה. **וסכסכה** — שרפה אותן ועשאן כעין סיד. **מה שבשדה** — מה שנגדל בשדה, היינו קמה, ולא שדה עצמה, היינו אבנים או עפר.

שקוצים מצויין — שהרשעים דומים לקוצים. **ואכלה גדיש** — כמו ומצאה קוצים בלשון קל. **ואתם** — לבני ישראל נאמר. **כולי האי** — כלומר לא עוד שהצדיקים נכרתים כרשעים, אלא שמקדימים צדיקים לרשעים. **טיבותא היא** — טובה היא להם לצדיקים שמתים קודם לרשעים. **כי מפני הרעה** — קודם שבאה הרעה נאסף הצדיק, כדי שלא יראה ברעה העתידה לבוא. **יכנס אדם** — לעיר או לאכסניה ללון. **בכי טוב** — בעוד יום, על שם לשון הכתוב וירא אלהים את האור כי טוב. **ויצא** — מביתו לדרך כשהאיר כבר היום ולא ישכים לצאת קודם אור היום מפני הסכנה.

כנס רגליך — עצור רגליך מלצאת. **לך עמי** — וגו' עד יעבור זעם ואין זעם אלא

היכא דליכא אימה מגואי, אבל היכא דאיכא אימה מגואי, כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי, תא שמע: מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה — אף על גב דמחדרים אימה, מחוץ תשכל חרב. רבא בעידן רתחא הוי סכר כוי, דכתיב כי עלה מות בחלונינו (ירמיה ט, כ).

תנו רבנן דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים, דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא; שלום בעיר אל יהלך בצדי הדרכים, דכיון דלית ליה רשותא, מחבי חבוי ומסגי.

תנו רבנן דבר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו. והני מילי היכא דלא קרי ביה דרדקי ולא מצלי ביה עשרה. תנו רבנן כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר.

ה. יתיב רבי אמי ורבי אסי קמיה דרבי יצחק נפחא. מר אמר ליה: לימא מר שמעתתא, ומר אמר ליה: לימא מר אגדתא. פתח למימר אגדתא, ולא שביק מר; פתח למימר שמעתתא, ולא שביק מר. אמר להם: אמשול לכם משל, למה הדבר דומה? לאדם שיש לו שתי נשים: אחת ילדה ואחת זקינה, ילדה מלקטת לו לבנות, זקינה מלקטת לו שחורות, נמצא קרח מכאן ומכאן. אמר להם: אי הכי, אימא לכו מילתא דשויא לתרווייכו. כי תצא אש ומצאה קוצים — תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערה! אלא אמר הקדוש ברוך הוא: עלי לשלם את הבערה שהבערתי; אני הציתי אש בציון, שנאמר ויצת אש בציון ותאכל יסדתיה (איכה ד, יא) — ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב, ט); שמעתתא — פתח הכתוב בנזקי ממונו, וסיים בנזקי גופו, לומר לך: אשו משום חציו.

דָבר. אימה — אימת מות. מגואי — מבפנים, כלומר בבית. כי נפיק — כשיצא וישב בין אנשים. בצוותא — בחברותא. טפי מעלי — טוב לו יותר. בעידן רתחא — בשעת כעס, כלומר בשעת מגפה. סכר כוי — סתם החלונות. באמצע הדרך — שהוא מקום הילוך לכל אדם, כדי שלא יתערב עם האנשים שנדבקה בהם המחלה. מסגי להדיא — הולך ישר, ביהירות. מחבי חבוי ומסגי — מתחבא והולך מן הצד. לבית הכנסת — שהיו מחוץ לעיר ובשעת הדבר לא היו נכנסים לשם להתפלל. דרדקי — תינוקות של בית רבן. שמעתתא — דבר הלכה. ולא שביק מר — לא הניח זה. ילדה — צעירה. מלקטת — תולשת. לבנות — שערותיו הלבנות. דשויא לתרוייכו — שיהיה שוה לשניכם, כלומר מאמר שיש בו אגדה והלכה ביחד. תצא מעצמה — לשון כי תצא משמע מעצמה ובסופו נאמר המבעיר את הבערה והרי סוף פסוק סותר לתחילתו, אלא הכוונה לדרשה וכמו שמפרש. בנזקי ממונו — כמו שמדייק: כי תצא אש — תצא מעצמה, שלא הזיק בידים וכל החיוב אינו אלא משום שהאש הוא שלו, היינו היזק ממונו. בנזקי גופו — המבעיר את הבערה, כאלו הוא המזיק בידים. משום חציו — כאדם הזורק חץ המזיק למרחוק אעפ"י שכלה כח גופו חייב משום גרם מעשיו, אף אשו חייב גם לאחר שנפסק כחו.

ו. [כב:] אתמר רבי יוחנן אמר אשו משום חציו, וריש לקיש אמר אשו משום ממונו. וריש לקיש, מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן? אמר לך: חציו מכחו קאזלי, האי לא מכחו קאזלי. ורבי יוחנן, מאי טעמא לא אמר כריש לקיש? אמר לך: ממונא אית ביה ממשא, הא לית ביה ממשא.

תנן הכלב שנטל חררה והלך לגדיש, אכל החררה והדליק הגדיש, על החררה משלם נזק שלם ועל הגדיש משלם חצי נזק. בשלמא למאן דאמר אשו משום חציו, חציו דכלב הוא, אלא למאן דאמר אשו משום ממונו, האי אש לאו ממונו דבעל כלב הוא! אמר לך ריש לקיש: הכא במאי עסקינן דאדייה אדויי, דעל חררה משלם נזק שלם, ועל מקום גחלת משלם חצי נזק, ועל גדיש כולו פטור. ורבי יוחנן דאנחה אנוחי: על חררה ועל מקום גחלת משלם נזק שלם, ועל הגדיש משלם חצי נזק.

תא שמע גמל טעון פשתן ועבר ברשות הרבים, נכנסה פשתנו לתוך החנות, ודלקה בנרו של חנווני והדליק את הבירה, בעל גמל חייב. הניח חנווני נרו מבחוץ, חנווני חייב; רבי יהודה אומר: בנר חנוכה, פטור. בשלמא למאן דאמר אשו משום חציו, חציו דגמל הוא; אלא למאן דאמר, אשו משום ממונו, הא לאו ממונא דבעל גמל הוא! אמר לך ריש לקיש: הכא במאי עסקינן, במסכסכת כל הבירה כולה.

משום ממונו — כשורו ובורו שהזיקו שהאש שלו הוא. ונפקא מינה לכאורה כשהדליק בגחלת שאינו שלו: לר' יוחנן חייב שחציו הוא, ולריש לקיש פטור, שהרי לאו ממונו הוא. **מכחו קאזלי** — החצים הולכים בכח הזריקה שלו מתחילתם ועד סופם. **האי לאו מכחו** — האש אינה הולכת למרחוק בכח המבעיר אלא בכח הרוח. **הא לית ביה ממשא** — השלהבת המזקת אין לה ממש ואין לה דמים שהוא ולפיכך אינה נחשבת כממונו. **חררה** — עוגה חרוכה מן התנור שיש עליה גחלת. **נזק שלם** — שהוא שן ברשות הניזק, שדרכו בכך. **חצי נזק** — שהוא משונה, שאין דרכו בכך ויש לו דין קרן תמה. **חציו דכלב** — ולפיכך בעל הכלב חייב לשלם. **ממונו דבעל כלב** — אלא של בעל החררה! **דאדייה אדויי** — שורק את הגחלת ממקום למקום והצית את האש והרי זהו היזק גופו ממש[1]). **דעל חררה** — משלם נזק שלם, שדרכו בכך. **מקום גחלת** — בכל מקום שורק את הגחלת והדליק, משלם על אותו המקום חצי נזק כדין קרן. **גדיש כולו** — שהלכה האש מעצמה, פטור בין בעל כלב בין בעל חררה, שמכיון שיצאה מרשותו כבר אינה ממונו. וזה שנאמר במשנה על הגדיש הכוונה מקום גחלת. **דאנחה אנוחי** — שהניח את הגחלת על מקום אחד ומשם פרצה האש בכל הגדיש. **על חררה** — משלם נזק שלם כדין שן. **ועל מקום גחלת** — שהוא היזק בידים ואורחיה הוא משלם גם כן נזק שלם. **ועל הגדיש** — שהוא חציו של כלב משלם חצי נזק, שהוא משונה. **בירה** — ארמון. **בנר חנוכה** — שדרכם היה להניחה ברשות הרבים משום פרסום הנס. **חציו דגמל** — משום כך בעל גמל חייב. **דבעל גמל** — אלא של החנוני. **במסכסכת** — שהגמל עובר בפני כל הבירה

---

[1]) לשון הירושלמי: ריש לקיש אמר במצית את האור על כל שיבולת ושיבולת (פב, סה).

תא שמע השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. בשלמא למאן דאמר אשו משום חציו, חציו דחרש הוא; אלא למאן דאמר אשו משום ממונו, אילו מסר שורו לחרש שוטה וקטן, הכי נמי דלא מיחייב? הא אתמר עלה אמר ריש לקיש משמיה דחזקיה: לא שנו אלא כשמסר לו גחלת וליבה, אבל מסר לו שלהבת, חייב. מאי טעמא? ברי היזיקא. ורבי יוחנן אמר אפילו שלהבת פטור, קסבר: צבתא דחרש קא גרים. לא מיחייב — עד דמסר ליה גווזא, סילתא ושרגא. אמר רבא קרא ומתניתא מסייע ליה לרבי יוחנן: קרא — דכתיב: כי תצא אש (שמות כב, ה) — תצא מעצמה, שלם ישלם המבעיר את הבערה. שמע מינה, אשו משום חציו. מתניתא — דתניא: פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו, לומר לך אשו משום חציו.

משנה כד. המדליק בתוך שלו.

א. עד כמה תעבור הדליקה? — ב. שיעור הדליקה לרבי שמעון.

א. [סא:] המדליק בתוך שלו, עד כמה תעבור הדליקה? רבי אלעזר בן עזריה אומר רואין אותה, כאלו היא באמצע בית כור. רבי אליעזר אומר שש עשרה אמות, כדרך רשות הרבים. רבי עקיבא אומר חמשים אמה. רבי שמעון אומר: שלם ישלם המבעיר את הבערה — הכל לפי הדליקה.

והאש הולכת ומדלקת אותה שהוא היזק בידים, אבל במקום שהאש הולכת מאליה פטור, שעל חציו אינו חייב. חציו דחרש הוא — ולפיכך השולח פטור מדיני אדם. הכי נמי דלא מיחייב — כלום גם כן לא יהא חייב? הרי בברייתא שנינו: חומר בשור מבאש שאם מסרו לחרש חייב. הא אתמר עלה — הרי נשנה על זה. לא שנו — שכשמסר אש לחרש שהוא פטור. גחלת וליבה — שאין זה כשור, שהשור עומד ומזומן להזיק, אבל הגחלת נעשית למזיק על ידי החרש. ברי היזיקא — הזיקו ברור והרי הוא כשור. פטור — שאשו משום חציו והחצים הללו של החרש הם לא של המשלח. צבתא — עי' לעיל דף נא.

בתוך שלו — ברשותו ופרצה הדליקה ועברה לרשות אחרת. עד כמה תעבור — ויהא חייב. באמצע בית כור — אם יש לו חצי בית כור לכל רוח, פטור, שיותר מכאן אין דרך האש לקפוץ אלא ברוח שאינה מצויה, שאונס הוא. כדרך רשות הרבים — שרחבה ט"ז אמות. הכל לפי הדליקה — אש גבוהה וגדולה קופצת למרחוק ואש קטנה אין דרכה לקפוץ ולפיכך אין על זה שיעור קבוע, אלא בכל מקרה ומקרה שמין את האש ובמדה זו מחייבין את המדליק, הכל לפי הדליקה שהדליק.

ב. גמרא. ולית ליה לרבי שמעון שיעורא בדליקה? והתנן לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית, אלא אם כן יש על גבו גובה ארבע אמות. היה מעמידו בעלייה — עד שיהא תחתיו מעזיבה שלשה טפחים, ובכירה טפח. ואם הזיק — משלם מה שהזיק. רבי שמעון אומר לא נאמרו שיעורין הללו, אלא שאם הזיק, פטור מלשלם! אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הכל לפי גובה הדליקה. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי שמעון. וכן אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כרבי שמעון.

שיעורא בדליקה — המקשן סבר שר״ש אומר הכל לפי הדליקה, היינו שמשלם כל כמה שהדליק, בין רחוק בין קרוב ואין שיעור לדבר כלל. גובה ד׳ אמות — כדי שלא תבער האש בתקרה. מעזיבה — טיח של סיד על הרצפה של העליה שהיא משמשת תקרה לבית התחתון. ובכירה — שפחותה מתנור ואין מבעירין בתוכה אש גדולה. משלם — אף על פי כן משלם. פטור מלשלם — שעשה כשיעור שהעמידו חכמים. הרי יש לו לר״ש שיעור בדליקה! לפי גובה הדליקה — כמו שנתפרש במשנה.

ב. פרק גנבה.

משנה א. תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה.

א. מדת כפל ומדת דו"ה. — ב. הטוען טענת גנב. — ג. אם ימצא הגנב. — ד. כיצד משלם? — ה. שינוי. — ו. יאוש.

א. [סג:] מרובה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה וחמשה; שמדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים, ומדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד, שנאמר כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו (שמות כא, לז). אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל, ולא הטובח ולא המוכר אחר הגנב משלם תשלומי ארבעה וחמשה.

ב. **גמרא.** ואילו מדת תשלומי כפל נוהגת בין בגנב בין בטוען טענת גנב, ומדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בגנב בלבד — לא קתני, מסייע ליה לרבי חייא בר אבא, דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הטוען טענת גנב בפקדון משלם תשלומי כפל; טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה. איכא דאמרי לימא מסייע ליה לרבי חייא בר אבא, דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הטוען טענת גנב בפקדון משלם תשלומי כפל, טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, מי קתני „אין בין"? „מרובה" קתני, תני ושייר.

מדת תשלומי כפל — מדת הדין הנוהגת בתשלומי כפל. **שאין בו רוח חיים** — שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים וגו' אם ימצא הגנב ישלם שנים (שמות כב, ו). **אחר הגנב** — הגונב מן הגנב, שנאמר וגנב מבית האיש — ולא מבית הגנב.

בטוען טענת גנב — בפקדון שנמסר לשומר והוא טוען שגנב גנבו ונשבע על דבריו ונמצא שהוא עצמו גנבו. ודינו שהוא משלם כפל כגנב עצמו. **לא קתני** — אינו שונה חילוק זה, הרי משמע שדין ד' וה' נוהג גם בטוען טענת גנב אם טבח ומכר. **אין בין** — שיהא משמעו שבא למנות כל הדברים שנוהג בהם כפל ולא ד' וה'. **מרובה קתני** — יש דברים שזו מרובה על זו. משמע שלא בא למנות כולם, אלא מנה קצתם ושייר קצתם ולעולם אין סיוע לר"ח בר אבא.

ג. [סג]: תנן התם היכן פקדוני? אמר ליה: אבד, משביעך אני! ואמר „אמן" והעדים מעידים אותו שאכלו, משלם את הקרן. הודה על פי עצמו — משלם קרן וחומש ואשם; היכן פקדוני? אמר לו: נגנב, משביעך אני! ואמר „אמן" והעדים מעידים אותו שגנבו, משלם תשלומי כפל. הודה מעצמו — משלם קרן וחומש ואשם. קתני מיהא, בטוען טענת גנב דמשלם תשלומי כפל, אבל בטוען טענת אבד לא משלם תשלומי כפל, ואפילו טוען טענת גנב — בשבועה הוא דמשלם תשלומי כפל, אבל שלא בשבועה, אינו משלם תשלומי כפל, מנהני מילי? דתנו רבנן „אם ימצא הגנב" — בטוען טענת גנב הכתוב מדבר. אתה אומר: בטוען טענת גנב, או אינו, אלא בגנב עצמו? כשהוא אומר „אם לא ימצא הגנב" — בטוען טענת גנב הכתוב מדבר. תניא אידך „אם ימצא הגנב" — בגנב עצמו הכתוב מדבר. אתה אומר: בגנב עצמו, או אינו, אלא בטוען טענת גנב? כשהוא אומר: „אם לא ימצא הגנב" — הרי טוען טענת גנב אמור, הא מה אני מקיים „אם ימצא הגנב"? בגנב עצמו הכתוב מדבר. דכולי עלמא מיהת „אם לא ימצא הגנב" — בטוען טענת גנב כתיב, מאי משמע? אמר רבא אם לא ימצא כמה שאמר,

---

תנן התם – שם שנינו, להלן במשנה (פ"ט מ"ה). היכן פקדוני — המפקיד תובע לנפקד. אבד — ופטור כדין שומר חנם שפטור על הגניבה ועל האבדה. אמן — כלומר אני מקבל עלי את השבועה. שאכלו — שהנפקד אכל את הפקדון. הקרן — לבד ולא את הכפל, שאין תשלומי כפל אלא בטוען טענת גנב. על פי עצמו – לאחר שנשבע הודה שנשבע בשקר. וחומש ואשם — שנאמר או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו וגו' ואת אשמו יביא לה' (ויקרא ה' כר, כה). ובכתוב לא נאמר שנתפס בעדים אלא והיה כי יחטא ואשם, שמשמע על פי הודאת עצמו. וכן נאמר מפורש בגזל הגר והתודו את חטאתם אשר עשו (במדבר ה, ז). תשלומי כפל — כדין גנב שהרי הוא עצמו גנבו. מעצמו משלם קרן — אבל פטור מכפל שקנס הוא וכלל הוא שמודה בקנס פטור. קתני מיהא – על כל פנים הוא שונה. מנהני מילי — מאין אנו למדים זה מן הכתוב? בטוען טענת גנב — נאמר וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים. אם בגנב עצמו הכתוב מדבר, למה נשנה דינו? הרי לעיל כתוב בפרשה שהוא משלם שנים, ולכך דרשו משמעותו בשומר שטוען שנגנב מידו והוא עצמו גנבו. או אינו — שמא אין הכתוב מדבר אלא בגנב אחר והשומר אמת טען. כשהוא אומר — להלן בכתוב אם לא ימצא הגנב וגו' ישלם שנים, בעל כרחך בטוען טענת גנב הכתוב מדבר, ונמצא שהוא עצמו גנבו; ומכאן שאף תחילת הפרשה בטוען טענת גנב. ומשמעות הכתוב כך הוא: אם ימצא בעדים שהוא עצמו הגנב — ישלם שנים. תניא אידך – בברייתא אחרת נשנה. בגנב עצמו — ומשמעו כפשוטו, שגנב משלם כפל. אמור — בסוף הפרשה. מה אני מקיים — כלומר במה הכתוב מדבר בראש הפרשה? בעל כרחך אתה אומר בגנב עצמו. דכולי עלמא מיהת — על כל פנים לשתי הברייתות משמע. מיהת — מן ית, מזה, כלומר מזה מדויק. מאי משמע —

אלא שהוא עצמו גנבו, ישלם שנים. ומנלן דבשבועה? דתניא ונקרב בעל הבית אל האלהים — לשבועה. אתה אומר לשבועה, או אינו, אלא לדין? נאמר שליחות יד למטה, ונאמר שליחות יד למעלה, מה להלן לשבועה, אף כאן לשבועה. בשלמא למאן דאמר: חד בגנב, וחד בטוען טענת גנב, שפיר; אלא למאן דאמר: תרוייהו בטוען טענת גנב, גנב עצמו מנא ליה? וכי תימא, ליתי בקל וחומר מטוען טענת גנב? דיו לבא מן הדין להיות כנדון! מה להלן בשבועה אף כאן בשבועה. [סד:] לא סלקא דעתך, דתניא רבי יעקב אומר „שנים ישלם" — שלא בשבועה. אתה אומר שלא בשבועה, או אינו, אלא בשבועה! אמרת, לא כך היה. מאי, לא כך היה? אמר אביי לא לכתוב רחמנא „שנים ישלם" בגנב, וליתי בקל וחומר מטוען טענת גנב; ומה טוען טענת גנב, דבהיתירא אתא לידיה, אמר קרא משלם תרי, גנב עצמו, דבאיסורא אתא לידיה, לא כל שכן! אלא „שנים ישלם" דכתב רחמנא בגנב עצמו למה לי? דאפילו שלא בשבועה.

ד. [סה.] אמר רב קרן כעין שגנב, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין. מאי טעמא דרב? אמר קרא גנבה וחיים, אמאי קאמר רחמנא חיים בגנבה? אחייה לקרן כעין שגנב. אמר רב ששת אמינא כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא, דתניא כחושה והשמינה משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב! אמרי, — משום דאמר ליה:

איך משמע דבר זה מן המקרא? **אלא שהוא עצמו גנבו** — ונקרב בעל הבית אל האלהים, כלומר שכבר נשבע שלא שלח ידו וגו' על כל דבר פשע ישלם שנים. **ומנלן דבשבועה** — מאין משמע שאין הנפקד משלם כפל אלא לאחר שנשבע שבועת שקר. **לשבועה** — אל האלהים כמשמעו, שנשבע בשם אלהים. **לדין** — לתשלומין ואלהים כאן משמעו הדיינים. **שליחות יד למטה** — בפרשת שומר שכר שבעת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו וגו'. **למעלה** — בפקדון ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו. **מה להלן** — בטוען טענת גנב. **אף כאן** — אף גנב עצמו אינו משלם כפל אלא לאחר שנשבע לשקר. **לא כך היה** — לא כך היה המקרא כתוב אלמלי היתה משמעותו כך. **דאפילו שלא בשבועה** — שבגנב עצמו לא נאמרה שבועה זו.

קרן כעין שגנב — את דמי הקרן צריך לשלם כשוויה של הגנבה בשעה שגנב, שחיוב הגנבה חל בשעת מעשה. **העמדה בדין** — שאין חיובן אלא בבית דין, שאם היה מודה היה פטור ולפיכך תשלומיהן כשעת העמדה בדין. **גניבה וחיים** — שנאמר אם המצא תמצא בידו הגנבה וגו' חיים שנים ישלם. ולשון חיים מיותר ואינו בא אלא לדרשה. **אחייה לקרן** — החיה את הקרן כמו שהיה. כלומר השלם את הגניבה לבעליה כמו שהיתה בחיים בידו ולא בשעה שטבחה. **אמינא** — אני אומר. **כי ניים ושכיב** — כשהיה שוכב ומנמנם. כלומר שלא עיין יפה. **כחושה והשמינה** — גנבה כחושה ופטמה הגנב והשמינה בידו. **כעין שגנב** — וקשה לרב שאומר תשלומי כפל ודו"ה כשעת העמדה בדין, שמשמעו בין כשׁשבחה בין כשהכחישה. **אמרי** — יכולני לתרץ לך. **משום דאמר ליה** — הגנב יכול לומר לבעל הגניבה. ואת

אנא פטימנא ואת שקלת? תא שמע: שמינה והכחישה משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה] וחמשה כעין שגנב! התם נמי, משום דאמרינן ליה: מה לי קטלה כולה, ומה לי קטלה פלגא. כי קאמר רב — ביוקרא וזולא הוא דקאמר. היכי דמי? אילימא דמעיקרא שויא זוזא ולבסוף שויא ארבע זוזי, קרן כעין שגנב — לימא פליגי דרב אדרבה, דאמר רבה האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה, מעיקרא שויא זוזא, ולבסוף שויא ארבע זוזי, תברה או שתייה — משלם ארבע, איתבר ממילא — משלם זוזא! אמרי, כי קאמר רב כגון דמעיקרא שויא ארבע ולבסוף שויא זוזא: קרן כעין שגנב, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין.

ה. אמר רבי אילעא גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור, נעשה שינוי בידו וקנאו; טבח ומכר, שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר. איתיביה רבי חנינא לרבי אילעא: גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור, משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב. ואי סלקא דעתך קנייה בשינוי, אמאי משלם? שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר! אמר ליה: ואלא מאי? שינוי לא קני, אמאי משלם כעין שגנב? לשלם כי השתא! אמר ליה: כי השתא היינו טעמא דלא משלם, משום דאמר ליה: תורא גנבי ממך? דיכרא גנבי ממך! אמר ליה: רחמנא ניצלן מהאי דעתא. אמר ליה: אדרבה, רחמנא ניצלן מדעתא דידך. מתקיף לה רבי זירא וניקנינהו בשינוי השם?

שקלת — בתמיה! ולא נאמרו דברי רב אלא כשהוכחשה ביד הגנב שמשלם כשעת העמדה בדין, אבל לא כשהושבחה בידיו. קטלה כולה — שטבחה. קטלה פלגא — שהכחישה בידים. נמצא משעה שהתחיל להכחישה הרי זה כאלו טבחה וחייב לשלם כשוויה באותה שעה. ביוקרא וזולא — כשנתיקרה או שהוזלה הגנבה מעצמה. ולבסוף — בשעה שאבדה מן העולם. תברה — שברה בידים או שתה את היין משלם ד׳, משום שכל הזמן עמדה ברשות בעליה שהרי חייב להחזירה וכשהוקרה הוקרה ברשותם ובשעה ששבר או ששתה הוא שעשה מעשה הגזלה, לפיכך משלם כשעת הגזלה; אבל כשנשברה ממילא אנו מחייבין אותו על שעת הגזלה ובאותה שעה לא היתה שוה אלא זוז אחד. וטביחה ומכירה יש לה דין תברה או שתיה וצריך לשלם כדמיה של עכשיו.

ונעשה איל — שנתגדל ביד הגנב. וקנאו — בשינוי זה שנשתנה הטלה. שלו הוא טובח — שהרי אינו טובח את הטלה או את העגל שגנב, אלא את האיל והשור וזה נעשה כשלו, אבל קרן וכפל משלם. כעין שגנב — כדמי שוויו בשעת הגניבה. אמאי משלם — ארבעה וחמשה. כי השתא — כפי הדמים ששווים עכשיו, שהרי לדבריך נשתנו ברשות הבעלים. תורא גנבי ממך — בתמיה. כלום שור גנבתי ממך? הרי עגל גנבתי ממך! רחמנא ניצלן — המקום יצילנו מדעתך, כלומר אין זו סברה טובה, שהרי ברייתא זו סותרת את עצמה ובודאי משבשתא היא ואין מקשין ממנה בבית המדרש. בשינוי השם — אפילו אם נאמר ששבח הגוף אינו שינוי הניכר, אבל בשמו הרי בודאי נשתנה, שמתחילה היה נקרא טלה ועכשיו איל.

אמר רבא שור בן יומו קרוי שור, איל בן יומו קרוי איל: שור בן יומו קרוי שור, דכתיב שור או כשב או עז כי יולד (ויקרא כב, כז); איל בן יומו קרוי איל, דכתיב ואילי צאנך לא אכלתי (בראשית לא, לח) — אילים הוא דלא אכל, אבל כבשים אכל? אלא לאו שמע מינה, איל בן יומו קרוי איל. מכל מקום קשיא! אמר רב ששת הא מני בית שמאי היא דאמר: שינוי במקומו עומד ולא קני.

ו. [סז:] **אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל.** אמר רב לא שנו אלא לפני יאוש, אבל לאחר יאוש קנאו גנב ראשון וגנב שני משלם תשלומי כפל לגנב ראשון. אמר רב ששת אמינא, כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא, דתניא אמר רבי עקיבא: מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה? מפני שנשתרש בחטא. אימת? אילימא לפני יאוש? מי איכא נשתרש? אלא לאחר יאוש. ואי סלקא דעתך יאוש קני, אמאי משלם תשלומי ארבעה וחמשה? שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר! אמרי, כדאמר רבא מפני ששנה בחטא, הכא נמי מפני ששנה בחטא. תא

אבל כבשים אכל — בתמיה! ובודאי כוונתו היתה גם לכבשים, שאף הם קרוים אילים. **מכל מקום קשיא** — לרבי אילעא מברייתא שהקשה לו רבי חנינא לעיל. **בית שמאי היא** — ברייתא זו מבית מדרשם של בית שמאי היא ואין הלכה כמותה. **שינוי במקומו עומד** — אין שינוי כחו יפה להוציא את הדבר מרשות הבעלים.

לא שנו — במשנה שהגונב מן הגנב פטור מתשלומי כפל. **לפני יאוש** — קודם שנתיאשו הבעלים מן הגנבה ולכן אינו משלם כפל לגנב ראשון שהרי אין הדבר שלו, ולבעלים אינו משלם שהרי לא מהם גנב. **לאחר יאוש** — כשהשני גנב לאחר שנתיאשו הבעלים מן הדבר. **קנאו גנב ראשון** — שעל ידי היאוש פקעה זכות הבעלים על הדבר. **יאוש** עיקר הוראתו ביטול בלב והיסח דעת הבעלים מן הקנין שלו ועל ידי כך זכותו מסתלקת מן הדבר כאלו הפקירו. **לגנב ראשון** — אבל את הקרן הוא מחזיר לבעלים, שלא נתיאשו אלא מגוף החפץ, משום שדרכו של הגנב לבער את הגניבה מרשותו על ידי טביחה או מכירה שלא יכירו בה הבעלים, אבל מן הדמים אינם מתיאשים, שלעולם יכול הוא לתבוע את דמיו מן הגנב בדין. **שנשתרש בחטא** — שהחטא עשה שרשין שאינו יכול לחזור בו, כלומר שהגנבה יצאה כבר מרשות הבעלים. **אימת** — מתי נעשית המכירה? **מי איכא נשתרש** — הרי עדין הגנבה ברשות בעליה עומדת, שלפני יאוש אין המכירה מועלת וחייב הלוקח להחזיר את הגנבה לבעלים. **לאחר יאוש** — שמכיון שיש כאן יאוש ושינוי רשות, קנה הלוקח את הגנבה ועל ידי זה נשתרש בחטא. **יאוש קני** — שעל ידי יאוש לבד זכה הגנב בגנבה ונעשית כקנינו, למה משלם ארבעה וחמשה, הרי אינו בדין לשלם אלא דמי הקרן, שכשטבח ומכר כבר עמד הדבר ברשותו. **ששנה בחטא** — לשון נשתרש בחטא שאמר רבי עקיבא אינו במובן שהחטא עשה שרשים, שאין למעשיו תקנה, אלא כלומר ששנה באולתו, כאדם המושרש בחטא שעובר עבירה ושנה בה

שמע וטבחו או מכרו — מה טביחה שאינה חוזרת, אף מכירה שאינה חוזרת. אימת? אילימא לפני יאוש? אמאי אינה חוזרת? אלא לאחר יאוש, ואי סלקא דעתך, קנייה, אמאי משלם ארבעה וחמשה? שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר! כדאמר רב נחמן פרט לשהקנה לשלשים יום, הכא נמי, פרט לשהקנה לשלשים יום.

משנה ב. דין תשלומי כפל בלי ארבעה וחמשה.

א. מתי משלם כפל ואינו משלם דו״ה — **ב.** מודה בקנס ואחר כך באו עדים. — **ג.** ראוהו שהטמין בחורשין. — **ד.** מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן.

א. [עד:] גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי עד אחד או על פי עצמו, משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה; גנב וטבח בשבת, גנב וטבח לעבודה זרה, גנב משל אביו ומת אביו ואחר כך טבח ומכר, גנב והקדיש ואחר כך טבח ומכר, משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה.

גמרא. על פי עד אחד, פשיטא! אמרי, הא קא משמע לן: על פי עצמו — דומיא דעל פי עד אחד: מה על פי עד אחד, כי אתי אחר

ומשום כך עונשו מרובה. ולעולם לפני יאוש, ואף על פי שלא אהני מעשיו, שהלוקח לא קנה, משלם דו״ה. **שאינה חוזרת** — משמע כשהמכירה היא מכירה גמורה והלוקח קנה. **אמאי אינה חוזרת** — הרי שינוי רשות לבד לא קני. **קנייה** — שהגנב קונה את הגנבה ביאוש לבד. **כדאמר רב נחמן** — במקום אחר. **לשהקנה לשלשים יום** — לשון מכירה שאינה חוזרת בא למעט, כשלא מכר הגנב ללוקח אלא לעשות בה מלאכה שלשים יום, שאינה אלא כשכירות, אבל כשמכר מכירה גמורה, לעולם משלם דו״ה ואפילו לפני יאוש, שלא אהני מעשיו, שעיקר החיוב הוא משום ששנה בחטא ולא משום שאינה בחזרה.

על פי שנים — על פי עדות שני עדים. **על פי עצמו** — שהודה מעצמו. **ואינו משלם** — שעד אחד אינו מחייב. ומכל שכן שפטור על פי הודאת עצמו, שמודה בקנס פטור. **וטבח בשבת** — בעצמו פטור מתשלומי דו״ה, לפי שמתחייב בנפשו על חילול שבת וכלל הוא „קם ליה בדרבה מיניה", כלומר כשאדם נידון על עבירה שהוא חייב עליה מיתה ותשלומין כאחת ודנין אותו למיתה, פטור מתשלומין, לפי שמטילין עליו את העונש החמור ביותר. **לעבודה זרה** — שהוא חייב מיתה על זה. **ומת אביו** — והוא יורשו, נמצא שאין הטביחה באיסור. **והקדיש** — לקרבן ונמצא טבח ומכר של הקדש ולא של בעלים פטור מלשלם דו״ה, שנאמר וגונב מבית האיש ודרשו חכמים: ולא מבית הקדש.

פשיטא — שאינו משלם, שהרי עד אחד אינו מחייב ממון. **אחר** — כשבא אחר כך עוד אחד ודבריו מכוונים לעד הראשון הרי זה כאלו העידו שניהם ביחד, שהלכה היא: שומעין

ומצטרף בהדיה, מיחייב, על פי עצמו נמי, כי אתו עדים, מיחייב. לאפוקי מדרב הונא אמר רב, דאמר רב הונא אמר רב מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור.

ב. גופא אמר רב הונא אמר רב מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור. איתיביה רב חסדא לרב הונא: מעשה ברבן גמליאל שסימא את עין טבי עבדו, והיה שמח שמחה גדולה. מצאו לרבי יהושע, אמר לו: יהושע, אי אתה יודע, שטבי עבדי יצא לחירות? אמר ליה: למה? אמר לו: שסימיתי את עינו. אמר לו: אין בדבריך כלום, שהרי אין לו עדים. הא יש לו עדים, חייב. ושמעינן מינה, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, חייב! אמר לו: שאני רבן גמליאל, דלא בפני בית דין אודי. והא רבי יהושע אב בית דין הוה? [עה.] שלא בבית דין הוה קאי.

אתמר מודה בקנס ואחר כך באו עדים — רב אמר, פטור, ושמואל אמר, חייב. אמר רבא בר אהילאי, מאי טעמא דרב? אם המצא (שמות כב, ג) — בעדים; תמצא — בדיינין, פרט למרשיע את עצמו. למה לי? מאשר ירשיעון נפקא! אלא שמע מינה: מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור. ושמואל? אמר לך: המצא תמצא מיבעי ליה לגנב עצמו. איתיביה רב לשמואל: ראה עדים שממשמשים ובאים ואמר: גנבתי, אבל לא טבחתי ולא מכרתי,

---

דבריו של זה היום וכשיבוא חברו למחר שומעין את דבריו. כי אתו עדים — אחר כך מחייבין אותו, שאפשר שהודה מחמת שידע שהיו עדים בדבר וחשש שיבואו להעיד. ואין דין מודה בקנס פטור אלא כשלא באו עדים לעולם. לאפוקי — להוציא מדברי רב הונא.

גופא — בגוף סוגיא זו נאמר. טבי — שם העבד. והיה שמח — לפי שעבד כשר היה והיה מתאוה לשחררו, אלא שאמרו חכמים המשחרר עבדו עובר בעשה. שהרי אין לו עדים — ועל פי עצמך לא תשלם קנס, ששחרור העבד מחמת מום שהטיל בו האדון קנס הוא. הא יש לו עדים — ובאו אחר ההודאה. דלא בפני בית דין — ואין ההודאה מועלת אלא כשבא לבית דין והודה, שנראה שמתחרט על מעשיו. הוה קאי — ר' יהושע לא היה עומד במקום מושב הבית־דין שהמודה צריך לבוא למקום מושב הבי"ד דוקא. אם המצא — דרש המצא תמצא כפל לשון ומשמעו או שתמצא על ידי הגדת עדים או על ידי חקירת בית דין. פרט — להוציא. למרשיע את עצמו — שפטור מקנס. למה לי — למה בא הפסוק הזה ללמד שמודה בקנס פטור, הרי דבר זה אנו למדים מאשר ירשיעון, שמדייקים, אשר ירשיעון האלהים, פרט למרשיע את עצמו. אלא שמע מינה — שמדיוקו של הפסוק „אשר ירשיעון אלהים" אפשר לומר שאם באו עדים אחר שהודה מכל מקום חייב, שהרי על כל פנים גם הבית־דין חייבו, אבל מן הפסוק „אם המצא בעדים" אפשר לדייק דוקא שעיקר בירור הגנבה באה על ידי עדים, אבל כשידיעת הגנבה באה על ידי הודאת עצמו אף על פי שבאו עדים אחר שהודה פטור. לגנב עצמו — פסוק זה בא לגופו, לדין תשלומי כפל בגנב. ודיוקו של „המצא תמצא" אינו סובר לו. שממשמשים — שקרובים לבוא. אבל לא טבחתי — והעדים מעידים אותו שגנב וטבחו ומכרו.

אינו משלם אלא קרן! אמר ליה הכא במאי עסקינן, כגון שחזרו עדים לאחוריהם. והא מדתני סיפא, רבי אלעזר ברבי שמעון אומר יבואו עדים ויעידו, מכלל דתנא קמא סבר — לא! אמר לך שמואל: לאו איכא רבי אלעזר ברבי שמעון דקאי כוותי, אנא דאמרי כרבי אלעזר ברבי שמעון. לשמואל ודאי תנאי היא; לרב — מי לימא תנאי היא? אמר לך רב: אנא דאמרי אפילו לרבי אלעזר ברבי שמעון, עד כאן לא קאמר רבי אלעזר ברבי שמעון התם, אלא משום דקא מודי מחמת ביעתותא דעדים, אבל הכא דמודה מעצמו, אפילו רבי אלעזר ברבי שמעון מודה. אמר רב המנונא מסתברא מילתיה דרב, באומר גנבתי ובאו עדים שגנב, פטור, שהרי חייב עצמו בקרן; אבל אמר, לא גנבתי, ובאו עדים שגנב, וחזר ואמר, טבחתי ומכרתי, ובאו עדים שטבח ומכר, חייב, שהרי פטר עצמו מכלום. אמר ליה רבא קפחתינהו לסבי דבי רב, דהא רבן גמליאל פוטר עצמו מכלום הוה, וקאמר ליה רב חסדא לרב הונא, ולא קא משני ליה.

ג: [עט:] אמר רבי אלעזר ראוהו שהטמין בחורשין וטבח ומכר, משלם תשלומי ארבעה וחמשה. אמאי? הא לא משך! אמר רב חסדא שהכישה

אלא קרן — ואף על פי שלא הודה על הטביחה, אבל כיון שהוא פטור מכפל על ידי ההודאה כבר אינו חייב לשלם ד׳ וה׳, לפי שאין כאן אלא תשלומי שלשה וארבעה שלא כתוב בתורה. על כל פנים אנו למדים מזה, שמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור. שחזרו עדים — ולא העידו על הגניבה. ויעידו — לאחר שהודה ויתחייב קנס. סבר לא — לא יבואו ויעידו ואף על פי שרוצים להעיד. דקאי כוותי — שסובר כמותי שמודה בקנס ואחר כך באו עדים חייב. ודאי תנאי היא — בסברת שמואל ודאי חולקים תנאים, שדבריו לא יהיו אלא אליבא דר׳ אלעזר בר׳ שמעון, שהרי התנא־קמא בכל אופן אינו סובר כמותו: שאם לדעתו פטור אפלו כשהודה כשראה עדים שממשמשים ובאים, כל שכן כשהודה מעצמו ואחר כך באו העדים. לרב מי לימא — אם נאמר ששיטתו אינה אלא על פי הת״ק או שאפשר שגם ר׳ אלעזר בר׳ שמעון מודה שכשההודאה באה מאליה בלא פחד העדים שהוא פטור, ולא מחייב אלא דוקא בשראה עדים שממשמשין ובאים. ביעתותא דעדים — מחמת פחד העדים. באומר גנבתי — שחייב עצמו לשלם קרן בהודאתו, הלכך הודאה גמורה היא ופטור מכפל ומארבעה וחמשה. פטר עצמו מכלום — בהודאה זו של הטביחה לא היה מחייב את עצמו בכלום, שהיה יודע שהמודה בקנס פטור, הלכך הודאתו אינה הודאה ומשלם אם באו עדים; ולא אמרינן מודה בקנס ובאו עדים פטור, אלא כשיש קרן וקנס שמחייב עצמו ממון בהודאתו וניכרים מעשיו שחזר בו בתשובה. אמר ליה רבא — לרב המנונא. קפחתינהו לסבי — נצחת בדבריך את זקני תלמידי רב, היינו רב הונא ורב חסדא. פוטר עצמו מכלום — בהודאתו שסימא את עין עבדו, שהרי אין כאן אלא קנס וכשהודה פטור, והרי רב חסדא הקשה לו לרב הונא מזה לעיל ולא השיב לו כדבריך, שהוא פטור מפני שר״ג פוטר עצמו מכלום היה.

שהטמין בחורשין — שהטמין את הבהמה בענפי היער שהיתה רועה שם ואחר כך טבח ומכר אותה. ארבעה וחמשה — כדין גנב ואף על פי שלא הוציאה מרשות הבעלים. והא

במקל. אמרי, וכיון דראוהו גזלן הוא! כיון דקא מיטמר מינייהו גנב הוא. ואלא גזלן היכי דמי? אמר רבי אבהו כגון בניהו בן יהוידע, שנאמר ויגזל את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו (ש"ב, כג, כא). רבי יוחנן אמר כגון בעלי שכם, שנאמר וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך (שופטים ט, כה). ורבי אבהו, מאי טעמא לא אמר מהאי? אמר לך: כיון דמטמרי איטמורי לא גזלני נינהו. ורבי יוחנן? הא דקא מטמרי, דלא ניחזינהו אינשי וניערקו מינייהו.

ד. שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן? אמר להן: זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו; כביכול עשה עין של מעלה כאילו אינה רואה ואוזן של מעלה כאילו אינה שומעת, שנאמר הוי המעמיקים מה' לסתר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי ראנו ומי ידענו (ישעיה כט, טו) וכתיב ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב (תהלים צד, ז) וכתיב כי אמרם אין ה' ראה אתנו עזב ה' את הארץ (יחזקאל ח, יב).

תניא אמר רבי מאיר משלו משל משום רבן גמליאל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה. אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. איזה מהן עונשו מרובה? הוי אומר, זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך. אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדול כח של מלאכה: שור שביטלו ממלאכתו — חמשה; שה שלא ביטלו ממלאכתו — ארבעה. אמר רבן יוחנן בן זכאי בא וראה כמה גדול כבוד הבריות: שור שהלך ברגליו — חמשה; שה שהרכיבו על כתיפו — ארבעה.

לא משך — והרי לא משך אותה מרשות הבעלים, ואינו נקרא גנב אלא עד שיקנה את הגניבה לרשותו באחד מדרכי הקניה, כגון משיכה או הגבהה וכדומה. **שהכישה במקל** — ממקום שעמדה שם ויש לזה דין משיכה. **אמרי** — יש להקשות שוב. **גזלן הוא** — הרי חורשין מקום גלוי הוא ויש לו דין גזלן ואינו דומה לגונב בבית או בחצר ועדים ראוהו במקרה. **דקא מיטמר** — מכיון שהוא מסתיר את עצמו מפני הרואים גנב הוא. **לא אמר מהאי** — למה אינו מביא ראיה מפסוק זה של בעלי שכם שהיו עומדים על פרשת דרכים לגזול את העוברים והשבים, שבודאי יש לזה דין גזלן. **דמטמרי איטמורי** — שהסתירו את עצמם בראשי ההרים. **וניערקו מינייהו** — מה שהסתירו את עצמם לא מפני שיראו שלא יבואו אנשים ויפלו עליהם אלא להיפך, כדי שהעוברים והשבים לא ידעו את מקום מחבואם וימלטו מידם.

החמירה תורה — לשלם כפל וארבעה וחמשה וגזלן אינו חייב אלא קרן. **השוה כבוד עבד** — הגזלן אינו ירא מבני אדם כדרך שלא ירא מהקב"ה, אבל גנב לא השוה עבד לקונו, שמעין של מעלה אינו נזהר ומבני אדם הוא ירא. **שה שהרכיבו** — הגנב על כתפו וזלזל את עצמו בו, לפיכך הקילה עליו התורה בתשלומין.

משנה ג. דברים שאסורים לגדל בארץ ישראל.

א. אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל. — ב. מפני מה חרב גליל העליון. — ג. חתול מותר להורגו. — ד. עשרה תנאים התנה יהושע. — ה. ימה של טבריה. — ו. מסתלקין לצדי הדרכים. — ז. התועה בין הכרמים. — ח. הורקנס וארסטובלס.

א. אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין בסוריא ובמדבריות של ארץ ישראל. אין מגדלין תרנגולין בירושלים, מפני הקדשים; ולא כהנים בארץ ישראל, מפני הטהרות. אין מגדלין חזירין בכל מקום. לא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת. אין פורסין נישובים ליונים, אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס.

גמרא. תנו רבנן אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין בחורשין שבארץ ישראל; ובסוריא — אפילו בישוב. ואין צריך לומר בחוצה לארץ. תניא אידך אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו. ואף על פי שאמרו: אין מגדלין בהמה דקה, אבל מגדלין בהמה גסה, לפי שאין גוזרין גזרה על הצבור, אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה: בהמה דקה אפשר להביא מחוצה לארץ, בהמה גסה אי אפשר להביא מחוצה לארץ. ואף על פי שאמרו אין מגדלין בהמה דקה, אבל משהה הוא קודם לרגל שלשים יום וקודם משתה בנו שלשים יום ובלבד שלא ישהה את האחרונה שלשים יום, דסלקא דעתך אמינא דאי נפק ליה רגל ומכי זבנה עד השתא אכתי לא מלו ליה תלתין

בהמה דקה — שהיא מפסידה את הזרעים ורועה בשדה אחר. בארץ ישראל — משום ישוב הארץ. בסוריא — שכבשוה בימי דוד וקדושתה אינה כקדושת ארץ ישראל ולפיכך לא חששו לישובה כל כך. ובמדבריות — שהן הפקר. מפני הקדשים — שישראל אוכלים שם בשר קדשים ודרך תרנגולים לנקר באשפה וחוששין שמא ינקרו בתולעים ושרצים ויטמאו את הקדשים. ולא כהנים — לא ינדלו תרנגולים בכל ארץ ישראל. הטהרות — שהכהנים צריכין להזהר בטהרתן ביותר שהרי הן אוכלין תרומה. חזירין — הטעם מפרש בגמרא. את הכלב — מפני שנושך ומנבח ומפיל פחד על בני אדם. נישובים — פחים שלא ילכדו בהם יוני בני הישוב. שלשים ריס — ארבעה מיל.

בחורשין — ביערות שנדלין בהם אלני סרק קטנים. שבספר עכו — שעל גבול עכו. בהמה גסה — שהיא צריכה בישוב למשא ולחרישה. משהה — כדי לשוחטה. את האחרונה — זו שלקח באחרונה סמוך לרגל בתוך שלשים לא ישהה אותה עד לאחר הרגל עד מלאת שלשים יום למקחה. דסלקא דעתך אמינא — שיכולני לומר. דאי נפק —

יומין, לא נימא תלתין משרא שרי ליה לשהויי, אלא כיון דנפק ליה רגל לא מיבעי ליה לשהויי. [פ.] והטבח לוקח ושוחט, לוקח ושוהה ובלבד שלא ישהה הענונה שבהם שלשים יום.

שאלו תלמידיו את רבן גמליאל: מהו לגדל? אמר להן: מותר. והתנן: אין מגדלין? אלא הכי קא בעי מיניה: מהו לשהות? אמר להן: מותר ובלבד שלא תצא ותרעה בעדר, אלא קושרה בכרעי המטה.

תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו. ושאלו לרופאים ואמרו: אין לו תקנה עד שינק חלב של עז משחרית לשחרית. והביאו לו עז, וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה חלב רותח משחרית לשחרית. נכנסו חביריו לבקרו. כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה, חזרו לאחוריהם ואמרו: לסטים מזוין בביתו של זה, ואנו נכנסין אצלו! ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא עון של אותה העז. ואף הוא בשעת מיתתו אמר: יודע אני שאין בי אלא עון של אותה העז, שעברתי על דברי חברי.

ב. אמר רבי ישמעאל מבעלי בתים של גליל העליון היו בית אבא. ומפני מה חרבו? שהיו מרעין בחורשין ודנין דיני ממונות ביחיד. ואף על פי שהיו להם חורשים סמוך לבתיהם, שדה קטנה היתה ומעבירין דרך עליה. כשם שאמרו אין מגדלין בהמה דקה, כך אמרו אין מגדלין חיה דקה. רבי ישמעאל אומר מגדלין כלבים כופרין וחתולים וקופין וחולדות סנאים, מפני שעשויים לנקר את הבית.

אמר רב הונא אמר רב עשינו עצמינו בבבל כארץ ישראל לבהמה דקה. אמר ליה רב אדא בר אהבה לרב הונא: דידך מאי? אמר ליה דידן קא מינטרא להו חובה. אמר ליה: חובה תקברינהו לבנה. כולה שניה דרב אדא

משיצא הרגל. **עד השתא** — עד לאחר הרגל. **אכתי** — עדין. **משרא שרי** — התירו לו להשהות שלשים יום ואפילו כשעבר הרגל. **והטבח** — הרגיל לקנות כמה בהמות ביחד לשחיטה. **לוקח ושוהה** — אפילו שלא קודם הרגל. **הענונה** — זו שנשארה יחידה אחר חברותיה. **בחסיד אחד** — בתוספתא מפורש שאותו חסיד רבי יהודה בן בבא היה. **גונח מלבו** — משתעל ומוציא לחה. **לסטים מזוין** — שהיא רועה בשדות אחרים ונמצא בעליה גוזלים את הרבים. **חברי** — החולקים על ר"ג וסוברים שאסור לשהות בהמה דקה ואפילו כשהיא קשורה.

שהיו מרעין — בהמה דקה. **ביחיד** — וההלכה שדיני ממונות בשלשה. **סמוך לבתיהם** — והרי אמרו מגדלין בחורשין. **שדה קטנה** — של אחרים היתה מפסקת בין העיר ובין החורשה. **ומעבירין דרך עליה** — באיסור ומשום כך נענשו. **כלבים כופרים** — קטנים וננסים. **וחולדות סנאים** — חולדות הגדילות בסנה. **לנקר את הבית** — מן העכברים. **בבבל** — שיש שם ישוב קבוע של יהודים מזמנים קדומים ולפיכך חוששים לישובה כבארץ ישראל. **דידך מאי** — הלא גם לך יש בהמה דקה! **חובה** — שם אשתו. **תקברינהו לבנה** — לשון תמיה, כלום תקבור את בניה שאינה עוסקת אלא בשמירת הצאן? כלומר הרי עליה לעסוק

בר אהבה לא איקיים זרעא לרב הונא מחובה. איכא דאמרי, אמר רב הונא עשינו עצמנו בבבל כארץ ישראל לבהמה דקה מכי אתא רב לבבל.

ג. רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לה לבי ישוע הבן. רב לא עייל קמיה דשמואל, שמואל לא עייל קמיה דרב אסי, רב אסי לא עייל קמיה דרב. אמרי: מאן נתרח? נתרח שמואל, וניתי רב ורב אסי. ונתרח רב או רב אסי? רב מילתא בעלמא הוא דעבד ליה לשמואל, משום ההוא מעשה דלטייה. אדבריה רב עליה. אדהכי והכי אתא שונרא קטעיה לידא דינוקא. נפק רב ודרש: חתול מותר להורגו, ואסור לקיימו, ואין בו משום גזל, ואין בו משום השב אבידה לבעלים. וכיון דאמרת מותר להורגו, מאי ניהו תו, אסור לקיימו? מהו דתימא, מותר להורגו — איסורא ליכא, קא משמע לן. אמרי: וכיון דאמרת, אין בו משום גזל, מאי ניהו תו, אין בו משום השב אבידה לבעלים? אמר רבינא — לעורו. מיתיבי רבי שמעון בן אלעזר אומר מגדלין כלבים כופרין וחתולין וקופין וחולדות סנאים, מפני שעשויין לנקר את הבית! לא קשיא: הא באוכמא, הא בחיורא. והא מעשה דרב אוכמא הוה! התם אוכמא בר חיורא הוה. והא מבעיא בעיא ליה רבינא; דבעי רבינא, אוכמא בר חיורא מהו? כי קמבעיא ליה לרבינא

בנידול הבנים! לא איקיים זרעא — לא עמדו לו בנים מחובה אשתו משום דיבור זה שיצא מפיו של רב אדא בר אהבה. מכי אתא רב — שקבע שם ישיבה ונתרבה הישוב של יהודים, אבל מקודם לא היו זהירין בנידול בהמה דקה, ולרב הונא היתה בהמה דקה קודם שבא רב לבבל.

איקלעו — נזדמנו. שבוע הבן — ברית מילה. ישוע הבן — פריון הבן. לא עייל — לא נכנס לפני שמואל, שחלק לו כבוד, אף על פי שרב היה גדול ממנו וכדמפרש. קמיה דרב אסי — שהיה גדול ממנו, ורב אסי תלמידו של רב היה. מאן נתרח — מי יתאחר מבחוץ, כלומר מי יבוא אחרון? תרַח — אתפעל מן אָחַר, אִתְאַחַר ומקוצר אִיתְחַר ובהיפוך האותיות אִיתְרַח. נתרח שמואל — יתאחר שמואל מבחוץ ויבואו תחילה רב ורב אסי, ששניהם יכולים לבוא בפתח אחד בבת אחת. ונתרח רב — לשון שאלה. מילתא בעלמא — דבר סתם עשה רב לשמואל שלא נכנס לפניו, כלומר שחלק לו כבוד, ולא מפני שחשב אותו לגדול ממנו, ששמואל קטן שבכולן היה. דלטייה — משום מעשה שהיה, שרב קלל את שמואל בשביל שציערו, כמו שמסופר במסכת שבת (קח) ולפיכך רצה לפייסו. אדבריה — הנהיגו רב לשמואל והדתיקו להכנס תחילה. דְבַר לשון הנהגה, כמו פוק חזי מאי עמא דְבַר. אדהכי והכי — בין כה וכה עד שהם מסרבים זה לזה כדי לחלק כבוד אחד לחברו. קטעיה — קצץ ידו של אותו התינוק שהשמחה היתה בשבילו. מאי ניהו תו — מה שייך עוד אסור לקיימו, הרי פשיטא הוא. איסורא ליכא — אין איסור לקיימו למי שרוצה בכך. אמרי — אמרו עוד, כלומר הקשו שוב. לעורו — שאם הרגו אינו מחויב להשיב עורו לבעליו, שלא תאמר מכיון שהרגו וסילק המזיק, עורו לבעליו — קא משמע לן שאין לבעלים בו שום זכות. באוכמא — בחתול שחור. בחיורא — בלבן שהוא מועד להזיק. בר חיורא — לנולד מחתול לבן. מהו — אם הוא חשוב כלבן או כשחור.

באוכמא בר חיורא בר אוכמא, מעשה דרב — באוכמא בר חיורא בר חיורא הוה.

ד. תנו רבנן עשרה תנאין התנה יהושע: [פא.] שיהו מרעין בחורשין, ומלקטין עצים בשדותיהם, ומלקטים עשבים בכל מקום חוץ מתלתן, וקוטמין נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית, ומעין היוצא בתחילה בני העיר מסתפקין ממנו, ומחכין בימה של טבריה ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה, ונפנין לאחורי הגדר ואפילו בשדה מליאה כרכום, ומהלכים בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה, ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתדות הדרכים, והתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד, ומת מצוה קונה מקומו.

תנו רבנן בראשונה התנו שבטים זה עם זה שלא יפרוס קליעה ויעמיד את הספינה, אבל צד הוא ברשתות ובמכמרות.

ה. תנו רבנן ימה של טבריה בחלקו של נפתלי היתה, ולא עוד אלא שנטל מלא חבל חרם בדרום, לקיים מה שנאמר ים ודרום ירשה (דברים לג, כג).

התנה יהושע — כשחלק את הארץ לשבטים. מרעין בחורשין — שיהא כל אדם מרעה בהמותיו בחורשין של חבירו ואין לבעל היער למנוע. ומלקטין עצים — הנושרים מאילני סרק שבשדות. עשבים — העולים מאליהם. חוץ מתלתן — שהעשבים הגדלים עם הזרעים מעלים לתלתן והתולשן מפסיד את הזרעים. תלתן — צמח ממין הקטניות. וקוטמין נטיעות — קוטמין כן האילן בד ליטע או להרכיב ואין לבעל האילן להקפיד על כך. מגרופיות של זית — ענפי הזית, מפני שמפסיד את השרשים. בתחילה — מחדש, כלומר מעיין הנובע שנתגלה ברשות היחיד מסתפקין ממנו כל בני העיר ואין היחיד יכול לעכב עליהם. ומחכין — מטילין חכה לצוד דגים. בימה של טבריה — ואף על פי שבחלקו של נפתלי היה, מותר לכל השבטים לצוד בו. שלא יפרוס קלע — שלא יתקע יתדות במים ליפרוס שם קליעה ללכידת דגים כדרך הדייגים. ויעמיד את הספינה — שעל ידי כך הוא מעכב את הספינות. ונפנין — לעשיית צרכים. לאחורי הגדר — לאחורי כל גדר שפגע בו ואין הבעלים יכולים להקפיד על כך. כרכום — זאפערן בלעז (crocum) והוא צמח יקר שהיו צובעים בו מראה ירוק. בשבילי הרשות — שבילין שבשדות של יחידים מותר לכל אדם להלך שם כדי לקצר את דרכו. רביעה שניה — משמכניסים התבואה מן השדה עד י"ז במרחשון שהוא שעת הזריעה מהלכים בשבילי הרשות ומאז והלאה אסור, שדריסת הרגל מזיקה לזרעים. ומסתלקין — מדרך הרבים ללכת על המיצר של צדי הדרכים שההליכה נוחה שם ביותר ואף על פי שהוא גבול של שדה יחידים. מפני יתדות הדרכים — בימות החמה כשהטיט מתיבש נעשה מקום דריסת האדם והבהמה כיתרות ונקיעים שההליכה קשה בו. מפסיג — מנתק הזמורות המסתבכות המעכבות אותו ועולה ויורד עד שמוצא את הדרך. ומת מצוה — שנמצא הרוג. קונה מקומו — מקום שנפל שם בשעת מיתתו נקנה לקבורתו, היינו שיקבר במקום שנמצא ואין בעל השדה יכול לעכב. בראשונה — בשעת חלוקת הארץ. צד הוא — כל אחד מישראל מותר לו לצוד בימים ונהרות שבחלק שבט אחר.

של טבריה — ים כנרת או ים גנוסר. מלא חבל חרם — מלא חבל של מצודה

תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר תלושין שבהרים בחזקת כל השבטים הן עומדים, ומחוברים — בחזקת אותו השבט, ואין לך כל שבט ושבט מישראל שאין לו בהר ובשפלה ובנגב ובעמק, שנאמר פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר בשפלה ובנגב ובחוף הים (שם א, ז). וכן אתה מוצא בכנענים ובפריזים ובאמוריים שלפניהם, שנאמר ואל כל שכניו — אלמא שכניו הכי הוו.

ו. שמואל ורב יהודה הוו שקלי ואזלי באורחא. הוה מסתלק שמואל לצידי הדרכים. אמר ליה רב יהודה: תנאין שהתנה יהושע אפילו בבבל? אמר ליה: שאני אומר, אף בחוצה לארץ. רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא. אסתלקו לצידי הדרכים. הוה קא מפסיע ואזל רבי יהודה בן קנוסא קמייהו. אמר ליה רבי לרבי חייא: מי הוא זה, שמראה גדולה בפנינו? אמר ליה רבי חייא: שמא רבי יהודה בן קנוסא תלמידי הוא, וכל מעשיו לשם שמים. כי מטי לגביה, חזייה. אמר ליה: אי לאו יהודה בן קנוסא את, גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא.

ז. תנו רבנן הרואה חבירו תועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד עד שמעלהו לעיר או לדרך. וכן הוא שתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד עד שיעלה לעיר או לדרך. מאי „וכן"? מהו דתימא, חבירו הוא דידע להיכא קא מסיק ליה — דמפסיג, אבל הוא, דלא ידע להיכא קא סליק, לא ניפסוג, ניהדר מיהדר בי מיצרי — קא משמע לן. הא דאורייתא הוא! דתניא השבת גופו מניין? תלמוד לומר: והשבתו (דברים כב, ב) דאורייתא — בי מיצרי, אתא הוא תקין, דמפסיג ועולה

נטל בדרום מן היבשה כדי למשוך רשתו. **תלושין שבהרים** — הדברים התלושין שבראשי ההרים כגון אבנים ועצים המצוים שם. **ומחוברים** — דבר המחובר לקרקע. **בכנענים** — שאף ארצם היתה ארץ הרים ובקעות, ולפיכך נפל בחלקו של כל שבט הר ועמק.

שקלי ואזלי — היו מהלכין בדרך במקום שהיו יתידות דרכים. **אפילו בבבל** — בתמיה, הרי לא התנה אלא בארץ. **בחוץ לארץ** — שהתנאים הללו הם צרכי ישוב העולם והמדינה. **מפסיע ואזיל** — היה הולך פסיעות גסות מיתר ליתר ולא היה רוצה לחסתלק אל מצר השדה. **שמראה גדולה** — שמראה לנו שהוא ירא שמים ביותר ונוהג איסור בדבר המותר לרבים מתקנות יהושע. **לשם שמים** — ולא משום גאוה. **כי מטו** — כשהגיעו. **גזרתינהו לשקך** — הייתי גוזר את השוקים שלך. **בגיזרא דפרזלא** — בגזר של ברזל, כלומר הייתי גוזר נידוי עליך והוא דרך משל, שהמנודה אין רגלו מצויה בין הבריות.

מאי וכן — פשיטא! איזה הבדל בינו לבין חבירו? **חבירו הוא דידע** — חבירו שיודע להיכן מעלהו הוא שהתירו לו להיות מפסיג ועולה. **ניהדר מיהדר** — יחזור לאחוריו בין המצרים ולא יפסיג. **הא דאורייתא** — החיוב להחזיר את התועה בדרך הרי מצוה מן התורה הוא ולא מתקנות יהושע. **השבת גופו מנין** — שאם הוא עצמו תועה, אתה צריך להעלותו לדרך. **והשבותו** — משמע אותו גופו. **דאורייתא בי מצרי** — מן התורה לא משמע אלא שיקיף

מפסיג ויורד. אמרי, עשרה — הני חד סרי הוין! „מהלכין בשבילי הרשות" שלמה אמרה, כדתניא הרי שכלו פירותיו מן השדה, ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדהו, מה הבריות אומרות עליו? מה הנאה יש לפלוני, ומה הבריות מזיקות לו! עליו הכתוב אומר: מהיות טוב אל תקרי רע. ומי כתיב „מהיות טוב אל תקרי רע"? אין, כתיב כי האי גוונא, אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות (משלי ג, כז). ותו ליכא? והא איכא דרבי יהודה, דתניא רבי יהודה אומר בשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרשות הרבים וצוברו כל שלשים, כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ; והא איכא דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, דתניא רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר תנאי בית דין הוא, שיהא זה יורד לתוך שדה חבירו וקוצץ שוכו של חבירו, להציל נחיל שלו ונותן לו דמי שוכו; ותנאי בית דין הוא, שיהא זה שופך יינו ומציל דובשנו של חבירו, ונוטל דמי יינו מתוך דובשנו של חבירו; ותנאי בית דין הוא, שיהא זה מפרק את עציו וטוען פשתנו של חבירו, ונוטל דמי עציו מתוך פשתנו של חבירו, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ! ביחידאי לא קאמרינן.

י. [פב:] תנו רבנן כשצרו בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים, ובכל יום היו משלשים להם דינרין בקופה, והיו מעלין להם תמידים. היה שם זקן אחד, שהיה מכיר בחכמת יוונית. אמר להם:

סביבות מצרי הכרמים, אבל לא שיעבור בכרמים עצמם ויפסידם. **אתא הוא** — בא יהושע ותיקן. **אמרי** — אמרו, כלומר הקשו. **עשרה** — כלום עשרה תנאים הם? הרי הוא מונה אחד עשר דברים! **כי האי גוונא** — פסוק כגון זה אמר שלמה. **ותו ליכא** — וכי לא התנה יהושע אלא שלשה דברים הללו. **כל שלשים** — שלשים יום רשאי להניחו שם, שזמן זה מספיק לזבלים. **והא איכא** — והרי יש עוד. **נחיל** — של דבורים שהלכו לשדה חבירו ושכנו על שיכו של אילן ואינו יכול ליטול את הדבורים אחת אחת, שעל ידי כך הנחיל נפסד, לפיכך קוצץ את השוכה ונותן לבעל האילן את הדמים ואין הוא יכול למחות. **שופך יינו** — זה בא בכדו של יין וזה בא בכדו של דבש ונסדקה חבית של דבש, תנאי בית דין הוא שיהא זה שופך יינו ומציל את הדבש, שהוא יותר ביוקר מן היין. **מפרק את עציו** — והוא הדין כשזה בא בחבילת פשתן על חמורו וזה בא בחבילת עצים ומת חמורו של בעל פשתן יפרק זה את עציו וטוען את הפשתן. **ביחידאי** — מאמריהם של רבי יהודה ור' ישמעאל הם שמועות יחידים והברייתא של עשרה תנאים נשנית בסתם, כלומר שהיא קבלת המרובים.

בית חשמונאי — בני המלכה שלומית אלכסנדרה. **הורקנוס מבחוץ** — הורקנוס הבכור, שמתחלה מחל לאחיו אריסטובלוס את המלוכה והכהונה שעברה לו בירושה ואחר כך חזר בו ועלה עם אנטיפר בעזרת חיל הערבים על ירושלים להלחם עם אחיו. **היו משלשים** — הנצורים שבפנים היו מורידין מעל החומה דינרין מתרומת הלשכה לאנשי הורקנוס שמבחוץ לקנות כבשים לעבודת התמיד. **בחכמת יוונית** — שהיה מן המתיונים ורצה לבטל עבודת

כל זמן שעוסקין בעבודה, אין נמסרים בידכם. למחר שילשלו להם דינרין בקופה, והעלו להם חזיר. כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה, ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. באותה שעה אמרו: ארור האיש שיגדל חזירים, וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוונית. ועל אותה שעה שנינו: מעשה שבא עומר מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר. וחכמת יונית מי אסירא? והתניא אמר רבי: בארץ ישראל [פג.] לשון סורסי למה? או לשון הקדש או לשון יונית! ואמר רב יוסף: בבבל לשון ארמי למה? או לשון הקדש או לשון פרסי! אמרי: לשון יונית לחוד, חכמת יונית לחוד. וחכמת יונית מי אסירא? והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי שמעון בן גמליאל מאי דכתיב: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי (איכה ג, נא) — אלף ילדים היו בבית אבא; חמש מאות מהם למדו תורה, חמש מאות למדו חכמת יונית, ולא נשתייר מהם, אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא! אמרי, שאני בית רבן גמליאל, שהיו קרובים למלכות. וכדתניא המספר קומי, הרי זה מדרכי האמורי. אבטולמוס בר ראובן התירו לו לספר קומי, מפני שהוא קרוב למלכות; של בית רבן גמליאל התירו להם לספר בחכמת יונית, מפני שקרובים למלכות.

בית המקדש. **נעץ צפרניו** — תקע צפרניו והתחיל צורת כדרך חזיר כשגוררין אותו. **ונזדעזעה ארץ ישראל** — לשון הפלגה, כלומר כל העם התמרמר על נבלה זו שנועזו הורקנוס ואנשיו לעשות. **מגנות צריפין** — ממקום רחוק מירושלים, לפי שהחריבו בני המצור את תבואת השדה ולא היו יכולים להביא את העומר מהמקום שהיה רגיל לבוא. **עין סוכר** — בקעה פוריה ממזרח להר גריזים והר עיבל. **לשון סורסי** — לשון ארמי מעורב, שהיה אז לשון המון העם. **חכמת יונית** — תורת חכמי יון, השירה והספרות שלהם, שהיא מושכת את הלב ונורמת לתורה שתשתכח מישראל. **עיני עוללה לנפשי** — קרא על עצמו פסוק זה, כלומר עיני כואבת מבכי ודמעה יותר מכל משפחות העיר. **קרובים למלכות** — והיו זקוקים לחכמה זו, מפני תכסיסי מלוכה. **המספר קומי** — הגוזז שעורותיו כנגד המצח ומגדל שער לאחוריו כדרך מגדלי בלורית. **מדרכי האמורי** — דרכי הרומאים ומפני שהיו כבושים תחת ידי הרומאים דברו בלשון סתר ואמרו אמורי במקום רומי, שהוא לשון נופל על לשון.

פרק חבלה.

משנה א. דין חמשה דברים.

א. החובל בחבירו בכמה חייב. — **ב.** מנין שעין תחת עין ממון. — **ג.** חמור שקטע ידו של תינוק. — **ד.** צער במקום נזק. — **ה.** שבת כיצד שמין אותה. — **ו.** הכל לפי המבייש.

א. [פג:] החובל בחבירו חייב עליו משום חמשה דברים: בנזק, בצער, בריפוי, בשבת ובושת. בנזק כיצד? סימא את עינו, קטע את ידו, שיבר את רגלו רואין אותו כאלו הוא עבד נמכר בשוק ושמין כמה היה יפה וכמה הוא יפה. צער — כואו בשפוד או במסמר ואפילו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה, אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך. ריפוי — הכהו חייב לרפאותו. עלה בו צמחים, אם מחמת המכה — חייב; שלא מחמת המכה — פטור. חייתה ונסתרה, חייב לרפאותו; חייתה כל צורכה,

---

חמשה דברים — חמשה סוגים שונים של תשלומי נזקין שאפשר לפעמים להיות נגרם בחבלה אחת. **בנזק** — בתשלומי נזק. **רואין אותו** — את הנחבל. **עבד נמכר** — שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד. **כמה היה יפה** — כמה היה אדם שכמותו לפי אומנתו וכשרונו שוה כעבד קודם שנעשה בעל מום וכמה הוא שוה עכשיו, ומה שנפחת ערכו על ידי החבלה, על החובל לשלם. **כואו בשפוד** — גרם לו כויה בשפוד חם. **או במסמר** — או שתחב לו מסמר שאינו אלא מכאיב ומצער על ידי דקירה בבשר החי. **שאינו עושה חבורה** — ואין שם אלא צער לבד, שאם גרם לו חבורה הרי זהו בכלל נזק, שעל ידי כך נפחת ערכו. **כיוצא בזה** — לפי מה שהוא מפונק ביותר צערו וכאבו מרובה ביותר. **רוצה ליטול** — מלכתחילה שיהו מצערים אותו באופן כזה. **ריפוי** — כיצד. **חייב לרפאותו** — ואין לומר מכיון ששילם לו דמי נזקו שוב איננו חייב ברפואתו. **צמחין** — בשר חי בעור. **שלא מחמת המכה** — אלא מחמת סיבה אחרת. **חייתה ונסתרה** — כלומר ומאין אפשר לדעת אם מחמת המכה או שלא מחמת המכה? חייתה ונסתרה, כשנתרפאה המכה ועלה עליה קרום ונסתרה שוב ואחר כך עלו בה צמחים, סימן שהוא מחמת המכה, אבל חייתה כל צורכה ועלו

עד

אינו חייב לרפאותו. שבת— רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין. שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו. בושת הכל לפי המבייש והמתבייש,

ב. גמרא. אמאי? עין תחת עין (שמות כא, כד) אמר רחמנא, אימא — עין ממש? לא סלקא דעתך, דתניא יכול סימא את עינו, מסמא את עינו; קטע את ידו — מקטע את ידו; שיבר את רגלו — משבר את רגלו? תלמוד לומר: מכה אדם ומכה בהמה (ויקרא כד, יז) מה מכה בהמה — לתשלומין, אף מכה אדם — לתשלומין. ואם נפשך לומר! הרי הוא אומר: לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות (במדבר לה ,לא) — לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים שאין חוזרין. והאי לא תקחו כופר לנפש רוצח, למעוטי ראשי אברים הוא דאתא, האי מיבעי ליה, דאמר רחמנא: לא תעביד ביה תרתי, לא תשקלו מיניה ממון ותקטליה! האי מ,,כדי רשעתו" (דברים כה ,י) נפקא: רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו שתי רשעיות. ואכתי מיבעי ליה דקאמר רחמנא: לא תשקול מיניה ממון ותפטריה! אם כן לכתוב רחמנא: לא תקחו כופר לאשר הוא רשע למות ,,לנפש רוצח" למה לי? שמע מינה: לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים.

תניא רבי דוסתאי בן יהודה אומר עין תחת עין — ממון. אתה אומר ממון, או אינו, אלא עין ממש? אמרת: הרי שהיתה עינו של זה גדולה ועינו של זה קטנה, היאך אני קורא בזה ,,עין תחת עין"! וכי תימא? כל כי האי גוונא, שקול מיניה ממונא, התורה אמרה: ,משפט אחד יהיה לכם

בה צמחים — שלא מחמת המכה הוא. **שבת** — כיצד שמין אותה? **שומר קישואין** — שאינו ראוי למלאכה אחרת מזו, שהרי נקטעה ידו ורגלו שכבר קבל דמיהן, לפיכך נותן לו כל ימי מחלתו כאלו הוא שומר קישואין. **הכל לפי המבייש** — אדם חשוב המבייש, בושתו מרובה מאדם קל; כיוצא בו אדם חשוב שנתבייש, בושתו מרובה יותר.

אמאי — למה משלם החובל ממון? **רחמנא** — הרחמן, כינוי לשמים. **עין ממש** — כאשר עשה כן יעשה לו. **ואם נפשך לומר** — ואם יש לך להשיב ולהקשות על טעם זה, יכולני להשיב לך ממדרש אחר. **לראשי אברים** — לאברים החשובים שבאדם, כגון עין יד ורגל. **שאין חוזרין** — אף על פי שגם הם אינם חוזרים שוב לאחר שנקטעו והרי זה כרוצח לגבי אותו אבר שחסרו. **תרתי** — שניהם, מיתה וממון. ואלמלי נאמר מקרא זה היינו אומרים שרוצח משלם גם כופר אף על פי שממיתין אותו. **מכדי רשעתו** — שנאמר אצל מלקות, שמזה דרשו שאין אדם לוקה ומשלם ומכל שכן שאין אדם נענש מיתה ותשלומין כאחד. **ואכתי** — ועדין. **ממון ותפטריה** — כלומר לעצם פשוטו של מקרא ולא לדרשה של ראשי אברים. **לנפש רוצח** — במקום שיש חיוב נפש אין אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי אבריו. **היאך אני קורא** — שמכוון שאנו אומרים עין ממש צריכה הנקמה להיות

(ויקרא שם כב) — משפט השוה לכולכם. אמרי: מאי קושיא? דלמא נהורא שקיל מיניה, נהורא אמר רחמנא נישקול מיניה! דאי לא תימא הכי, [פד.] קטן שהרג את הגדול וגדול שהרג את הקטן היכי קטלינן ליה? התורה אמרה: משפט אחד יהיה לכם משפט השוה לכולכם. אלא נשמה שקיל מיניה, נשמה אמר רחמנא נשקול מיניה, הכי נמי, נהורא שקיל מיניה, נהורא אמר רחמנא נשקול מיניה.

תניא אידך רבי שמעון בן יוחאי אומר עין תחת עין — ממון. אתה אומר ממון, או אינו, אלא עין ממש? אמרת: הרי שהיה סומא — וסימא, קיטע — וקיטע, חיגר — וחיגר, היאך אני מקיים בזה עין תחת עין? והתורה אמרה משפט אחד יהיה לכם — משפט השוה לכולכם! אמרי, ומאי קושיא? דלמא היכא דאפשר — אפשר, היכא דלא אפשר — לא אפשר ופטרינן ליה. אביי אמר אתיא מדתני דבי חזקיה, דתנא דבי חזקיה עין תחת עין נפש תחת נפש (שמות כא, כג כד) — ולא עין ונפש תחת עין. ואי סלקא דעתך ממש, זימנין דמשכחת לה עין ונפש תחת עין, דבהדי דעויר ליה, נפקא ליה נשמתיה. ומאי קושיא? דלמא מימד אמדינן ליה: אי מצי מקבל — עבדינן, ואי לא מצי מקבל — לא עבדינן. תניא רבי אליעזר אומר עין תחת עין — ממש. ממש, סלקא דעתך! רבי אליעזר לית ליה דכל הני תנאי? אמר רבה לומר, שאין שמין אותו כעבד. אמר ליה אביי אלא כמאן? כבן חורין! בן חורין מי אית ליה דמי? אלא אמר רב אשי לומר, שאין שמין אותו בניזק אלא במזיק.

בדיוק ממש, מדה כנגד מדה. כל כי האי — באופן שכזה יקחו תשלומי ממון. נהורא — מאור עין נטל ממנו ומאור עין נוטלין ממנו, שכח הראות של העין אינו תלוי בכמות גדלה. קטן שהרג — אדם ננס שהרג אדם בעל קומה. נשמה — חיים. סומא וסימא — עור שסימא את עין חברו. היכא דאפשר — לקיים עין תחת עין, מקיימים. ופטרינן ליה — ופוטרין אותו בלא כלום וזהו משפט שוה או ליטול אבר ממש או לפטור לגמרי. זמנין — לפעמים. דבהדי דעויר ליה — בעוד שנוטלים את עינו תצא נפשו מחמת יסורים או משטף דם. מימד אמדינן — אומדין אותו על ידי רופאים, אם יש בו כח לקבל את העונש. עבדינן — אנו מקיימים בו את הפסק. דכל הני תנאי — כלום אפשר שר"א יחלוק על הפירוש המקובל ועל הדרשות של כל התנאים לעיל שלמדו פירוש זה מן המקרא! כעבד — אין שמין את כל אדם כעבד הנמכר בשוק כבמשנתנו, אלא שמין דמי עינו של כל אחד ואחד כפי ערכו ומדרגתו וזוהי הכוונה — ממש, כלומר ערך עינו של הנחבל ממש. מי אית ליה דמי — כלום שייך ערך דמים אצל בן חורין? הלא אין בן חורין נישום בדמים! אלא במזיק — אין שמין את הניזק כמה היה יפה קודם שסימו את עינו וכמה הוא יפה עכשיו, אלא שמין את המזיק כמה הוא יפה להמכר עכשיו וכמה יהא יפה להמכר בלי עין. וזוהי הכוונה ממש, כלומר כדמי עינו של זה, שבדין היו צריכים לטול ממנו את עינו, אלא שחסה עליו התורה ונותן דמים כנגדו.

ג. ההוא חמרא דקטע ידא דינוקא. אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל. אמר להו: זילו שומו ליה ארבעה דברים. אמר ליה רבא: והא אנן חמשה תנן! אמר ליה: לבר מנזק קאמינא. אמר ליה אביי: והא שור הוא, ושור אינו משלם אלא נזק! אמר להו: זילו, שומו ליה נזקיה. והא כעבדא בעי למשיימיה! אמר להו: זילו, שיימוהו כעבדא. אמר להו אבוה דינוקא: לא בעינא, דזילא לי מילתא. אמר ליה: והא קא מחייבת ליה לינוקא! אמר להו: לכי גדיל, מפייסנא ליה מדידי.

ד. [פה.] אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול. צער במקום נזק היכי שיימינן? אמר אבוה דשמואל אומדין כמה אדם רוצה ליטול לקטוע לו ידו. לקטוע לו ידו? לא צער לחודיה הוא, הא כולהו חמשה דברים איכא! ועוד, בשופטני עסקינן? אלא לקטוע ידו הקטועה. ידו הקטועה נמי לא צער לחודיה איכא, הא צער ובושת איכא, דכסיפא ליה מלתא למשקל מבשרו למשדייה לכלבים! אלא אומדין כמה אדם רוצה ליטול לקטוע לו ידו המוכתבת למלכות בין סם לסייף. אמרי, הכא נמי לא שקיל ומצער נפשיה! אלא אומדין כמה אדם רוצה ליתן לקטוע לו ידו המוכתבת למלכות בין סייף לסם. האי „ליטול"? „ליתן" מבעי ליה! אמר רב הונא בריה דרב יהושע — ליטול מזה מה שנתן זה.

קאמינא — אני אומר. אלא נזק — שאין דין ארבעה דברים אלא באדם, שנאמר ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו' (ויקרא כד, יט) — שמזה למדו דין חמשה דברים ודרשו חכמים: איש בעמיתו — ולא שור בעמיתו, שאין בהמה מזקת חייבת אלא בנזק. בעי למשיימיה — הרי צריכים לשום אותו כאלו הוא עבד נמכר בשוק! לא בעינא — איני רוצה, כלומר אני מוותר על דמי התשלומין. דזילא לי מלתא — שבזיון הוא לי שיהא בני נישום כעבד. קא מחייבת ליה לינוקא — הרי אתה מחייב ומפסיד לבנך, שתשלומין של חבלה של תינוק הן. לכי גדיל — לכשיגדל אפיים אותו משלי.

צער במקום נזק — כשקטע את ידו ונתן לו דמי הנזק. היכי שיימינן — כיצד שמין את הצער לחוד, הרי זהו נכלל בדמי הנזק שנוטל, שאי איפשר לקציצת היד בלי צער. בשופטני עסקינן — כלום מדברים בשוטה שיתן ידו לקצוץ בשביל ממון, בתמיה! ידו הקטועה — כמה ירצה זה שיחתכו מבשר ידו הקטועה ומדולדלת בגופו, שאין כאן אלא צער ולא נזק שהרי ידו אינה ראויה עוד למלאכה. דכסיפא ליה מלתא — שהדבר בזיון הוא לו. למשדייה — להשליך. המוכתבת למלכות — שענשוהו מן המלכות שיקטעו לו את ידו בסם, שאין שם צער כלל, כמה רוצה ליטול לקוצצה בסייף. לא שקיל — לא יטול כל ממון שבעולם כדי לצער את עצמו בכך. רוצה ליתן — לשליח המלכות הבא לקוטעה בסייף שיקטענה בסם וזהו דמי הצער. ליתן מבעי ליה — היה לו לתנא לשנות „כמה אדם רוצה ליתן" ולא רוצה ליטול. ליטול מזה — כמה רוצה הנחבל ליטול מן המזיק כדי ליתן למלכות בשביל קטיעת ידו בסם.

ה. [פה:] **שבת רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין.** תנו רבנן שבת, רואין אותו כאילו הוא שומר קישואין. ואם תאמר, לקתה מדת הדין, דכי מיתפח האי גברא, לאו אגרא דשומר קישואין קשקיל אלא דלי דוולא ושקל אגרא טפי, אי נמי אזיל בשליחותא ושקיל אגרא טפי, — מדת הדין לא לקתה, שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו. אמר רבא קטע את ידו, נותן לו דמי ידו ושבת: רואין אותו כאילו הוא שומר את הפתח; סימא את עינו, נותן לו דמי עינו ושבת: רואין אותו כאילו הוא מטחינו בריחים; חירשו, נותן לו דמי כולו.

ו. [פו.] **בושת הכל לפי המבייש והמתבייש.** מני מתניתין? לא רבי מאיר ולא רבי יהודה, אלא רבי שמעון דתניא וכולן רואין אותן, כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם, שהן בני אברהם יצחק ויעקב, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: הגדול לפי גודלו והקטן לפי קטנו. רבי שמעון אומר: עשירים — רואין אותן כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם; עניים — כפחותין שבהן. מני? אי רבי מאיר? מתניתין קתני „הכל לפי המבייש והמתבייש" ורבי מאיר אומר כולהו כהדדי נינהו! ואי רבי יהודה? מתניתין קתני „המבייש את הסומא חייב" ואילו רבי יהודה אומר סומא אין לו בושת! אלא לאו רבי שמעון היא. אפילו תימא רבי יהודה, כי אמר רבי יהודה סומא אין לו בושת — למישקל מיניה, אבל למיתבא ליה — יהבינן

לקתה מדת הדין — שומא זו חוב הוא לנחבל. **דכי מיתפח** — שכשיתרפא אותו האיש מחליו יהיה ראוי למלאכה גדולה משמירת קישואים שהיא הפחותה שבשכירות. **דלי דוולא** — אפשר לו להיות למשל שואב מים או ללכת בשליחות שמקבל יותר שכר. **שכבר נתן לו** — שבשעה שאמדוהו, כמה היה יפה קודם וכמה הוא יפה כשהוא נידם, אמדוהו עד שמירת קישואים, שאינו ראוי יותר אלא למלאכה זו וכיוצא בה, לפיכך אינו נותן לו דמי שבתו אלא כפי ערך מלאכה זו. **ושבת** — כל ימי חליו נותן לו שכר שומר קישואין, שעדין הוא ראוי למלאכה זו. **שיבר את רגלו** — ושוב אינו ראוי לשמור קישואין, שצריך להלך סביב הגנה. **שומר את הפתח** — שגם קיטע ראוי למלאכה זו. **מטחינו ברחים** — שהסומא ראוי לכך. **דמי כולו** — שהחרש לא יוצלח לכל מלאכה.

וכולן — בין עניים בין עשירים. **שירדו מנכסיהם** — שאין מתריסין כל כך כנגד המזולזלים בכבודם כבימות עשרם, ואף על פי כן מקפידים על כבודם מפני יחוסם הקודם. נמצא העניים והעשירים שוין בכך. **שהן בני אברהם** — כלומר כל ישראל שוים ביחוסם. **הגדול** — במדרגת עשרו וכבוד יחוסו. **שירדו מנכסיהם** — שהוא הפחות במדרגת העשירות. **כפחותין שבהן** — כפחותים שבעניים, כלומר שניהן במדרגה הפחותה ביותר, שלמעלה אין שעור והשומא קשה בהם. **רבי שמעון היא** — שהוא מחלק בין עשירים לעניים ווהי כוונת המשנה: הכל לפי המבייש והמתבייש. **למשקל מיניה** — ליטול ממנו, כלומר לחייבו כשהוא בייש את חבירו. **למיתבא ליה** — לתת לו כשביישו אותו, מחייבים, שאין הסומא מרגיש בבושת

ליה. והא מדקתני סיפא „המבייש את הישן חייב וישן שבייש פטור" ולא קתני „סומא שבייש פטור" מכלל דלא שנא הכי ולא שנא הכי! אלא מחוורתא מתניתין רבי שמעון היא.

משנה ב׳ המבייש את חברו כמה נותן לו.

א. כמה מיני ביוש וכיצד שמין אותם. — ב. הכל לפי כבודו. — ג. אין אדם רשאי לחבל בעצמו. — ד. הקוצץ נטיעותיו.

א. [צ.] התוקע לחבירו נותן לו סלע: רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי מנה. סטרו, נותן לו מאתים זוז. לאחר ידו — נותן לו ארבע מאות זוז. צרם באזנו, תלש בשערו, רקק והגיע בו רוקו, העביר טליתו ממנו, פרע ראש האשה בשוק, נותן ארבע מאות זוז. [צ:] זה הכלל: הכל לפי כבודו. אמר רבי עקיבא אפילו עניים שבישראל רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם, שהם בני אברהם יצחק ויעקב. ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק, ובאת לפני רבי עקיבא וחייבו ליתן לה ארבע מאות זוז. אמר לו: רבי, תן לי זמן, ונתן לו זמן. שמרה עומדת על פתח חצרה, ושבר את הכד בפניה ובו כאיסר שמן. גילתה את ראשה, והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה. העמיד עליה עדים ובא לפני רבי עקיבא. אמר לו: רבי, לזו אני נותן ארבע מאות זוז? אמר לו: לא

חברו, אבל אחרים מרגישים בבושתו, לפיכך חייבים לשלם לו קנס דמי בושתו. **מחוורתא** — ההסבר היותר מתוור הוא.

התוקע לחבירו — הכהו באגרופו נגד אזנו ויש מפרשים שתקע לו באזנו. **סלע** — קנס דמי בושתו. **מנה** — מאה זוז. **סטרו** — הכהו בפס ידו על לחיו, שבשתו מרובה יותר. **לאחר ידו** — הכהו באחורי ידו על לחיו. **צרם** — משך בתנוך אזנו ויש מפרשים חתך מעט מאזנו. **זה הכלל** — כלומר כל השעורים הללו אינם אלא למכובד ביותר, אבל לאדם בזוי פוחתין לו ושמין לכל אחד לפי כבודו. ובגמרא מפרש. **אמר רבי עקיבא** — רבי עקיבא חולק על זה הכלל וסובר שהכל שוין לדיני קנסות הללו. **בני חורין** — בני חורים וסגנים. **שמרה** — המתין לה עד שראה אותה עומדת על פתח חצרה. **כאיסר שמן** — שמן בכאיסר. **האיסר** — הוא אחד מכ״ד בזוז. **מטפחת** — מאספת השמן בטפח ידה. **ומנחת ידה** — לסוך ראשה בשמן שכך היה דרכם. **לזו** — שמגלה בעצמה את ראשה בשוק ואינה מקפדת על גילוי הראש, אני נותן קנס בשביל שפרעתי את ראשה! **שאינו רשאי** — שאסור לאדם לצער את עצמו.

אמרת כלום: שהחובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור, אחרים שחבלו בו חייבים; והקוצץ נטיעותיו אף על פי שאינו רשאי פטור, אחרים שקצצו את נטיעותיו חייבין.

ב. [צא.] **גמרא. הכל לפי כבודו.** איבעי להו: תנא קמא לקולא קאמר או לחומרא קאמר: לקולא קאמר, דאיכא עני דלא בעי למשקל כולי האי, או דלמא לחומרא קאמר, דאיכא עשיר דבעי למיתב ליה טפי? תא שמע מדקאמר רבי עקיבא, אפילו עניים שבישראל רואין אותן כאילו הן בני חורין שירדו מנכסיהם, שהם בני אברהם יצחק ויעקב, שמע מינה תנא קמא לקולא קאמר שמע מינה.

ג. **שמרה עומדת על פתח חצירה.** והתניא אמר לו רבי עקיבא: צללת במים אדירים והעלית בידך חרס, אדם רשאי לחבל בעצמו! אמר רבא לא קשיא, כאן בחבלה, כאן בבושת. והא מתניתין בבושת הוא, [צא:] וקתני החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור! הכי קאמר ליה: לא מבעיא בושת, דאדם רשאי לבייש את עצמו, אלא אפילו חבלה, דאין אדם רשאי לחבל בעצמו — אחרים שחבלו בו, חייבין. מאן תנא דשמעת ליה דאמר, אין אדם רשאי לחבל בעצמו? אילימא האי תנא הוא דתניא ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש (בראשית ט, ד) — רבי אלעזר אומר מיד נפשותיכם אדרש את דמכם, ודלמא קטלא שאני! אלא האי תנא הוא, דתניא מקרעין

פטור — מעונש בית דין. **הקוצץ נטיעותיו** — שעובר בלא תשחית את עצה (דברים כ, יט). **פטור** — מתשלומין שאין איסור לאו זה ניתן לעונש דמים.

לקולא קאמר — זה הכלל, כלומר שכל השיעורים הללו הם למכובד ביותר, אבל לאדם בזוי פוחתין לו. וכמו שנתפרש במשנה. **לחומרא קאמר** — שהשיעורים הללו הם לפחותים שבעם, אבל למכובדים שמין ביותר, כל אחד לפי כבודו. **מדקאמר ר' עקיבא** — משחולק ר"ע על תנא קמא ואומר שאפילו עניים שבישראל מיוחסים הם כעשירים, שמע מינה שת"ק רצה לומר שעניים פוחתין להם ובא הוא לומר שהכל שוים, שכולם הם בני אברהם יצחק ויעקב; שאם תאמר להיפך, שת"ק סובר ששיעור זה אינו אלא לפחות שבעם, אבל המכובד מקבל יותר וע"ז חולק ר"ע ואומר שגם המכובד אינו מקבל יותר מן הבזוי, היה צריך לומר להיפך, שגם המכובדים אינם גדולים ביחוסם מן הפחותים שבעם.

צללת במים אדירים — דרך משל אמר לאותו אדם, כלומר יגעת לפטור עצמך ולא העלית בידך אלא שברי חרסים שאינם ראוים לכלום. **אדם רשאי** — ובמשנה נאמר שאינו רשאי. **בחבלה** — אין רשאי. **לא מבעיא בושת** — שאחרים חייבים בבשתו אף על פי שהוא רשאי לבזות את עצמו. **אפילו חבלה** — שאין רשאי בה ואפשר לומר הואיל והוא עצמו אינו מפקיד על חבלתו גם אחרים אינם חייבים עליו. **מיד נפשותיכם** — מיד עצמכם אדרוש. **קטלא שאני** — לאבד את עצמו לדעת אסור. **מקרעין** — את הבגדים ואין כאן

על המת ולא מדרכי האמורי. אמר רבי אלעזר: שמעתי, שהמקרע על המת יותר מדאי עובר משום בל תשחית, וכל שכן גופו. ודלמא בגדים שאני, דפסידא דלא הדר הוא! כי הא דרבי יוחנן קרי למאני מכבדותא, ורב חסדא כד הוה מסגי ביני היזמי והגא מדלי להו למאניה, אמר: זה מעלה ארוכה, וזה אינו מעלה ארוכה. אלא האי תנא הוא, דתניא רבי אלעזר הקפר אומר: מה תלמוד לומר, וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (במדבר ו, יא) וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין, והלא דברים קל וחומר: ומה זה, שלא ציער עצמו אלא מן היין, נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה!

ד. **הקוצץ נטיעותיו.** אמר רב דיקלא דטען קבא, אסור למקצציה. מיתיבי כמה יהא בזית ולא יקצצו? רובע! שאני זיתים דחשיבי. אמר רבי חנינא לא שכיב שיכחת ברי, אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים, מותר. תניא נמי הכי רק עץ אשר תדע (דברים כ, כ) — זה אילן מאכל; כי לא עץ מאכל הוא — זה אילן סרק. וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר, מה תלמוד לומר, כי לא עץ מאכל? — להקדים סרק למאכל. [צב.] יכול אפילו מעולה בדמים? תלמוד לומר: רק. שמואל אייתי ליה אריסיה תמרי. אכל, טעים בהו טעמא דחמרא. אמר ליה: מאי האי? אמר ליה: ביני גופני קיימי. אמר, מכחשי בחמרא כולי האי! למחר אייתי לי

משום דרכי האמורי. וכל שכן גופו — דיוק הגמרא הוא, כלומר ומזה אפשר ללמוד שכשעושה חבלה בגופו מכל שכן שעובר משום בל תשחית. **דלא הדר** — הפסד שאינו חוזר. **למאני** — בגדים. **מכבדותא** — שהם מכבדים את לובשיהם. **כד הוה מסגי** — כשהיה מהלך. **היזמי והגא** — מיני קוצים. **מדלי** — הרים את בגדיו שלא יקרעו. **זה מעלה ארוכה** — הבשר מתרפא. **וכפר עליו** — בנזיר נאמר. **המצער עצמו** — המסגף את גופו בתענית, והוא הדין שאין אדם רשאי לחבל בעצמו.

דטען קבא — שטוען קב תמרים. **רובע** — הקב. **לא שכיב** — לא מת. **אלא דקץ** — בשביל חטא זה שקצץ עץ תמר קודם זמנו, שהיה טוען עדין פירות. **מעולה בדמים** — דמיו יקרים לבנין יותר משבח פירותיו. **רק עץ אשר תדע** — אריכת לשון יתרה היא, שהיה לו לומר רק לא עץ מאכל ודרשו אשר תדע — זה אילן מאכל, שאתה יודע אותו ונהנה ממנו, שעל אילן סרק אין נופל לשון ידיעה, לומר לך שאף אילן מאכל מותר לקחת למצור. **כל דבר** — אפילו עץ מאכל. **מה תלמוד לומר** — כי לא עץ מאכל הוא, אם אילן מאכל מותר, אילן סרק לא כל שכן. **להקדים סרק** — שיקדים לקצוץ לבנין המצור אילן סרק לאילן מאכל. **מעולה בדמים** — כשאילן מאכל מעולה וחשוב יותר לבנין המצור מאילן סרק, יכול אף זה אילן סרק קודם. **רק** — מיעוט, לומר לך שלא לעולם מקדימין סרק למאכל. על כל פנים אנו למדים מכאן שבזמן שעץ מאכל מעולה בדמים ועצו חשוב יותר מפירותיו מותר לקוצצו. **ביני גופני** — בין הגפנים התמרים עומדים ויונקים מהם. **מכחשי בחמרא** —

מקורייהו. רב חסדא חזא תאלי בי גופני. אמר ליה לאריסיה: זיל עקרינהו: גופני קני דקלי, דקלי לא קני גופני.

משנה ג. בקשת מחילה.

א. צער ובקשת מחילה. — ב. רמז לפתגמים שונים מן הכתובים. — ג. האומר סמא את עיני.

א. אף על פי שהוא נותן לו, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך (בראשית כ, ז). ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי? שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים (שם שם, יז). האומר סמא את עיני, קטע את ידי, שבר את רגלי, חייב. על מנת לפטור — חייב; קרע את כסותי, שבר את כדי, חייב. על מנת לפטור — פטור. עשה כן לאיש פלוני על מנת לפטור, חייב בין בגופו בין בממונו.

גמרא. תנו רבנן כל אלו שאמרו — דמי בושתו, אבל צערו — אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך.

ב. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן, כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה? אמר ליה: דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו (איוב מב, י). אמר ליה: את אמרת מהתם, ואנא אמינא מהכא: ויתפלל אברהם אל האלהים

הם מכחישים את הגפנים כל כך. מקורייהו — שרשיהם, כלומר תעקר אותם. חזא תאלי — ראה דקלים רכים בין הגפנים. גופני קני דקלי — בגפנים יכולים לקנות דקלים, שהגפנים משובחים יותר מן הדקלים.

שהוא נותן לו — החובל לנחבל חמשה דברים. שיבקש ממנו — מחילה. ויתפלל בעדך — כלומר שתבקש ממנו שימחול לך בלב טוב כל כך, עד שיהא מתפלל בעדך. ויתפלל אברהם — וכל אדם צריך ללמוד ממדותיו של אברהם להיות רחמן כמותו. האומר — לחבירו. חייב — שאין אדם מוחל על צער גופו ובודאי דרך שחוק אמר לו כך. על מנת לפטור — אפילו אמר לו מפורש על מנת לפטור. קרע את כסותי — אבל אם אמר לו בנזקי ממון על מנת לפטור, פטור, שלפעמים אדם מוחל על נזקי ממונו. חייב — המזיק, שאין שליח לדבר עבירה.

כל אלו שאמרו—כל שיעורי הממון שאמרו למעלה במשנה בתשלומי בושת, אינם אלא לענין פיצוי של דמים. אבל צערו — יסורי הנפש שהביוש גרם לו. אילי נביות — כל קרבנות.

מנא הא מילתא — מנין יש ללמוד דבר זה מן המקרא. מהכא — מן התורה.

וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וגו׳ (בראשית כ, יז) וכתיב: וה׳ פקד את שרה כאשר אמר (שם כא, א) — כאשר אמר אברהם על אבימלך.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „בהדי הוצא לקי כרבא״? אמר ליה: דכתיב, למה תריבו אלי כלכם פשעתם בי נאם ה׳ (ירמיה ב, כט). אמר ליה: את אמרת מהתם, ואנא אמינא מהכא: עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורתי (שמות טז, כח).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „בתר עניא אזלא עניותא״? אמר ליה: דתנן עשירים מביאין בכורים בקלתות של זהב ושל כסף, ועניים — בסלי נצרים של ערבה קלופה. הסלים והבכורים נותנים לכהנים. אמר ליה: את אמרת מהתם, ואנא אמינא מהכא: [צב:] וטמא טמא יקרא (ויקרא יג, מה).

אמר ליה רבא לרבה מר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „חברך קרייך חמרא, אוכפא לגביך מוש״? אמר ליה: דכתיב, ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי בורחת (בראשית טז, ח).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „מילתא גנאה דאית ביך קדים אמרה״? אמר ליה: דכתיב, ויאמר עבד אברהם אנכי (שם כד, לד).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי „שפיל ואזיל בר אווזא ועיניה מטייפי״? אמר ליה דכתיב והיטב ה׳ לאדני וזכרתך את אמתך (שמואל כה, לא).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „חמרא למריה, טיבותא לשקייה״? אמר ליה: דכתיב וסמכת את ידך עליו וגו׳

כאשר אמר אברהם — כאשר התפלל. בהדי הוצא — ביחד עם הקוץ הגדל אצל הכרוב נלקה גם הכרוב, שכשבא לעקור את הקוץ פעמים שנעקר הכרוב עמו ונמצא לוקה בשבילו, כך שכני הרשע לוקים עמו. כולכם פשעתם בי — אף הנביא במשמע. מאנתם — אף משה ואהרן בכלל. בתר עניא — אחרי העני נגררת העניות. נצרים — שבטים. נותנים לכהנים — והעשירים לא היו נותנים קלתותיהן לכהן. טמא יקרא — לא די לו נגעו, אלא שהטיל עליו הכתוב חובה לבייש את עצמו ברבים. אוכפא לגביך מוש — קח אוכף של חמור ושים אותו על גבך, כלומר הודה לדבריו. שפחת שרי — אמר לה המלאך והיא ענתה שרי גברתי. מילתא גנאה — דבר גנאי שיש בך הקדם לאומרו בעצמך. שפיל ואזיל — בר אווזא מהלכת בראש מוטה לארץ אבל עיניה מצפות למעלה ולצדדין לחפש אוכל; משל הוא לאדם, שאף בענותנותו תהיינה עיניו תמיד צופיות לטובתו לעתיד. חמרא למריה — היין לבעלים ובני אדם

למען ישמעו כל עדת בני ישראל (במדבר כב יח) — וכתיב, ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל וגו׳ (דברים לד, ט).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכי״? אמר ליה: דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים ומשולש בכתובים ותנן במתניתין ותנינא בברייתא. כתוב בתורה, דכתיב: וילך עשו אל ישמעאל (בראשית כח, ט); שנוי בנביאים, דכתיב: ויתלקטו אל יפתח אנשים רקים ויצאו עמו (שופטים יא, ג) ומשולש בכתובים, דכתיב: כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו (בן סירא יג). תנן במתניתין: כל המחובר לטמא טמא, כל המחובר לטהור טהור. ותנינא בברייתא: רבי אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב, אלא מפני שהא מינו.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא״? אמר ליה: דכתיב, לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו (דברים כג, ח).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „אי דלית דורא, — דלינא, ואי לא — לא דלינא״? אמר ליה: דכתיב, ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך (שופטים ד, ח).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „כד הוינן זוטרי — לגברי, השתא דקשישנא — לדרדקי״? אמר ליה: מעיקרא כתיב, וה׳ הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם (שמות יג, כא) — ולבסוף כתיב, הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך (שם כג, כ).

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמרי אינשי „בהדי מרי

מחזיקים טובה להמשרת המשקה. **למען ישמעו** — בני ישראל שאני צויתי על זה. **כי סמך משה** — תלה הכתוב כל הגדולה במשה; כאלו הוא נתנה ליהושע ולא הקב״ה. **מטייל ואזיל** — דקל רע הולך אצל אילן סרק, כלומר דרך דקל רע לינדל בצד אילן סרק, כך דרכו של אדם רע להתחבר לרשעים. **המחובר לטמא** — כל כלי המחובר לדבר המקבל טומאה אף הוא מקבל טומאה והמחובר לדבר שאינו מקבל טומאה נעשה בטל אצלו ואינו מקבל טומאה. **זרזיר** — מין עורב ונחלקו בו חכמים אם הוא עוף טמא או לא. **בירא דשתית מיניה** — הבור ששתית ממנו כבר בצמא. **לא תשדי** — לא תשליך בו עפר וטיט, כלומר דבר שהשתמשת בו פעם אחת שוב לא תזלזל בו. **אי דלית דורא** — אם תגביה את המשא עמי, ארימהו ביחד עמך, אף־על פי שאיני צריך לסיועך, ואם לאו, לא ארימהו. **כד הוינן זוטרי** — כשהיינו קטנים היינו חשובים כגדולים. **השתא דקשישנא** — עכשיו שהזקננו הננו שפלים כתינוקות. **וה׳ הולך** — הוא בעצמו. **בהדי מרי ניכסי** — אצל בעל נכסים שים את עציך, כלומר התחבר

ניכסי ציבי משך"? אמר ליה: דכתיב, וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים (בראשית יג, ה).

אמר רב חנן כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שנאמר ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וגו׳ (שם טז, ה) וכתיב: ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה (שם כג, ב). והני מילי — דאית ליה דיינא בארעא. אמר רבי יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק. תניא נמי הכי: אם צעק יצעק (שמות כב, כב) — אחד לצועק ואחד לנצעק, אלא שממהרין לצועק יותר מן הנצעק. ואמר רבי יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים (שם כ, טז) — אמר לה: הואיל וכסית ממני ולא גילית שהוא אישך ונרמת אלי הצער הזה, יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים. ונתקיים בזרעה דכתיב, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת (שם כז, א). אמר רבי אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין, שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה, והכשירן הכתוב לגבי מזבח.

ג. **האומר סמא את עיני כו׳.** אמר ליה רב אסי בר חמא לרבא: מאי שנא רישא, ומאי שנא סיפא? אמר ליה: רישא, לפי שאין אדם מוחל על ראשי אברים. אמר ליה: וכי אדם מוחל על צערו? דתניא הכני פצעני על מנת לפטור, פטור! אישתיק. אמר, מידי שמיע לך בהא? אמר ליה: הכי אמר רב ששת: משום פגם משפחה. איתמר רב אושעיא אמר משום פגם משפחה, רבא אמר משום שאין אדם מוחל על ראשי אברים שלו. רבי יוחנן אמר יש הן שהוא כלאו, ויש לאו שהוא כהן. תניא נמי הכי הכני

לעשיר וייטב גם לך. **ציב** — עצים. **המוסר דין** — הקובל על חברו לשמים ומבקש עונש עליו. **חמסי עליך** — וגומר ישפט ה׳ ביני וביניך. **דאית ליה דיינא** — שיש לו דיינים בארץ והוא מוסר דינו לשמים. **אם צעק יצעק** — וגומר וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב, לומר לך ששניהם נענשים, הצועק והנצעק. **שממהרין** — להפרע ממנו. **בני כסויי עינים** — שיהיו סומים. **נרדף** — מן העופות הטורפים.

רישא — סמא את עיני על מנת לפטור חייב. **סיפא** — קרע את כסותו על מנת לפטור פטור. **צערו** — כאב מכה. **פגם משפחה** — שבעל מום פגם הוא לכל המשפחה כולה, אבל מכות ופצעים אין בהם פגם משפחה. **על ראשי אברים** — אבל על צערו סתם אדם מוחל ולא קשה מברייתא. **יש הן שהוא כלאו** — ר׳ יוחנן מפרש במשנה ובריייתא לא שהנחבל אמר „על מנת לפטור" אלא שהחובל שאלו: אפילו על מנת לפטור? וזה השיבו „הן", שלפעמים יש במשמעו כן, כשאמר לו בניחותא, ולפעמים — לאו כשאמר לו כמתמיה. כיוצא בו „לאו" בניחותא — לשון שלילה הוא ובתמיה — לשון חיוב. ולפיכך כשאין אנו

פצעני על מנת לפטור, ואמר לו: הן, הרי יש הן שהוא כלאו; קרע את כסותי על מנת לפטור, ואמר לו: לאו, הרי לאו שהוא כהן.

יודעין באיזו משמעות השיב לו „הן" — בסמא את עיני אנו אומרים ודאי משמעו „לאו" היה, שאין אדם מוחל על ראשי אברים שלו, ובקרע את כסותי אנו אומרים שכוונתו היתה הן בחיוב. וכיוצא בו בברייתא בהכני פצעני שאף בזו אפשר לומר לדעת ברייתא זו, שאדם מוחל לפעמים על צער מכתו אם אינה גורמת לידי מום. שהוא כלאו — לברייתא זו אף על מכה ופצע אין אדם מוחל לעולם ואפילו כשאמר לו הן, בודאי משמעו היה בלשון בתמיה. וברייתא זו חולקת על הקודמת.

פרק גזלה.

משנה א. שינוי גזלה ושבחה.

כיצד משיבין את הגזלה. — ב. שינוי החוזר לברייתו ושאינו חוזר. — ג. הגזלנים שהחזירו ותקנת השבים. — ד. שינוי קונה או במקומו עומד. — ה. זה הכלל. מעשה בגזלן שגזל צמר בקר. — ו. התוקף ספינתו של חברו. — ז. שינוי מטבע.

א. [צג:] הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים, משלם כשעת הגזלה. גזל פרה מעוברת וילדה, רחל טעונה וגזזה, משלם דמי פרה העומדת לילד, דמי רחל העומדת ליגזז. גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה, רחל ונטענה אצלו וגזזה, משלם כשעת הגזלה. זה הכלל, כל הגזלנים משלמין כשעת הגזלה.

ב. גמרא. אמרי, עצים ועשאן כלים — אין, שיפן — לא; צמר ועשאן בגדים — אין, ליבנן — לא, ורמינהו גזל עצים ושיפן, אבנים וסיתתן, צמר וליבנן, פשתן ונקהו, משלם כשעת הגזלה! אמר אביי תנא דידן קתני שינוי דרבנן, דהדרא, וכל שכן שינוי דאורייתא: עצים ועשאן כלים — בעצים

כשעת הגזלה — היינו דמי עצים וצמר ולא דמי הכלים, שעיבוד החומר ושבח הבא על ידי שכר פעולה, שלו הוא ואין לבעלים בו אלא החומר. **טעונה** — צמר. **העומדת לילד** — והעודף שהולד שוה יותר, שלו הוא. ואף על פי שהוא שבח הבא ממילא, אבל הרי היתה לו טירחה וטיפול בלידת הולד וניזז הצמר ושכר־טרחה זו שלו היא. **ונתעברה אצלו** — מכל שכן שאין לבעלים זכות בשבח זה. ובגמרא מפרש שהגזלן קונה הגזלה בשינוי, שכל שהדבר נשתנה כאלו פנים חדשות באו לכאן.

כלים אין — דוקא בשינוי ותיקון גדול כזה הוא שהגזלן קונה. **שיפן** — החליק את העצים ותיקנם לכלי. **לא** — בשינוי קל כזה לא קנה. **ונקהו** — מן הנעורת. **משלם כשעת הגזלה** — ומששונה במשנה כלים ובגדים דוקא, משמע שבשיפון וליבון לא קנה, שהרי אי אפשר לעשות כלים ובגדים בלי שיפון וליבון קודם. **תנא דידן** — התנא שלנו, כלומר של משנתנו. **שינוי דרבנן** — שינוי החוזר לברייתו, שאינו שינוי גמור ואינו קונה אלא מתקנת חכמים, שמן התורה אינו קונה אלא בשינוי גמור, שכך דרשו חכמים: והשיב את הגזלה — מה

משופין, ומאי נינהו? נסרים, דשינוי דהדר לברייתא הוא, דאי בעי משליף להו. צמר ועשאן בגדים — בצמר טווי, דשינוי דהדר לברייתא הוא, דאי בעי סתר ליה, וכל שכן שינוי דאורייתא. ותנא ברא שינוי דאורייתא קתני, ושינוי דרבנן לא קתני. רב אשי אמר תנא דידן נמי שינוי דאורייתא קתני, עצים ועשאן כלים — בוכאני, דהיינו שיפן: צמר ועשאן בגדים — נמטי, דהיינו שינוי דלא הדר.

ג. [צד:] תנו רבנן הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו, אין מקבלין מהן; והמקבל מהן, אין רוח חכמים נוחה הימנו. אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו, דתניא מעשה באדם אחד שבקש לעשות תשובה. אמרה ליה אשתו: ריקה, אם אתה עושה תשובה, אפילו אבנט אינו שלך. ונמנע ולא עשה תשובה. באותה שעה אמרו: הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו, אין מקבלין מהם; והמקבל מהם, אין רוח חכמים נוחה הימנו. מיתיבי הניח להם אביהם מעות של רבית, אף על פי שהן יודעין שהן רבית, אין חייבין להחזיר. אינהו — הוא דלא, הא אביהם — חייב להחזיר! בדין הוא, דאביהם נמי אינו חייב להחזיר, והא דקתני בדידהו, משום דקא בעי למתני סיפא: הניח להם אביהם פרה וטלית וכל דבר המסויים, חייבין להחזיר מפני כבוד אביהם, תנא רישא נמי בדידהו. ומפני כבוד אביהם חייבין להחזיר? אקרי כאן: ונשיא בעמך לא תאור — בעושה מעשה עמך! כדאמר רב פנחס

תלמוד לומר אשר גזל? אם כעין שגזל יחזיר ואם לאו משלם דמיה. נסרים — משופים שדבקם במסמרים ויתדות ועשה מהם תיבה או דלתות וכדומה. משליף להו — יכול להוציאם ולהחזירם לברייתם. סתר ליה — יכול לסתור את הארג ולהחזיר את החוטים לכמות שהיו. שינוי דאורייתא — שינוי שאינו חוזר לברייתו ומשום כך שונה במשנה כלים, כדי להשמיענו שאפילו בשינוי שחוזר לברייתו, כגון בנסרים משופים שעשה מהם תיבות וקתדראות שיכול לנתק הנסרים והרי הן כבתחילה, אבל מכיון שעשה מהן כלים יש בהן שינוי הניכר וקונה, וכל שכן עצים ושיפן, שהוא שינוי גמור, שקונה מן התורה. ותנא ברא — התנא החיצוני, כלומר של הברייתא. נמי שינוי דאורייתא — שאינו חוזר הוא שקונה, אבל שינוי דרבנן אינה קונה ואם קשה למה שנה דוקא כלים ובגדים, הרי גם בשיפון וליבון קנה כבברייתא. כלים בוכאני — שעשה מפשוטי כלי עץ בוכני, עלי שכותשין בו במכתשת, שבשיפון בלבד כבר נעשה כלי והיינו שיפון שבברייתא. נמטי — צמר חבוט ונדבק ביחד יעשו ממנו נעלים וכדומה שאינו חוזר שוב לברייתו.

שהחזירו — גזלתם מעצמם, שחזרו בתשובה. רוח חכמים — שתקנו תקנה זו. באדם אחד — שהיה גזלן. אין מקבלין מהם — כדי להקל עליהם דרך תשובה. אינהו הוא דלא — היורשים, הם שאינם חייבים להחזיר. חייב להחזיר — מן הדין לא כדי לצאת ידי שמים וקשה לברייתא, שאין מקבלין מהם. המסוים — דבר הניכר לרבים והכל יודעים שזו היא שפלוני גזל והניח ליורשיו. בעושה מעשה עמך — שמתנהג בדרך עם ישראל וזה שלא עשה מעשה עמו ועסק בגזלה וברבית אין בניו חייבין בכבודו. מאי

כשעשה תשובה, הכא נמי בשעשה תשובה. אי עשה תשובה, מאי בעי גביה? איבעי ליה לאהדורי! שלא הספיק להחזיר עד שמת. תא שמע הגזלנים ומלוי ברבית, אף על פי שגבו, מחזירין. גזלנין, מאי אף על פי שגבו? אי גזול גזול, ואי לא גזול — לא גזול! אלא אימא: הגזלנין ומאי ניהו — מלוי ברבית, אף על פי שגבו מחזירין! אמרי, מחזירין — ואין מקבלין מהם. אלא למה מחזירין? לצאת ידי שמים. תא שמע הרועים והגבאין והמוכסין, תשובתן קשה ומחזירין למכירין. אמרי, מחזירין — ואין מקבלין מהם. ואלא למה מחזירין? לצאת ידי שמים. אי הכי, אמאי תשובתן קשה? ועוד אימא סיפא: ושאין מכירין יעשה בהן צרכי ציבור. ואמר רב חסדא בורות שיחין ומערות! אלא לא קשיא: כאן קודם תקנה, כאן לאחר תקנה. והשתא דאמר רב נחמן בשאין גזילה קיימת — אפילו תימא אידי ואידי לאחר תקנה, ולא קשיא: [צה.] כאן בגזילה קיימת, כאן בשאין גזילה קיימת. והא אבנט, דגזילה קיימת היא! מאי אבנט — דמי אבנט. וכל היכא דגזילה קיימת לא עבוד רבנן תקנתא, והרי מריש, דגזילה קיימת היא, ותנן על המריש הגזול שבנאו בבירה, שיטול דמיו מפני תקנת השבים! שאני התם: דכיון דאיכא פסידא דבירה שויה רבנן כדליתא.

ד. גזל פרה מעוברת וילדה. תנו רבנן הגוזל רחל וגזזה וילדה, משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר

בעי גביה — מה עושה בידו הגזלה שהורישה לבניו? הרי היה צריך להחזירה בחייו. מאי אף על פי — מה שייך בהם לשון גבייה. אי גזול — אם גזלו הרי זוהי גזלה ולא גבייה. ואי לא גזול — שעדין לא גזלו, למה קורא להם גזלנים! מלוי ברבית — שאף הם דינם כגזלנין. מחזירין — וקשה לברייתא שאין מקבלין מהם. הרועים — סתמן חשודים על הגזלה שרועים בשדות אחרים. והגבאין — הממונים מן המלכות לגבות מסים וארנונית שדרכם ליטול בזרוע יותר ממה שמגיע למלכות. והמוכסין — החוכרים את המסים מאת המלכות ונובים בזרוע יותר מן הראוי. תשובתם קשה — שגזלו את הרבים ואין יודעין למי להחזיר. למכירין — למי שיודעין שגזלוהו. אי הכי — אם אין מקבלין מהם. בורות שיחין ומערות — להכניס בהם מים לשתות לרבים ויהנו מהם גם הנגזלים, הרי שחייב להחזיר! קודם תקנה — ברייתא זו שחייב להחזיר נשנית קודם התקנה שתקנו בימי רבי. בשאין גזלה קיימת — אמרו שאין מקבלין מפני תקנת השבים. בגזלה קיימת — חייב להחזיר. והא אבנט — שעל זו נשנית תקנה זו בימי רבי שאינו חייב להחזיר, הרי גזלה קיימת היתה. דמי אבנט — לא אבנט ממש אמרה לו אלא דמי אבנט, כלומר לא ישאר לך אף דבר מועט. מריש — קורה. שיטול דמיו — הרי אף בגזלה קיימת כעין זו עשו חכמים תקנת דמים עוד קודם תקנת רבי ובית דינו שאין מקבלין מהם. פסידא דבירה — אם נחייבו לסתור כל הבירה כולה. כדליתא — עשאוה חכמים כאלו אינה. ודמים על כל פנים מחזיר הואיל וגזלה קיימת; ובימי רבי עשו תקנה שאפילו דמים אינו מחזיר.

הגוזל רחל — שלא היתה טעונה צמר או מעוברת. חוזרת בעיניה — כמות שהיא

גזילה חוזרת בעיניה. רבי שמעון אומר רואין אותה כאילו היא שומא אצלו בכסף. איבעיא להו: מאי טעמיה דרבי מאיר? משום דקסבר, שינוי במקומו עומד, או דילמא בעלמא שינוי קונה, והכא קנסא הוא דקא קנים? למאי נפקא מינה? להיכא דכחשא מכחש.

תא שמע גזל בהמה והזקינה, עבדים והזקינו, משלם כשעת הגזילה; רבי מאיר אומר — בעבדים אומר לו: הרי שלך לפניך. ואילו בהמה — כשעת הגזילה, ואי סלקא דעתך, סבר רבי מאיר שינוי במקומו עומד, אפילו בהמה נמי! אלא לאו שמע מינה, קסבר רבי מאיר שינוי קונה, והכא קנסא הוא דקא קנים. אמרי, רבי מאיר לדבריהם דרבנן קאמר להו: לדידי — שינוי אין קונה, ואפילו בהמה נמי, אלא לדידכו, דאמריתו שינוי קונה — אודו לי מיהת, בעבדא דכמקרקעי דמי וקרקע אינה נגזלת. ואמרי ליה רבנן: לא, עבדא כמטלטלי דמי.

תא שמע לצבוע לו אדום — וצבעו שחור, שחור — וצבעו אדום רבי מאיר אומר נותן לו דמי צמרו. דמי צמרו אין, דמי צמרו ושבחו לא, ואי סלקא דעתך, סבר רבי מאיר שינוי אין קונה, דמי צמרו ושבחו בעי למיתב ליה! אלא לאו שמע מינה, קסבר רבי מאיר שינוי קונה, והכא קנסא הוא דקא קנים. שמע מינה.

ה. [צו:] **זה הכלל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה.** „זה הכלל" לאתויי מאי? לאתויי הא דאמר רבי אלעא גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור, נעשה שינוי בידו וקנאו; טבח ומכר — שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר. ההוא גברא דגזל פדנא דתורי מחבריה. אזל כרב בהו כרבא,

---

עכשיו יחזירנה. **שומא אצלו בכסף** — משעת הגזלה ומשלם דמיה כשעת הגזילה. **במקומו עומד** — ברשות בעלים ואם נשתנתה ברשות בעליה נשתנתה. **דקא קנים** — לגזלן שלא יהא חוטא נשכר ליטול את השבח. **דכחשא מכחש** — שלא השביחה אלא כחשה, אם הטעם משום ששינוי במקומו עומד, כשכחשה גם כן ברשות בעליה כחשה ומחזירה כמות שהיא עכשיו, ואם הטעם משום קנס ושינוי קונה — משלם כשעת הגזילה. **הרי שלך לפניך** — קחהו כמות שהוא ואם הפחית הפחית והטעם מפרש להלן. **אפילו בהמה נמי** — יאמר לו הרי שלך לפניך, שכשהזקינה הרי ברשות בעליה הזקינה. **אמרי** — יכלני לתרץ לך. **דעבדא כמקרקעי דמי** — עבדים דומים לקרקע לפי שהם חלוטים לצמיתות לבעליהם וקרקע אינה נקנת לגזלן בשינוי, שלעולם ברשות בעליה היא עומדת. **דמי צמרו ושבחו** — שנשתבח ע"י הצבע למי שיש צורך לצבע זה. **והכא** — בגזלן. **קנסא הוא** — שקנסו לגזלן, אבל בצובע שאינו גזלן ולאו חוטא הוא לא קנסינן ליה, שהרי שוגג הוא.

לאתויי מאי — מה בא „זה הכלל" לרבות על מה שנאמר קודם במשנה? **וקנאו** — ומשלם כשעת הגנבה. **פדנא דתורי** — צמד בקר. **כרב בהו כרבא** — חרש בהם חרישת

זרע בהו זרעא. לסוף אהדרינהו למריה. אתא לקמיה דרב נחמן. אמר להו: זילו שומו שבחא דאשבח. אמר ליה רבא: תורי אשבח, ערעא לא אשבח! אמר, מי קאמינא נשיימו כוליה? פלגא קאמינא. אמר ליה: סוף סוף גזילה היא, וקא הדרה בעינא, דתנן כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה! אמר ליה: לא אמינא לך, כי יתיבנא בדינא, לא תימא לי מידי, דאמר הונא חברין עלאי: אנא ושבור מלכא אחי בדינא; האי אינש גזלנא עתיקא הוא, ובעינא דאיקנסיה.

ו. [צו.] איתמר התוקף ספינתו של חבירו ועשה בה מלאכה אמר רב רצה — שכרה נוטל, רצה — פחתה נוטל. ושמואל אמר אינו נוטל אלא פחתה. אמר רב פפא לא פליגי: הא דעבידא לאגרא, הא דלא עבידא לאגרא. ואיבעית אימא הא והא דעבידא לאגרא; הא — דנחית לה אדעתא דאגרא, והא — דנחית לה אדעתא דגזלנותא.

ז. [צו:] תנו רבנן איזהו מטבע של ירושלים? דוד ושלמה מצד אחד, וירושלים עיר הקודש מצד אחר. ואיזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקנה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחר. בעא מיניה רבא מרב חסדא: המלוה את חבירו על המטבע, והוסיפו עליו מהו? אמר לו: נותן לו מטבע

קרקע בשדהו. **אהדרינהו** — החזירם לבעליהם. **שבחא דאשבח** — כל השבח שהשביחה הקרקע על ידי התרישה. **לא אשבח** — בתמיה! הרי השבח בא גם על ידי הקרקע. **פלגא** — החצי מה שהשביחה הקרקע ע"י חרישת השוורים. **וקא הדרה בעינא** — הרי החזירה משלם כשעת הגזלה כדין ואם נהנה ממנה אין לנו לחוש על כך. **הונא חברין** — רב הונא חברנו אמר עלי. **ושבור מלכא** — שבור מלך פרס. **אחי בדינא** — כשם שדינא דמלכותא דינא, כך דין שלי דין הוא. **האי אינש** — אותו האיש שגזל צמד הבקר. **גזלנא עתיקא** — רגיל הוא בגזלנות ורוצה אני לקונסו.

התוקף — הנוטל בתקיפות ואלמות שלא מדעת בעלים. **רצה** — בעל הספינה. **פחתה** — הפחת שנפחתה הספינה מחמת מלאכה והוא פחות משכרה. ולפעמים דמי פחתה יתרין על שכרה, כגון שנתקלקלה בדרך. **דעבידא לאגרא** — שהספינה עשויה להשכירה למלאכה וכשתקפה זה הפסיד לבעל הספינה שכר מלאכתה, לפיכך משלם שכרה. **דלא עבידא לאגרא** — ולא הפסידו משכר מלאכתה כלום אינו נותן לו אלא פחתה. **אדעתא דאגרא** — שירד לה על מנת לשלם שכרה ולא על מנת לגזולה ולפיכך רצה שכרה נוטל, שעל מנת כן ירד, רצה פחתה נוטל אם פחתה יתר על שכרה, שהרי בזרוע לקחה וגזל הוא. **אדעתא דגזלנותא** — שמתחלה לא ירד לה אלא בחזקת גזלן, לעולם אינו נותן אלא פחתה, אפילו שכרה גדול מפחתה, שכל הגזלנים משלמין כשעת הגזלה.

דוד ושלמה — כתוב מצד אחד ומצד השני כתוב ירושלים עיר הקודש. **זקן וזקנה** — צורת זקן וזקנה, סמל אברהם ושרה. **בחור ובתולה** — סמל יצחק ורבקה. **המלוה את חבירו** — פירות ושם לו דמיהן בסכום של מטבע ידוע לפורעו בזמן ידוע. **והוסיפו עליו** — הוסיפו על המשקל של המטבע, ונתיקר ערכו. **מהו** — אם חייב

היוצא באותה שעה. אמר לו ואפילו כי נפיא! אמר לו: אין. אמר לו: אפילו כי תרטיא? אמר לו אין. והא קא זיילין פירי! אמר רב אשי חזינן, אי מחמת טיבעא זיל, מנכינן ליה, [צח.] ואי מחמת תרעא זיל, לא מנכינן ליה. והא קא שבת לענין נסכא! אלא כי הא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבדי עובדא בזוזי דאנגרדמים טייעא, עד עשרה בתמניא.

משנה ב. מצות השבת הגזלה.

א. כמה שיעור גזלה שחיב להוליכה אחריו ושבועת שקר בקרן וחומש. —
ב. גזל ואינו יודע ממי גזל מחלוקת ר"ע ור"ט.

א. [קג.] הגוזל את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו, יוליכנו אחריו אפילו למדי. לא יתן לא לבנו ולא לשלוחו, אבל נותן לשליח בית דין. ואם מת יחזיר ליורשיו. נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החומש, מחל לו על הקרן ולא מחל לו על החומש, מחל לו על זה ועל זה, חוץ מפחות משוה פרוטה בקרן, אינו צריך לילך אחריו. נתן לו את החומש ולא נתן לו את הקרן, מחל לו על החומש ולא מחל לו על הקרן, מחל לו על זה ועל זה חוץ משוה פרוטה בקרן

לתת לו המטבע כשעת ההלואה או כשעת הפרעון. **באותה שעה** — בשעת פרעון. **כי נפיא** — כשנעשה המטבע גדולה כנפה. **כי תרטיא** — שם משקל ידוע. תרטא — שלישית של משקל אחד ידוע בזמנם. **קא זיילין פירי** — והרי כשנתייקר המטבע הוזלו במדה זו הפירות, נמצא שזה משתכר בתוספת ומקבל יותר ממה שהלוה והרי זה רבית. **מחמת טיבעא** — מחמת יוקר המטבע. **מחמת תרעא** — מחמת שער הפירות בכלל, כגון שבאו הרבה תבואות בעולם והוזלו הפירות. **לענין נסכא** — הרי הושבח המטבע במשקלו כשבא להתיכו ולעשות ממנו גרוטאות של כסף וערכו שוה יותר. **עבדי עובדא** — עשו מעשה. **בזוזי דאנגרדמים טייעא** — במטבעות שהוציא סוחר ידוע בימיהם שהיה ממונה מן המלכות על המדות והשערים. **עד עשרה בתמניא** — שהוסיפה המלכות על המטבעות הללו והפירות לא הוזלו מחמת אותה התוספת וחשבו ההוספה בערך שמונה לעשרה, כלומר חומש מלבר.

ונשבע לו — על שקר והודה. **יוליכנו אחריו** — שאין לו כפרה עד שיחזיר לנגזל עצמו, שנאמר לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו (ויקרא ה, כד). **אפילו למדי** — שהיא מדינה רחוקה מאד מארץ ישראל ועוד שנאמר בה: אשר כסף לא יחשבו (ישעיה יג, יד). **לא לבנו** — של הנגזל. **לשליח בית דין** — בכל מקום שהוא על מנת למסור לנגזל ויוצא בזה ידי חובת השבת הגזלה, וחכמים הקילו עליו על הגזלן שלא מן הדין מפני תקנת השבים שלא יצטרך להוציא הוצאות הרבה בשביל פרוטה אחת. **ואם מת** — הנגזל. **יחזיר** — הגזלן ליורשיו של הנגזל. **את החומש** — שחייב לתת לנגזל שנשבע לו כמבואר (ויקרא ה, כד).

צריך לילך אחריו. נתן לו את הקרן ונשבע לו על החומש, [קג:] הרי זה משלם חומש על חומש, עד שיתמעט הקרן משוה פרוטה. וכן בפקדון שנאמר או בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבידה וכחש בה ונשבע על שקר (ויקרא ה כא) הרי זה משלם קרן וחומש ואשם.

ב. גמרא, נשבע לו — אין, לא נשבע לו — לא, מני? לא רבי טרפון ולא רבי עקיבא, דתניא גזל אחד מחמשה בני אדם ואינו יודע מאיזה מהם גזל, וכל אחד אומר: אותי גזל, מניח גזילה ביניהם ומסתלק דברי רבי טרפון; רבי עקיבא אומר לא זו הדרך מוציאתו מידי עבירה, עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד. מני? אי רבי טרפון, אף על גב דאישתבע, אמר מניח גזילה ביניהם ומסתלק; אי רבי עקיבא, אף על גב דלא אישתבע, אמר עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד! לעולם רבי עקיבא היא, וכי קאמר רבי עקיבא עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד — היכא דאישתבע הוא דקאמר, מאי טעמא? דאמר קרא לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו (שם) ורבי טרפון? אף על גב דאישתבע, עבוד רבנן תקנתא. דתניא רבי אלעזר ברבי צדוק אומר תקנה גדולה התקינו, שאם היתה הוצאה יתירה על הקרן, משלם קרן וחומש לבית דין ומביא אשמו ומתכפר לו. ורבי עקיבא? כי עבוד רבנן תקנתא, היכא דידע למאן גזליה, דקא הדר גזילה למריה, אבל גזל אחד מחמשה, דלא ידע למאן גזליה, דלא הדר גזילה למריה, לא עבוד רבנן תקנתא. מתיב רב הונא בר יהודה: אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו ר' טרפון ור' עקיבא על שלקח אחד מחמשה ואינו יודע מאיזה מהן לקח, שמניח דמי מקח ביניהם ומסתלק; על מה נחלקו? שגזל אחד מחמשה בני אדם ואינו יודע

מחל לו — או שמחל לו נגזל. **נתן לו את הקרן** — לאחר שנשבע והודה ונתחייב קרן וחומש. **נשבע לו** שבועה שניה על החומש שנתנו לו ואחר כך הודה. **חומש על חומש** — משלם חומש על כל חומש שכפר בו, לפי שנעשה שוב כקרן ולפיכך אם חזר ונתן לי חומש ראשון ונשבע על השני והודה משלם חומשו וחומשו של חומש שני וכן לעולם, שנאמר וחמשתיו יוסף עליו ודרשו חכמים: התורה רבתה חמשיות הרבה לקרן אחת. **עד שיתמעט הקרן** — עד שיתמעט הסכום שכפר בו ויעמוד על פחות משוה פרוטה.

אין — כן, בזה אמרו יוליכנו אחריו אפילו למדי. **ומסתלק** — שמכיון שהוציא את הגזלה מתחת ידו, כבר יצא ידי חובת השבת הגזלה. **עד שישלם** — שצריך לקיים, „והשיב" ממש וכל זמן שלא הגיעה הגזלה ליד הנגזל, עדין העבירה עליו. **דאישתבע** — אפילו כשנשבע אינו חייב להמציא את הגזלה לידו אלא דיו במניחה לפניו ויבאו הבעלים ויטלנה. **לאשר הוא לו** — שמחויב לתת למי ששייך לו. **ביום אשמתו** — ואין אשם אלא כשנשבע. **תקנתא** — ורישא של משנתנו מן הדין היא וקודם התקנה נשנית. **דקא הדר** — שהוא מחזיר על ידי הבית דין לאחר זמן את הגזלה לבעלים. **על שלקח** — קנה מקח. **ומסתלק** —

מאיזה מהן גזל, שרבי טרפון אומר מניח דמי גזילה ביניהם ומסתלק ורבי עקיבא אומר אין לו תקנה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד. ואי סלקא דעתך דאשתבע, מה לי לקח, מה לי גזל! ועוד מתיב רבא מעשה בחסיד אחד, שלקח מקח משני בני אדם ולא היה יודע מאיזה מהן לקח, ובא לפני רבי טרפון אמר לו: הנח דמי מקחך ביניהם והסתלק; בא לפני רבי עקיבא, אמר לו: אין לך תקנה עד שתשלם דמי מקח לכל אחד ואחד. ואי סלקא דעתך דמשתבע, חסיד מי מישתבע בשיקרא? וכי תימא דמישתבע והדר ביה והוה חסיד, והא כל היכא דאמרינן „מעשה בחסיד אחד" או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אילעאי, ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה ברבי אילעאי חסידים דמעיקרא הוו! אלא לעולם רבי טרפון היא, ומודה רבי טרפון היכא דאישתבע. מאי טעמא? דאמר קרא לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו (ויקרא ה׳, כד) ורבי עקיבא — אף על גב דלא משתבע, קנים.

משנה ג. הגוזל ומניח לפני יורשיו.

א. הגוזל ומאכיל. — ב. יאוש בגזל. — ג. רשות יורש כרשות לוקח. ד. יתומים גדולים ויתומים קטנים.

א. [קיא:] הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם, פטורין מלשלם; ואם היה דבר שיש בו אחריות, חייבין לשלם.

ב. גמרא. אמר רב חסדא גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו ממנו, רצה מזה גובה, רצה מזה גובה; מא טעמא? כל כמה דלא נתייאשו הבעלים, ברשותיה דמריה קאי. תנן הגוזל ומאכיל את בניו והניח לפניהם,

---

שלא עשה איסור ואינו אשם בזה והרי נאמר יתננה ביום אשמתו משמע דוקא במקום שיש אשמה שהוא זקוק לכפרה. **מה לי לקח** — הרי נשבע לשקר ובשבועת שקר נאמר לאשר הוא לו, בין על גזל בין על תשומת יד אעפ"י שזו בהיתר באה לידו. **והדר ביה** — וחזר בתשובה. **חסידים דמעיקרא** — צדיקים גמורים היו מעולם. **ר' טרפון היא** — משנתנו ששונה נשבע, שלר' עקיבא אפילו לא נשבע נמי. **ומודה ר' טרפון** — שכשנשבע לא די לו להניח גזלה ולהסתלק, אלא חייב להחזירה לידו.

את בניו — הקטנים. **והניח לפניהם** — או שמת והניח הגזלה ליורשיו. **פטורין** — בגמרא מפרש. **ואם היה** — הדבר הגזול. **אחריות** — קרקעות. ומשום שרק נכסי דלא ניידי יכולים להיות אחראים לאדם בחובו, לפיכך נקראו אחריות נכסים. **חייבין לשלם** — מפני כבוד אביהם, משום שהם בעין ונגאי הדבר לאביהם, שהכל יודעין שגזול הוא.

ולא נתיאשו — לא הסיחו דעתם מלתבוע את גזלתם בדין. **ממנו** — מן הגזלן. **רצה** — הנגזל. **כל כמה** — כל זמן. **ברשותיה דמריה** — הדבר עדין עומד ברשות הבעלים וזה שאוכלו נעשה כגוזלו מבעליו. **פטורין** — ובסתם משמע אפילו קודם יאוש.

פטורין מלשלם. תיובתא דרב חסדא! אמר לך רב חסדא: כי תנן מתניתין — לאחר יאוש.

ג. אם הניח לפניהם פטורים מלשלם: אמר רמי בר חמא זאת אומרת, רשות יורש כרשות לוקח דמי. רבא אמר לעולם אימא לך: רשות יורש לאו כרשות לוקח דמי, והכא במאי עסקינן — כשאכלום. הא מדקתני סיפא „אם היה דבר שיש בו אחריות, חייבין לשלם" מכלל דרישא בגזילה קיימת עסקינן! אמר לך רבא הכי קאמר: אם הניח להם אביהם אחריות נכסים, חייבין לשלם. והא מתני ליה רבי לרבן שמעון בריה: לא דבר שיש בו אחריות ממש, אלא אפילו פרה וחורש בה, חמור ומחמר אחריו, חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן! אמר רבא, כי שכיבנא רבי אושעיא נפיק לוותי, דמתריצנא מתניתן כוותיה, דתני רבי אושעיא: הגוזל ומאכיל את בניו, פטורין מלשלם; הניח לפניהם: גזילה קיימת — חייבין, אין הגזילה קיימת — פטורין. הניח להם אביהם אחריות נכסים, חייבין לשלם. אמר מר אין הגזילה קיימת, פטורין. נימא תיהוי תיובתא דרב חסדא! אמר לך רב חסדא: כי תניא ההיא — לאחר יאוש. אמר מר גזילה קיימת, חייבין לשלם. נימא תיהוי תיובתא דרמי בר חמא! אמר לך רמי בר חמא: כי תניא ההיא — לפני יאוש.

ד. תנו רבנן והשיב את הגזלה אשר גזל (ויקרא ה, כג) מה תלמוד

זאת אומרת — ממשנתנו האומרת שהבנים פטורין מלשלם אפשר ללמוד. **כרשות לוקח** — שהלוקח דבר גזול לאחר שנתיאשו הבעלים קונה ביאוש ושינוי רשות, ובאה המשנה ללמדנו שאף היורשים נחשבים כרשות אחרת ולא כיד אביהם, ומשום כך פטורין. שאם תאמר יאוש לבד קונה, מפני מה אביהם אינו פטור? הלא משנתנו לאחר יאוש! **כשאכלום** — ולא ידע שגזול הוא, ומכיון שאין גזלה קיימת פטורין. **בגזילה קיימת** — שאם לא כן, למה לו לומר דוקא אחריות נכסים, היה לו לומר בסיפא, אבל אם היתה הגזילה קיימת חייב. **אם הניח להם** — אביהם קרקעות חייבין לשלם את הגזלה אפילו כשאכלוה, שכל נכסיו משועבדים מחייו לחוב זה ולעולם בשאין גזלה קיימת עסקינן. **פרה וחורש בה** — הרי שרבי מסדר המשנה הוא גופו מפרש מובן אחריות שבמשנה על הגזלה עצמה, משמע שבגזלה קיימת עסקינן. **כי שכיבנא** — כשאמות. **נפיק לוותי** — יצא לקראתי לקבל את פני. **דמתריצנא** — שאני מתרץ את המשנה כברייתא ששנה הוא ולא כמו שתרצה רבי עצמו, שהרבה משניות כבר סדורות היו לפני רבי וזו אחת מהן היא ואעפ"י שרבי תרצה כך, אין היא מתישבת אלא כר' אושעיא. **גזילה קיימת** — שלא אכלוה אחרי מותו. **חייבין** — שרשות יורש לאו כרשות לוקח היא וביאוש לבד אינו קונה. **אין גזילה קיימת** — שאכלוה לאחר מותו. **חייבין לשלם** — מנכסי אביהם. **דרב חסדא** — שאמר לעיל רצה מזה גובה. **לאחר יאוש** — אכלוה. **דרמי בר חמא** — כיון שלאחר יאוש הוא. **לפני יאוש** — ששינוי רשות בלא יאוש אינו קונה וכשאין גזלה קיימת פטורין, שלא כרב חסדא.

לומר אשר גזל? אם כעין שגזל, יחזיר. מכאן אמרו: הגוזל ומאכיל את בניו, פטורין מלשלם; הניח לפניהם — בין גדולים בין קטנים, חייבין. משום סומכוס אמרו: גדולים — חייבין, קטנים — פטורין. בר חמוה דרבי ירמיה טרק גלי באפיה דרבי ירמיה. אתא לקמיה דרבי אבין. אמר ליה רבי אבין: שלו הוא תובע. אמר ליה: והא מייתינא סהדי דאחזקי בה בחיי דאבוה! אמר ליה: וכי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין? ולא! והא קתני „בין גדולין בין קטנים, חייבין"! אמר ליה: הרי מחלוקת סומכוס בצידך. אמר ליה: איכפל כולי עלמא וקאי כסומכוס לאפקועי ממונא דידי! אדהכי איגלגל מילתא, אתא וממא לקמיה דרבי אבהו. אמר: לא שמיע להו הא דרב יוסף בר חמא? דאמר רב יוסף בר חמא אמר רבי אושעיא תינוק שתקף בעבדיו וירד לתוך שדה של חבירו ואמר שלי הוא, אין אומרים, נמתין עד שיגדיל, אלא מוציאין מידו מיד, ולכשיגדיל יביא עדים ונראה. מי דמי! התם, הוא דמפקינן מיניה, דלא קיימא ליה אחזקה דאבוה, אבל הכא דקיימא בחזקת אבוה, לא.

משנה ד. המאבד את שלו לטובת חברו.

א. זה בא ביינו וזה בא בדובשו. — ב. משטה אני בך. — ג. הפסד בידים וממילא; עלה שלו מאליו. — ד. שיירא במדבר מחשבין לפי ממון או לפי נפשות. — ה. אם עמד אחד והציל לעצמו.

[קטון] זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש, נסדקה חבית שלדבש, ושפך זה את יינו והציל את הדבש לתוכו [קטו:] אין לו אלא שכרו. ואם אמר לו: אציל את שלך ואתה

כעין שגזל — אם הגזילה קיימת יחזיר, אבל אין גזלה קיימת פטור. מכאן אמרו — כלומר אי איפשר לומר שהכתוב מדבר בו גופא, שהרי הוא חייב להחזיר לעולם אפילו כשאין גזילה קיימת, הא אין הכתוב מדבר אלא בבניו הניח לפניהם — גזילה קיימת. בר חמוה — בן חמיו וקטן היה. טרק גלי — סגר את הדלת של בית אביו בפניו ולא הניחו ליכנס, שהיה ר' ירמיה רוצה להחזיק בו. דאחזקי — שהייתי מחזיק בבית בחיי אביו והוא לא מיחה בידי. שלא בפני בעל דין — שקטן אין לו זכות להיות בעל דין. ולא — והרי לא כך שנינו. איכפל כולי עלמא — כל העולם טרח ונדחק להחזיק בדעת סומכוס כדי להוציא ממני! אדהכי — בנתים נתגלגל הדבר והגיע לפני ר' אבהו. שתקף בעבדיו — שלקח עבדיו עמו שיסייעוהו. ונראה — אם שלו הוא. התם — כשירד לתוך שדה חבירו הוא שמוציאין ממנו, משום שאין לו בשדה זו חזקת אבות, אבל כאן הרי מעמידין לו לתינוק בחזקת אבות ולכשיגדל יביא ר' ירמיה ראיותיו וידין עמו.

של דבש — שהוא חשוב יותר מיין. אלא שכרו — שכר הכלי ושכר פעולתו, אבל

נותן לי דמי שלי, חייב ליתן לו. שטף נהר חמורו וחמור חבירו, שלו יפה מנה ושל חבירו מאתים, והניח זה את שלו והציל את של חבירו, אין לו אלא שכרו. ואם אמר לו: אני אציל את שלך ואתה נותן לי את שלי, חייב ליתן לו.

ב. **גמרא.** [קטז.] **ואם אמר לו אציל את שלך.** אמאי? ונימא ליה: משטה אני בך! מי לא תניא הרי שהיה בורח מבית האסורין, והיתה מעבורת לפניו, אמר ליה: טול דינר והעבירני, אין לו אלא שכרו. אלמא, אמר ליה: משטה אני בך, הכא נמי, לימא ליה: משטה אני בך! הא לא דמי אלא לסיפא: ואם אמר לו: טול דינר זה בשכרך והעבירני, נותן לו שכרו משלם, מאי שנא רישא, ומאי שנא סיפא? אמר רמי בר חמא בצייד השולה דגים מן הים, ואמר לו: אפסדתני כוורי בזוזא.

ג. **שטף נהר חמורו וחמור חבירו.** וצריכא: דאי אשמעינן קמייתא, התם הוא דכי פירש, יהיב ליה דמי כוליה, משום דבידים קא פסיד, אבל הכא דממילא — נימא אין לו אלא שכרו; ואי אשמעינן סיפא, הכא הוא דבסתמא אין לו אלא שכרו, משום דממילא, אבל התם דבידים — אימא אפילו בסתמא יהיב ליה דמי כולה, צריכא. בעא מיניה רב כהנא] מרב: ירד להציל, ועלה שלו מאיליו מהו? אמר ליה: משמיא רחימו עליה, כי הא דרב ספרא הוה קא אזיל בשיירתא, לוינהו ההוא אריא. כל לילא הוו שדו ליה חמרא דחד מינייהו וקא אכיל. כי מטא זמניה דרב ספרא, שדו ליה חמריה ולא אכליה, קדים רב ספרא וזכה ביה. אמר ליה רב אחא מדיפתי

לא כל הפסד דמי יינו, שהרי לא התנה עמו על כך ואפשר היה למצוא אחר בשכירות זו. **שטף נהר** — בגמרא מפרש איזו רבותא באה סיפא להשמיענו.

אמאי — למה חייב ליתן לו. **משטה אני בך** — דברי גוזמא בעלמא אמרתי. **מבית האסורין** — של אנסין. **מעבורת** — מין רפסודה שעוברין בה לרוחב הנהר. **אלא שכרו** — השכר הקבוע. **הא לא דמי** — אין דין המשנה דומה. **דינר זה** — משמע שמתכוון לתת לו דינר ממש. **משלם** — בשלמות, כלומר כל השכר שקבע לו. **אפסדתני כוורי** — הפסדתני דגים בדינר ובשכרך שאמר לו, כלומר בשכר שאתה מפסיד כאן, ולפיכך נותן לו אותו שכר משלם. ובמשנה גם כן הרי הפסידו ניכר.

קמייתא — בבא ראשונה, זה בא בחבית של יין. **דכי פירש** — אם התנה מפורש שיתן לו דמי שלו. **דבידים קא פסיד** — הרי זה שופך את יינו בידים בשביל בעל הדבש. **אבל הכא** — שטף נהר חמורו. **דממילא** — שחמורו נאבד מאליו על ידי השטף. **ירד להציל** — חמור חברו על מנת שיתן לו דמי שלו והפקיר את חמורו. **מהו** — אם אומרים מכיון שהפקירו הרי הוא כאבוד וחייב זה לשלם לו דמיו והוא זוכה בו אחר כך מן ההפקר או כיון שעלה, אין זה חייב לשלם כלום. **משמיא** — מן השמים רחמו עליו, כלומר מתנה היא לו מן השמים וכאלו מציאה מצא ונמצא חייב זה לשלם, שעל מנת כן ירד. **בשיירתא** — בשיירה

לרבינא: למה ליה למיזכי ביה? נהי דכי אפקריה, אדעתא דאריא אפקריה, אדעתא דכולי עלמא מי אפקריה! אמר ליה: רב ספרא לרותא דמילתא הוא דעבד. בעא מיניה רב מרבי: ירד להציל ולא הציל מהו? אמר ליה: וזו שאלה? אין לו אלא שכרו.

ד. [קטז:] שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גיים לטורפה, מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות; ואם שכרו תייר ההולך לפניהם, מחשבין אף לפי נפשות ולא ישנו ממנהג החמרין. רשאין החמרין להתנות ביניהם, שכל מי שיאבד לו חמורו יעמידו לו חמור אחר. בכוסיא — אין מעמידין, שלא בכוסיא — מעמידין לו. ואם אמר: תנו לי ואני לוקח לעצמי, אין שומעין לו. פשיטא! לא צריכא, דאית ליה חמרא אחרינא; מהו דתימא, הא קא מינטר ליה, קא משמע לן, שאני נטירותא דחד מנטירותא דבי תרי.

תנו רבנן ספינה שהיתה מהלכת בים ועמד עליה נחשול לטובעה והקילו ממשאה, מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי ממון. ולא ישנו ממנהג הספנים. ורשאים הספנים להתנות, שכל מי שאבדה לו ספינה יעמידו לו ספינה אחרת. אבדה לו בכוסיא — אין מעמידין, שלא בכוסיא — מעמידין לו. ואם פירש למקום שאין הספינות הולכין, אין מעמידין. פשיטא! לא צריכא, דבניסן מרחקי חד אשלא, ובתשרי מרחקי תרי אשלי, וקא אזיל ביומי ניסן למקום תשרי, מהו דתימא, דוושיה נקיט ואזיל קא משמע לן.

ה. תנו רבנן שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד גיים ורדפה, ועמד

במדבר. לוינהו — נזדווג להם ארי והלך אחריהם לטרוף טרף. קדם רב ספרא — הקדים להחזיק בחמורו ולזכות בו קודם שיחזיק בו אחר, שכבר נעשה הפקר וכל אדם יכול לזכות בו. לרווחא דמילתא — לרווחת הענין, שלא יהא ערעור בדבר.

גיים — חיל מזוין. לטורפה — לבוזה ונתפשרו עמהם בממון. לפי ממון — לפי עשרו של כל אחד ואחד, שהרי הגיים על עסקי ממון באו. תייר — הבקי במדבר ומראה להם הדרך. מחשבין — שכר התייר. לפי נפשות — גם לפי מספר הנפשות, שטעות הדרך במדבר סכנת נפשות היא לכולם בין לעניים בין לעשירים. ממנהג החמרים — לחשוב לתייר לפי ממון או לפי נפשות. חמרים — מנהיגי החמורים בשיירא. בכוסיא — בפשיעה. תנו לי — דמי חמורי ואני אקח לי חמור בעצמי. אין שומעין לו — שמא לא יקח והם לא התנו אלא שיקח החמור ויהא מוסר נפשו לשמור עמהם ביתר. קא מינטר ליה — הרי הוא שומר עמהם בשביל האחר. שאני נטירותא — אינו דומה השמירה של חמור אחד לשמירה של שנים, שבשביל שנים יזדרז יותר. לפי משאוי — מאה ליטרין זהב כנגד מאה ליטרין של ברזל ואף על פי שאינם שווים בדמים אלא במשקל. דבניסן — שהנהר עולה מהפשרת שלגים ומן הגשמים. חד אשלא — מתרחקות הספינות מלא חבל אחד משפת הנהר. ובתשרי — שהמים חסרים והספינה גוששת אצל שפת הנהר רגילים להתעמק לתוך עומק המים מלא שני חבלים. למקום תשרי — למקום שהספינות הולכות בתשרי, כלומר באמצע המים ומתוך חוזק השטף נטבעה הספינה. דוושיה — מלשון דוש, דריסת הרגל, כלומר מנהיג הספינה אחז דרכו שהוא רגיל בה.

אחד מהן והציל, הציל לאמצע. ואם אמר: לעצמי אני מציל, הציל לעצמו. היכי דמי? אי דיכול להציל, אפילו סיפא נמי לאמצע, ואי דלא יכול להציל, אפילו רישא נמי לעצמו! אמר רמי בר חמא, הכא בשותפין עסקינן, וכגון זה, שותף חולק שלא לדעת חבירו; אמר — פליג, לא אמר — לא פליג. רבא אמר הכא בפועל עסקינן וכרב, דאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום, וכמה דלא הדר ביה, כברשותיה דבעל הבית דמי; וכי הדר ביה טעמא אחרינא הוא, דכתיב כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה) — ולא עבדים לעבדים. רב אשי אמר כשיכול להציל על ידי הדחק; גלי דעתיה — לעצמו, לא גלי דעתיה לאמצע.

משנה ה. איסור לקנות דברים גנובים.

א. דברים האסורים לקנות מן הרועים ומן הנשים ומן השומרים. — ב. גזלן ומסור. — ג. אריסו של רב חסדא. תקות חנף. — ד. הגוזל את חבירו שוה פרוטה. — ה. דברים שלוקחין מן הנשים.

[קיח:] אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים, ולא משומרי פירות עצים ופירות; אבל לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה, וכלי פשתן בגליל, ועגלים בשרון. וכולן שאמרו להטמין, אסור. ולוקחין ביצים ותרנגולין מכל מקום.

הציל לאמצע — אם שנים היו, ונותן לחברו את חלקו. **אי דיכול** — אם חברו יכול גם כן להציל. **אפילו סיפא** - אם אמר אני אציל לעצמי גזלן הוא, שהרי הבעלים לא נתיאשו. **בשותפין** — והציל עד כדי חלקו. **וכגון זה** — במקום אבוד ממון כזה. **שותף חולק** — כל אחד יכול לחלוק בשותפות אפילו כשלא ירצה חברו. **אמר פליג** — אם אמר „לעצמי אני מציל" גילה דעתו שרוצה לחלוק בשותפות ואת שלו הוא מציל. **לא אמר** — מן הסתם מסר נפשו על עסק השותפות של שניהם. **בפועל** — שהיה שכיר לשיירא והם אינם יכולים להציל. **וכמה דלא הדר** — כל זמן שלא חזר בו משכירותו ידו כיד בעל הבית ואם הציל הציל לשיירא. **טעמא אחרינא הוא** — מטעם אחר אינו כרשות בעל הבית. **ולא עבדים לעבדים** — אין בן ישראל יכול להשכיר עצמו לעבד לעולם ויכול לחזור בו בכל שעה ולפיכך אם אמר לעצמי אני מציל גילה דעתו שחוזר בו ויצא לרשות עצמו ואם לא — ברשות בעליו הוא עומד. **כשיכול להציל** — לעולם באיש מן החוץ וכגון שהבעלים יכולים להציל ע"י הדחק ובמסירות נפשות ולפיכך אם אמר לעצמי אני מציל ושמעו בעלים ושתקו, סימן שהם הסיחו דעתם ונתיאשו, אבל אם לא אמר לעצמי, אינו זוכה, שיכולים לומר, אף אנו היינו יורדים ומצילים.

מן הרועים — שחוששין שמא נגנבום מעדרו של בעל הבית. **וגדיים** — שהם קטנים ואין בעל הבית מרגיש בהם. **כלי צמר ביהודה** — שהנשים עוסקות בזה ושלהן הוא או שהן מוכרות על דעת בעליהן. **בשרון** — שם מקום בארץ ישראל לגידול עגלים. **וכולן** — כל אלו שהתירו ליקח מהם, אם אמרו ללוקח להטמין את הדבר. **אסור** — לקנות, שכיון שמוכרים בסתר חזקה שנגנבום. **מכל מקום** — מכל אדם, שבחזקת שהם שלו, חוץ כשאמרו להטמין.

גמרא. תנו רבנן אין לוקחין מן הרועים לא עזים ולא גיזין ולא תלושין של צמר; אבל לוקחין מהן תפורין, מפני שהן שלהן. ולוקחין מהן חלב וגבינה בישוב ולא במדבר. ולוקחין מהן ארבעה וחמשה צאן, ארבעה וחמשה גיזין. רבי יהודה אומר בייתות — לוקחין מהן, מדבריות — אין לוקחין מהן. כללו של דבר: כל שהרועה מוכר ובעל הבית מרגיש בו, לוקחין הימנו; אין בעל הבית מרגיש בו — אין לוקחין הימנו. אמר מר לוקחין מהן ארבעה וחמשה צאן, ארבעה וחמשה גיזין. השתא יש לומר, ארבעה זבנינן, חמשה מיבעיא! אמר רב חסדא ארבעה מתוך חמשה. ואיכא דאמרי, אמר רב חסדא ארבעה — מעדר קטן, וחמשה — מעדר גדול. הא גופא קשיא: אמרת, ארבעה וחמשה צאן, ארבעה וחמשה גיזין; ארבעה וחמשה — אין, אבל שלש — לא. אימא סיפא: אבל לא שתי צאן, הא שלש זבנינן! לא קשיא: הא בברייתא הא בכחישתא.

[קיט.] תנו רבנן שומרי פרות לוקחין מהן כשהן יושבין ומוכרין, והסלין לפניהם וטורטני לפניהם. וכולן שאמרו להטמין, אסור. לוקחין מהן מפתח הגינה, אבל לא מאחורי הגינה.

ב. גזלן, מאימת מותר לקנות הימנו? רב אמר עד שתהא רוב משלו, ושמואל אמר אפילו מיעוט שלו. אורי ליה רב יהודה לאדא דיילא, כדברי האומר אפילו מיעוט שלו. ממון מסור — רב הונא ורב יהודה: חד אמר מותר לאבדו ביד, וחד אמר אסור לאבדו ביד; מאן דאמר, מותר לאבדו ביד, לא יהא ממונו חמור מגופו, ומאן דאמר, אסור לאבדו, דילמא הוה ליה זרעא מעליא וכתיב יכין וצדיק ילבש (איוב יז, כז).

תלושין — שנתלש הצמר שעל הרחלים מעט מעט שחזקה שנגנבום. **תפורין** — בגדים תפורים. **שהן שלהם** — שאפילו כשגנבום קנאום בעבודה. **בישוב** — שהבעלים משגיחים עליהם. **במדבר** — שאין דרך הבעלים ללכת שם וחזקתו שהוא גנוב. **ארבעה וחמשה צאן** — שחסרונם ניכר בעדר ואינו יכול להעלימם מבעל הבית, כיוצא בו כמות של ד' וה' גיזין קשה להעלים, שבעל הבית מרגיש בזה. **בייתות** — הרועות בבית, שהבעלים יודעים מנינן. **מיבעיא** — מי צריך לומר, הרי כל שכן הוא! **ארבעה מתוך חמשה** — אם לא היה לו בעדר אלא חמש צאן ומוכר מהן ארבע, מותר ליקח, שכל כך לא יגנוב מדבר מועט. **בברייתא** — בבריאות ושמנות מרגיש בעל הבית גם בשלש. **בכחישתא** — בכחושות אין מרגיש אלא בארבע. **וטורטני** — מאזנים, שכיון שמוכרין פירות במשקל כדרך התגרין בפרהסיא, חזקה שהפירות שלהן.

רוב משלו — עד שיהא רוב ממונו משלו בלא גזילה הולכין אחר הרוב ונהנים ממנו. **מסור** — המלשין ישראל למלכות. **מגופו** — שאף גופו מותר לאבד. **זרעא מעליא** — זרע טוב. **יכין** — הרשע.

ג. רב חסדא הוה ליה ההוא אריסא דהוה תקיל ושקיל תקיל ויהיב. סלקיה. קרא אנפשיה וצפון לצדיק חיל חוטא (משלי ג, כב). כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו (איוב כז, ח) – רב הונא ורב חסדא: חד אמר – נפשו של נגזל, וחד אמר – נפשו של גזלן. מאן דאמר, נפשו של נגזל דכתיב כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א, יט) – ומאן דאמר נפשו של גזלן, דכתיב אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש (שם כב, כג). ואידך נמי הכתיב: נפש בעליו יקח! מאי בעליו – בעליו דהשתא. ואידך נמי, הכתיב: וקבע את קובעיהם נפש! מה טעם קאמר, מה טעם „וקבע את קובעיהם"? משום דקבעי נפש.

ד. אמר רבי יוחנן כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, ואומר: ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך ובנותיך (ירמיה ה, יז) ואומר מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם (יואל ד, יט) – ואומר: אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים (שמואל א׳ כא, א) מאי ואומר? וכי תימא נפש דידיה, אבל נפש בניו ובנותיו – לא, תא שמע: בשר בניו ובנותיו; וכי תימא הני מילי היכא דלא יהיב דמי, אבל היכא דיהיב דמי – לא, תא שמע: מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם; וכי תימא, הני מילי, היכא דקעביד בידים, אבל גרמא – לא, תא שמע: אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים. וכי היכן מצינו שהרג

אריסא – אריס המעבד את השדה ומקבל בשכר פעולתו מחצה או שליש, הכל לפי המנהג. **תקיל ושקיל** – כשהיה שוקל לעצמו את חלקו היה שוקל גם לאחרים בגנבה. **סלקיה** – סילקו רב חסדא משדהו. **קרא** – רב חסדא על עצמו פסוק זה. **חיל חוטא** – חיל האריס החוטא נצפן לצדיק, שבשביל חטאו נטל רב חסדא עכשיו חלקו. **כי יבצע** – כי יגזול. **כי ישל** – כי ישליך אלהים נפשו. **רב הונא ורב חסדא** – חולקים בכוונתו של מקרא זה. **של נגזל** – ודרש כי מה תקות חנף וגו׳ כלומר הגזלן מקוה שאלהים יעזוב את נפשו של הנגזל. **את קובעיהם נפש** – את הנפש של קובעיהם. **בעליו דהשתא** – מי שנעשה עכשיו הבעלים של הממון, כלומר הגזלן.

ואכל קצירך ולחמך – הרי זה כאלו יאכלו בניך ובנותיך. **מחמס בני יהודה** – מגזל שעשו מעלה אני עליהם כאלו שפכו דם נקי. **את הגבעונים** – כמפורש להלן שבסיבתו נשבר מטה לחמם. **וכי תימא** – מה שנאמר את נפש בעליו יקח אפשר לומר דוקא נפש הנגזל עצמו הוא קובע, אבל לא נפש בניו. **תא שמע** – בוא ולמד ממקרא זה. **דלא יהיב דמי** – אלא נטל בגזלה בלא כלום. **דיהיב דמי** – כדרך החמסנים שנוטלים בזרוע ומשלמים דמים. **מחמס** – וסתם חמסן משלם דמי החמס. **גרמא** – שגורם לגזל.

שאול את הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים, שהיו מספיקין להן מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

ה. **אבל לוקחין מן הנשים.** תנו רבנן לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל, אבל לא יינות ושמנים וסלתות. ולא מן העבדים ולא מן התינוקות. אבא שאול אומר מוכרת אשה בארבעה וחמשה דינר, כדי לעשות כפה לראשה. וכולן שאמרו להטמין, אסור. גבאי צדקה לוקחין מהן דבר מועט, אבל לא דבר מרובה. והבדדין לוקחין מהן זתים במדה ושמן במדה, אבל לא זיתים במועט ושמן במועט. רבי שמעון בן גמליאל אומר לוקחין מנשים זיתים במועט בגליל העליון, שפעמים אדם בוש למכור על פתח ביתו ונותן לאשתו ומוכרת. רבינא איקלע לבי מחוזא. אתו נשי דבי מחוזא, רמו קמיה כבלי ושירי. קביל מינייהו. אמר ליה רבה תוספאה לרבינא: והתניא גבאי צדקה מקבלין מהן דבר מועט, אבל לא דבר מרובה! אמר ליה: הני לבני מחוזא, דבר מועט נינהו.

שהיו מספיקין — שהכהנים היו מספיקין מים ומזון לגבעונים, שהיו משמשין למזבח חוטבי עצים ושואבי מים.

אבל לא יינות — שדרך האיש למוכרן ולא דרך האשה ויש לחשוש שמא העלימה מבעלה. **מן העבדים** — שום דבר, שחזקה שגנבום. **מוכרת אשה** — שלא ברשות בעלה. **כפה** — צעיף, שאין הבעל מקפיד על כך. **לוקחין מהן** — מקבלין מן הנשים לקופה של צדקה. **דבר מועט** — שאין בעליהם מקפידין על כך. **הבדדין** — הפועלים העושין בבית הבד. **במדה** — שאי איפשר להעלים מבעל הבית, שירגיש בכך. **במועט** — שיכולים להעלים, שהבעלים לא ירגישו. **בגליל העליון** — שהאנשים היו שם מקפידין על כבודם מעל ממונם ולא היה דרך כבודם לעסוק במסחר פעוט. **רבינא** — גבאי צדקה היה. **רמו קמיה** — השליכו לפניו. **כבלי** — שרשרות זהב. **ושירי** — צמדין. **לבני מחוזא** — שעשירים הם.

רשימה טרמינולוגית

אִיבַּעְיָא לְהוּ — אִתְבַּעְיַת לֹהוּ, נשאלה להם, נשאלה שאלה לפני החכמים בבית המדרש. על פי רוב מבטא זה הוא פתיחה לשאלה שיסודה חלוק פלפולי ושנוררת אחריה משא ומתן בסוגיה.

אִיבָּעֵית אֵימָא — אִי בָּעֵית אֵימַר (או: אֱמַר), אם תרצה אומר לך (או: אם תרצה אמור). כשיש בסוגיה שני תירוצים על קושיה אחת או שתי סברות בענין אחד רגילים לפתוח את הדעה השניה על ידי „איבעית אימא". במקרה זה על פי רוב הדעה הראשונה נראית לגמרא יותר מוחוורת מן השנייה, זולת כשבאה הנוסחא „איבעית אימא... ואיבעית אימא", שאז שתי הדעות שוות, ואין להכריע, איזהו המוחוורת ביותר.

אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ — כשיש מחלוקת בין חכמים ואין ההבדל שבין סברותיהם בולט וניכר לעין או כשאין הדבר ברור איזו נפקא מינה יש ממחלוקתם להלכה התלמוד פותח את בירור המחלוקת או הנפקא מינה ב„איכא בינייהו". ופירושו: חילוק זה יש ביניהם.

אִילֵימָא — אִי-לֵימָא, ומשמעו: אם לומר, אם להניח. בא לציין משקל ראשון, הנחה לכאורית שהמקשן נופו דוחה אותה תוך כדי דיבור כסברה שאין להעלותה על הדעת ושכל עיקרה לא באה אלא למטרה ויכוחית, כדי לחזק את ההנחה שאחריה שרק היא נשארת אמתית.

אַלְמָא — מן אַלִּים, אילמא, לשון חוזק וכח, ענינו — סברה תקיפה וחזקה. ומובנו הרגיל: מכאן משמע, מכאן יוצא בהכרח. מציין תוצאה הגיונית של איזה מאמר.

אָמַר... אָמַר... — אמר פלוני בשם פלוני. בנוסחא זו מביא הגמרא על פי רוב שמועה שהתלמיד מוסרה מפי רבו, אבל לפעמים גם שמועה שהמוסרה לא קבלה מפי בעל השמועה עצמו אלא על ידי ממוצע. על פי רוב באופן זה האחרון רגילים לומר „אמר... משום פלוני".

רשימה טרמינולוגית

אָמַר לָךְ רַבִּי פְּלוֹנִי — חכם פלוני יכול לתרץ לך סברתו כך וכך. כשמקשים על סברת תנא או אמורא וסוגית הגמרא מדחקת לישב את דבריו רגילים לומר: אמר לך ר"פ, כלומר יכול ר"פ לתרץ דבריו בדוחק. ולפעמים סוגית הגמרא עצמה אינה מסכמת לתירוץ דחוק זה ואינה באה אלא לתרץ דברי ר"פ.

אָמַר מַר — מר פירושו אדון, רב, מי שהוא; ומשמעו: אחד מן החכמים. והוא פתיחה לשקלא וטריא בענין שבא קודם בסוגיה והגמרא חוזר לדייק בו ולטפל בפירושו. „מר" בענין זה משמש על הרוב בעל המשנה או הברייתא שלמעלה. ולפעמים רחוקות משתמשים במבטא זה גם על דברי אמורא.

אַף אֲנַן נַמִּי תְּנֵינָא — פותח סיוע לדברי אמורא ממשנה. ועל פי רוב אין הסיוע בא מעצם פשט דברי המשנה אלא מכלל דבריה ומכח איזה דיוק בלשונה או בענינה. (אבל כשהמאמר הנידון של האמורא נשנה בפירוש במשנה, הגמרא רגיל להקשות: מאי קמשמע לן? תנינא!).

אִתְּמַר — אִתְאֲמַר, נאמר. (האלף נבלעה במבטא והושלמה בתיו דגושה). פותח על פי רוב מחלוקת של אמוראים בפירוש המשנה או בדבר הלכה. לפעמים פותח גם מאמר של אמורא יחיד. (בקצת מקומות בש"ס מובאה לשון אתמר גם על מחלוקת של תנאים).

בְּמַאי קָמִיפַּלְגֵי (לפי המבטא הרגיל — קָמִיפְּלְגֵי) — כשיש מחלוקת בפרטו של איזה דבר והחולקים לא ביארו את טעם מחלוקתם ואת כלל הענין שביסודו נחלקו, התלמוד שואל „במאי קמיפלגי?" היינו באיזה טעם או באיזה נימוק כללי תלויה המחלוקת? (השוה מאי בינייהו).

בִּנְיַן אָב — אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן. אב פירושו כלל גדול. על הענין שממנו מוציאים את הכלל נאמר שהוא „בונה אב". א) בנין אב סתם עניני לימוד כלל מענין שבא מפורש במקום אחד בתורה על הענינים הדומים לו שאינם מפורשים. בנין אב זה נקרא גם לימוד סתום מן המפורש. ב) בנין אב עם הצד השוה ענינו שמוצאים סימן שוה בשני נושאים שיש להם נשוא משותף ועל יסוד הסימן השוה הזה מיחסים את הנשוא המשותף שבהם לכל הנושאים שיש בהם אותו הסימן.

בִּשְׁלָמָא — בשלום, זה נוח, בזה אין קושיה. מסמן ענין שאין בו קושיה ודוחק בניגוד לענין שני שנשנה עמו כאחד שיש להתקשות בו.

גְּזֵרָה שָׁוָה — אחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן. וענינה, שלומדים דבר שאינו מפורש במקום אחד מדבר המפורש במקום אחר בתורה על סמך שווין המלים והמבטאים. (גזרה שוה משמעו חוק שוה; תרגום חוק הוא גזרה).

דַּיְקָא נַמִּי — מסמן סיוע מדקדוק לשון המקרא, המשנה או הברייתא לסברה שנתחוורה כבר בהמשך המשא ומתן של הסוגיה.

רשימה טרמינולוגית

דְּכוּלֵּי עָלְמָא — של כל העולם (היינו: דעה פלונית היא של כל העולם). בא לסמן בענין השני במחלוקת אותם צדדי המחלוקת שבהם בעלי הפלוגתא שוים בדעתם, בניגוד לצדדים שבהם שנויה מחלוקתם.

הֶיקֵּשׁ — השואה. אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן. וענינו: שני נושאים שיש להם נשוא אחד או שהשוו זה לזה בצד מה בתורה הוקשו כל עניניהם זה לזה כדי ללמוד מענין המפורש בדבר אחד על ענין הסתום בדבר אחר. היקש נקרא ג"כ „כיוצא בו במקום אחר" וגם „מה מצינו" ובמדת היקש משתמשים בגמרא ביחוד על השואה שיש לה סמך בתורה עצמה.

וְאוֹמֵר — ועוד הוא אומר, ועוד נאמר. מובא על פי רוב בדברי אגדה. בא אחרי שהובאה ראיה מכתוב אחד לסמן ראיה חדשה מכתוב אחר. אחרי ואומר הגמרא שואלת תמיד „מאי ואומר?", כלומר: מפני מה לא די בכתוב אחד, שאתה צריך להסתייע בכתוב אחר?

חַסּוֹרֵי מְחַסְּרָא — כשהמשנה סתומה וקצרה ונראית כחסרה, או כשיש בה חסרון ממש, שנשמטו מתוכה מלים או פסוקים, אמרו בגמרא בשני האופנים הללו „חסורי מחסרא" והגיהו ותקנו את נוסחתה.

כָּלֵךְ — כַּלֵּךְ, כַּלֵּה וָלֵךְ. „או כלך לדרך זו" הוא מבטא שגור בבית מדרשו של רבי עקיבא. בא אחרי דין היקש ופותח הצעת היקש אחר שלפיו תצא מסקנא מתנגדת לראשונה. ההיקש הראשון נפתח ע"י המלים „הריני דן" וכיו"ב. ההיקש השני המוצע ע"י „כלך לדרך זו" נדחה לרוב ע"י הוכחה הפותחת במלים „נראה למי דומה".

כְּרוֹךְ וּתְנֵי — כרוך ושנה, חבר ביחד. מסמן שנוי רגירסא שהוא צירופם של משפטים שונים למשפט אחד, באופן שכל נשואי המשפטים מתיחסים לכל הנושאים.

כְּתַנָּאֵי — מסמן ששיטת מחלוקת אמוראים שבסוגיה זו מכוונה לשיטת מחלוקת תנאים שבסוגיה אחרת, באופן שכל אחד מן האמוראים בעלי המחלוקת שבסוגיה הנידונה הולך בשיטת אחד מן התנאים שבסוגיה האחרת. ולפעמים דוחה הגמרא השואה זו לומר שאין הנידון דומה לראיה.

לֹא שָׁנוּ — בא לצמצם ולהגביל את דברי המשנה במקום שהיא סתמית וכללית ואפשר לפרשה בהרבה פנים והגמרא נוטה לפרשה במובן ידוע ומוגבל, באופן שהמשנה יוצאת מדרך ההרחב לדרך הצמצום. על פי רוב ע"י הגבלה זו יוצאת המשנה מידי פשוטה והנחתה כאלו מתבטלת מאליה. ונמצא לפעמים דרך „לא שנו" גם על דברי אמוראים, עפ"י רוב על דברי האמוראים הראשונים.

לֵימָא — מסמן הצעה לכאורית שהמציע עצמו מפקפק בה, אם יכולה להתקבל, ובהמשך המשא ומתן היא נדחית ומתבטלת.

לְמֵימְרָא — מסמן מסקנא שאפשר להוציא מדיוקה של איזו שמועה אלא שיש לפקפק בה מצד הסברה או מצד שיש כנגדה שמועה אחרת ומפני כך מציעים את הענין למשא ומתן.

מַאי בֵינַיְיהוּ? — במקום שיש מחלוקת כללית ומופשטת בין שני חכמים (כגון זה נותן טעם אחד וזה נותן טעם אחר, זה קובע כלל אחד וזה קובע כלל אחר) באופן שהחלוק הקונקרטי היוצא ממחלוקתם אינו נראה ולכאורה הם שוים בדין, התלמוד שואל „מאי בינייהו?", היינו: מה יוצא מתוך המחלוקת הכללית להלכה למעשה? (השוה במאי קמיפלגי).

מַאי הָוֵי עֲלַהּ? — מה יש עליה? כלומר: כיצד תהיה ההלכה בנוגע לענין זה? מסמן שאלת הגמרא אחרי משא ומתן שלא הביא לידי הכרע ההלכה. עפ"י רוב במקום שהמשא ומתן נשתלשל מענין לענין ועצם השאלה שהסוגיה פתחה בו נשאר בלי הכרע.

מַאי מַשְׁמַע — כשהתלמוד מביא ראיה מן הכתוב ואין הדבר נראה לעינים מפשט לשון הכתוב עצמו כיצד מקרא זה נדרש לאותו ענין, הוא שואל „מאי משמע?", היינו: כיצד אתה דורש את הכתוב בשביל להביא ממנו ראיה?

מָה מָצִינוּ — עי' היקש.

מֵיתִיבִי — (בינוני אפעל גוף שלישי מן תוב). משמעו: השיבו, הקשו בני הישיבה. (וכשהיחיד הוא המקשה משתמשים בלשון מתיב. מסמן קושיה מדברי תנאים לדברי אמוראים.

מַנִּי? — מן הִי = מי היא, של מי היא? נאמר בנוגע לסתם משנה או ברייתא שהגמרא חוקרת למצוא את התנא ששנאה, ושואלת על פי מי נשנית משנה זו.

מַתְקִיף לָהּ — מסמן קושיא שמקשה אמורא מן הסברא וההגיון בהמשך המשא ומתן על איזה מאמר של אמורא ולפעמים גם על משנה וברייתא.

נֵימָא — עי' לימא.

פְּשִׁיטָא — (בינוני פעיל נקבה מן פשט). משמעו: דבר זה פשוט ומובן מאליו. מסמן תמיהה שתמהה הגמרא להלכה שנאמרה במשנה או מפי אמורא כשנראה לו שאין בה שום חידוש והיא מובנת מאליה ובעל הלכה זו לא היה צריך להשמיענו אותה. על הרוב באה לשון „פשיטא... לא צריכא... מהו דתימא"... ביחס למשנה. והוא אחד מדרכי הדרש שהיה לאמוראים בהסבר המשנה שיסודו בזה שלדעתם אין המשנה באה להשמיענו יסודי ההלכות, ואף הידועות והמפורסמות, כדרך כל קובץ הלכות, אלא חידושי הלכות שלא נתפשטו עוד בעם. (אין לערבב „פשיטא" במובן זה עם „פשיטא" הבא לפעמים בגמרא בניחותא לא בדרך שאלה ותמיהה שמובנו: זה פשוט וברור לנו ואין אנו שואלים אלא דבר אחר).

קַל וָחוֹמֶר — אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן, והוא היקש מן הקל על החמור. ועניננו כשיש שני נושאים, אחד חמור ואחד קל, ואנו מוצאים נשוא חמור אצל הנושא הקל, אנו למדים את הנושא החמור מהקל ומיחסים החומרה שנתפרשה בענין הקל גם להנושא החמור שבו לא נתפרשה החומרה ההיא. ולהיפך כשאנו מוצאים נשוא קל אצל הנושא החמור אנו למדים את הקל מהחמור כדי ליחס את הקולא שנאמרה אצל הנושא החמור גם להנושא הקל. (עיקר השם הוא קול וחומר ונבנה מלשון ארמית „קולא וחומרא").

קָמַשְׁמַע-לָן — הוא משמיענו. א) מאי קמשמע לן? קושיה על מאמר הנראה כמיותר, מפני שהוא משמיענו, לכאורה, דבר ידוע או מובן מאליו מתוך הקודם. ב) קא משמע לן. בא בתור סיום של תירוץ המוכיח שבמאמר הנידון, הנראה כמיותר, יש דבר חידוש ושהוא בא להוציא מן הלב דעה אחרת שגם היא אפשרית.

קַשְׁיָא — כל סתם פירכא למימרא מסברת השכל או ממימרא אחרת שאין עליה תשובה מסיימים בלשון „קשיא". ואין זה דיחוי גמור אלא באותה שעה שהציעו הלכה זו בבית המדרש לא מצאו תשובה נאותה לפירכא זו ולא הכריעו בדבר.

רָמֵי, רְמִינְהוּ — רְמָא לשון השלכה, ובמובן מושאל פירושו שאל, הקשה. לשון זו באה לציין סתירה שממקום למקום במקור אחד או במקורות שונים השווים במדרגתם, כגון סתירה ממקרא למקרא, ממשנה למשנה, ממשנה לברייתא, מברייתא לברייתא או סתירה שיש ממאמר למאמר של חכם אחד. ועצם פירוש המלה הוא: הטיל ענין על חברו, העמיד אותם זה כנגד זה, כדי לראות את הסתירה שביניהם. בְּרָמֵי משתמשים כשנתפרש שם המקשן. וכשהקושיא היא של סתם הגמרא נאמר וּרְמִינְהוּ, (וּרְמִי אִינְהוּ, לשון צווי זכר, או אִינְהֵי, לשון נקבה: הטילן זו על זו, סתור אותן — את המשנה והברייתא — זו על ידי זו).

שְׁמַע מִינָּהּ — שמע ממנה, דייק ממנה. וכשבא בסוף הסוגיה לאחר משא ומתן, ועפ"י רוב לאחר ת"ש, משמש סיום להכרעת השאלה מן הראיה שהובאה ושהגמרא מוצא אותה ראיה מספקת ומוחלטת.

תָּא שְׁמַע — בוא ושמע. נאמר א) בתור פתיחה לסתירה שיש להביא מאיזה מקור לדעה הנידונה. ב) בתור פתיחה לראיה שיש להביא מאיזה מקור להכרעת שאלה נידונה.

תְּיוּבְתָּא — מן תוב, תשובה. משמעו פירכא, קושיא עצומה לדברי אמורא מכח משנה או ברייתא. וכשלא מצא האמורא תשובה לדבריו לאחר שקלא וטריא מסיימים בלשון: „תיובתא דר"פ תיובתא", והוא דיחוי גמור מהלכה.

תֵּיקוּ — (גוף שלישי נקבה עתיד מן קום בהשמטת המ"ם). בא אחרי בעיא ומשמעו שאלה זו אין להכריעה והיא נשארת ועומדת בצריך עיון.

רשימה טרמינולוגית

תָּנָא — מסמן ברייתא קצרה על פי רוב לקוחה מן התוספתא ובאה בתור פירוש או מלואים למשנה (עי' תניא).

תַּנָּא דִידָן — התנא שלנו. כך נקרא בעל המשנה שהגמרא עומד ועוסק בפירושה בניגוד להתנא של הברייתא או של משנה אחרת שהובאה באותה סוגיא.

תַּנָּא קַמָּא — התנא הראשון. כך נקרא בעל הדעה שנשנתה תחלה במשנה או בברייתא ושאחריה באה דעה החולקת עליה.

תַּנָּאֵי הִיא — בא לומר שמאמר האמורא שהגמרא עומד ודן בו שנוי במחלוקת שנחלקו תנאים ביניהם.

תָּנוּ רַבָּנָן — תָּנוּ — גוף שלישי רבים מן תְּנָא, שנה. רבנן — לשון רבים של „רבן", ובא במקום „רבנין", בהשמטת היו"ד במשקל רבוי לנקבה. תנו רבנן פירושו: שנו חכמים. (ויש אומרים שרבנן הוא לשון רבים מן „רב" בכנוי הקנין גוף ראשון ומשמעו: שנו רבותינו). תנו רבנן פותח ברייתא שאינה מתחלת בשם אומרה ושמובאה בגמרא בתור הצעה (ולא תשובה או סיוע. עי' תניא).

תַּנְיָא — בינוני פעיל נקבה מן תְּנֵי ומשמעו נשנה בברייתא. תניא משמש פתיחה לברייתא שמתחלת בשם אומרה ובא בסגנון של הרצאה סתם בתחלת הסוגיה. תניא עם מלות או אותיות השמוש (הא תניא, מי לא תניא, כדתניא וכדומה) משמש פתיחה לכל ברייתא — אף זו שאינה פותחת בשם אומרה — הבאה בהמשך המשא ומתן בתור תשובה או סיוע. (עי' תנו רבנן). לפי דעת אחרים מבעלי כללי הגמרא משמש „תנו רבנן" לציין ברייתות שהיו שגורות בפי הכל, „תניא" לציין ברייתות שנשנו מפי יחידים, ו„תנא" לציין תוספתא.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי — אף בברייתא שנינו כך. משמש פתיחה לראיה שהגמרא מביא מברייתא לדעה נידונה.

תְּנַן — מקוצר מן תָּנֵינָן, שנינו במשנה. משמש פתיחה לקושיה מן המשנה.

תְּנַן הָתָם — פותח משנה שנשנתה במקום אחר ושיש לה שייכות ידועה אל הענין שבסוגיה, והגמרא מביא אותה בסיגנון של הרצאה כדי לעמוד על בירורה.

תֵּיקוּ / **תִּסְתַּיֵּם** — מן סום, סים. ומשמעו לשון סיום וגמר, כלומר יגמר הדבר, יוחלט בבירור. כשמובאה בגמרא מחלוקת סתמית בלשון: „חד אמר הכי וחד אמר הכי" ואינו מבורר מי הוא בעל דעה זו ומי הוא בעל דעה שכנגדה והגמרא רוצה להכריע את הדבר ממקום אחר, פותחים הוכחה זו בלשון תסתיים. לפעמים הגמרא דוחה את ההוכחה. וכשהיא מסקנה אחרונה שאין לדחותה בשום פנים מסיימים אותה בלשון: תסתיים דר"פ אמר הכי, תסתיים, או בלשון: שמע מינה.

P.B
.50

Div.Sch.
BM
506
.T34
1919
v.3